

www.hombat.eu
info@hombat.eu

Mokymų programa „Nematomos patyčios mokykloje - atpažinti ir įgalinti veikti?“

Leidimas lietuvių kalba

 DIVERSITY
DEVELOPMENT
GROUP
www.diversitygroup.lt

Funded by the European Union's
Rights, Equality and Citizenship
Programme (2014-2020)

„Kova su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis mokyklose – HOMBAT“

Projekto numeris: 764746

Kvietimas: REC-DISC-AG-2016

Mokymų programa „Nematomos patyčios mokykloje - atpažinti ir įgalinti veikti?“

Leidimas lietuvių kalba

Autoriai:

Birutė Sabatauskaitė, Vilma Gabrieliūtė
Stalo Lesta, Konstantinos Papageorgiou
Elena SKarpidou, Margarita Gerouki, Mary Hioni

2019

„HOMBAT“ mokymų programa

Moduliai	Trukmė
1. Susipažinimas, grupės susitarimai ir poreikių vertinimas	45 min.-1 val.
2. Asmeninės nuostatos ir lytiškumas	2,5 valandos
3. Kaip negatyvios nuostatos veikia LGBTI+ bendruomenę?	45 min.
4. Kaip kurti saugią aplinką mokykloje? (2 versijos)	2 valandos
5. Mokymų įvertinimas ir refleksija (2 versijos)	45 min.

TURINYS

Ižanga.....	7
Modulis Nr. 1: SUSIPAŽINIMAS, GRUPĖS SUSITARIMAI IR DALYVIŲ LŪKESČIAI	9
1.1 Santrauka.....	9
1.2 Mokymosi tikslai.....	9
1.3 Mokymosi strategija (siūloma šiam moduliui)	9
1.4 Mokymo(si) įrankiai, kuriais rekomenduojama naudotis modulio metu:.....	9
1.5 Modulio apžvalga	9
1.6 Pirmojo modulio užsiėmimų aprašymai:.....	10
1.6.1 Užsiėmimas „Ižanga ir susipažinimas“	10
1.6.2. Užsiėmimas „Grupės susitarimai“	12
1.6.3 Užsiėmimas „Patirties namai“	13
1.7 Pirmojo modulio priedai	15
1.7.1. Priedas „Grupės susitarimai“	15
1.7.2. Priedas „Patirties namai“	16
Modulis Nr. 2: ASMENINĖS NUOSTATOS IR LYTIŠKUMAS	17
2.1 Santrauka	17
2.2 Mokymosi tikslai	17
2.3 Mokymosi strategija (siūloma šiam moduliui).....	17
2.4 Modulio įrankiai (preliminarūs).....	17
2.5 Modulio apžvalga	18
2.6. Antrojo modulio užsiėmimų aprašymai.....	18
2.6.1. Užsiėmimas „Kokia Tavo pozicija: sutinku/nesutinku?“	18
2.6.2. Užsiėmimas „Kas formuoja mūsų požiūrį“	20
2.6.3. Užsiėmimas „Įgalinantis žodynas“	22
2.6.4. Užsiėmimas „Mūsų griovėjai“	25
2.6.5. Alternatyvus užsiėmimas „40 klausimų“.....	27
2.7 Teorinė apžvalga	29

2.8. Antrojo modulio priedai	35
2.8.1. Priedas „Igalinantis žodynas (1)”	35
2.8.2. Priedas „Igalinantis žodynas (2)”	36
2.8.3. Priedas „Kortelių žaidimas”	37
2.8.4. Priedas „40 klausimų”	38
Modulis Nr. 3: KAIP NEGATYVIOS NUOSTATOS VEIKIA MOKYKLOS BENDRUOMENĘ ..	39
3.1 Santrauka	39
3.2 Mokymosi tikslai	39
3.3 Mokymosi strategija (siūloma šiam moduliui)	39
3.4 Modulio įrankiai (preliminarūs)	39
3.5 Modulio apžvalga	39
3.6 Trečiojo modulio užsiėmimų aprašymai	39
3.6.1. Užsiėmimas „Išdrįsk pamatyti”	40
3.6.2. Alternatyvus užsiėmimas „Žodžiai skaudina”	45
Modulis Nr. 4: KAIP KURTI SAUGIĄ APLINKĄ MOKYKLOJE?	47
4.1 Santrauka	47
4.2 Mokymosi tikslai	47
4.3 Mokymosi strategija (siūloma šiam moduliui)	47
4.4 Modulio apžvalga	47
4.5 Ketvirtojo modulio užsiėmimų aprašymai	48
4.5.1. Užsiėmimas „Akvariumas”	48
4.5.2. Užsiėmimas: Atvejų analizė	50
4.5.3. Užsiėmimas „Atpažink ir reaguok”	52
4.5.4. Užsiėmimas „Pokyčių planas”	55
4.5.5. Alternatyvus užsiėmimas „Asmeniniai įsipareigojimai”	56
4.5.6. Alternatyvus užsiėmimas „Nustebinkime juos”	58
4.5.7. Alternatyvus užsiėmimas „Saugios aplinkos kūrimas: TAUP modelis”	60
4.6 Naudingi šaltiniai	64
4.7 Vaizdo medžiaga	64
4.8 Ketvirtojo modulio priedai	65

4.8.1 Priedas: „Atvejų analizė“	65
4.8.2. Priedas „Pokyčių planas“ (pedagogams)	66
4.8.3. Priedas „Pokyčių planas“ (švietėjams).....	67
4.8.4 Priedas „Kaip kurti įtraukią aplinką“	68
4.8.5 Priedas „Asmeniniai įsipareigojimai“	69
4.8.6. Priedas „Nustebinkime juos“	70
4.8.7 Priedas „TAUP modelis“	73
4.8.8. Priedas „Kontrolinis sąrašas“	74
4.8.9. Priedas „Kontrolinis sąrašas“ (atsakymai).....	76
Modulis Nr. 5: MOKYMŲ ĮVERTINIMAS IR REFLEKSIJA	78
5.1 Santrauka	78
5.2 Mokymosi tikslai	78
5.3 Mokymosi strategija (siūloma šiam moduliui).....	78
5.4 Modulo įrankiai (preliminarūs).....	78
5.5. Modulo apžvalga.....	78
5.6 Penktojo modulio užsiėmimų aprašymai	79
5.6.1. Užsiėmimas: Formalusis ir apibendrinantis vertinimas.....	79
5.6.2. Užsiėmimas: Grupės refleksija	79
5.7 Penktojo modulio priedai.....	81
5.7.1. Priedas „Formalus vertinimas“	81
5.7.2 Priedas „Apibendrinantis vertinimas“	82

Ižanga

Šiame leidinyje rasite mokymų programą, kuri buvo parengta įgyvendinant projektą „Kova su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis mokyklose – HOMBAT“ (projekto Nr. 764746, kvietimas: REC-DISC-AG-2016).

Mokymų programa „Nematomos patyčios mokykloje – kaip atpažinti ir įgalinti veikti?“ parengta bendradarbiaujant neformaliojo ir formaliojo ugdymo ekspertams iš trijų šalių – Lietuvos, Graikijos ir Kipro.

2018 m. atliktas [tyrimas](#)¹ parodė, kad Lietuvos mokyklose moksleiviai susiduria su patyčiomis dėl lyties, tariamos ar esamos seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės. Tokios patyčios mokyklose yra sunkiai atpažįstamos, o neigiamų komentarų girdima tiek iš moksleivių, tiek iš mokytojų. Išankstinės nuostatos bei iš pažiūros nekalti juokeliai prisideda prie nesaugios aplinkos mokyklose įtvirtinimo. Nors mokyklos bendruomenės nariai pripažįsta, kad yra atsakingi už LGBTQI² moksleivių gerovę, tačiau nemaža dalis jų neturi pakankamai žinių ir priemonių, kaip reaguoti bei kalbėti šiomis temomis, baiminasi kolegų ir tėvų reakcijų.

Tyrimo rezultatus galima rasti interneto puslapyje www.hombat.eu: [Nacionalinė ataskaita, apibendrinanti tyrimo rezultatus Lietuvoje](#) (lietuvių kalba), [Lyginamoji trijų šalių analizė](#) (anglų kalba).

Mokymų tikslas – didinti suaugusiųjų švietėjų, pedagogų, mokyklos administracijos ir kitų asmenų, dalyvaujančių šviečiant vaikus ir paauglius, žinias ir įgūdžius atpažinti homofobines ir transfobines patyčias, apžvelgti, kokius metodus geriausia taikyti, reaguojant į priešiškas mokyklos bendruomenės narių reakcijas, bei suteikti įžvalgų, kaip dirbti su pedagogais šiomis temomis.

Tikslinė grupė: Ši mokymų medžiaga skirta suaugusiųjų švietėjams, pedagogams ir kitiems asmenims, dalyvaujantiems šviečiant vaikus ir paauglius.

Pritaikomumas Lietuvos kontekstui: Mokymų medžiaga adaptuota ir išbandyta su suaugusiųjų švietėjų ir mokytojų grupėmis Lietuvoje.

Grupės dydis: Mokymus ar užsiėmimus siūloma organizuoti 10–20 asmenų grupei. Jeigu grupė yra mažesnė arba didesnė, užsiėmimus taip pat galima vesti pritaikius medžiagą pagal grupės poreikį. Vis dėlto esant didesnei grupei ne visi asmenys turėtų vienodą galimybę visiškai į juos įsitraukti.

Mokymų trukmė: 7 – 8 val.

Visos dienos mokymus sudaro penki moduliai. Prie kiekvieno modulio rasite atskirų užsiėmimų aprašymus. Kai kuriuos iš užsiėmimų galima taip pat naudoti atskirai, neįgyvendinant pilnos mokymų programos. Ruošiantis vesti mokymus ar užsiėmimus – labai svarbu perskaityti užsiėmimo aprašymą ir

¹ Tyrimo ataskaitos prieinamos projekto [tinklapyje](#)

² LGBTQI – lesbietės, gėjai, biseksualūs, translyčiai, queer, interseksualūs asmenys.

pritaikyti pagal tikslinės grupės poreikius ir galimybes. Mokymus sudaro daugiausia interaktyvūs patyriminiai užsiėmimai, kuriuos papildo teorinės įžvalgos.

Pasiruošimas mokymams:

Norint gerai pasiruošti mokymams ar vesti užsiėmimus siūlome perskaityti Gairės mokymų vedėjams ir Gairės pedagogams, kurias taip pat galima rasti puslapyje www.hombat.eu. Gairėse pedagogams pateikiama detalesnė informacija apie homofobines ir transfobines patyčias, jų poveikį saugiai mokyklos aplinkai, LGBTI+ asmenims ir aplinkiniams.

Prieš mokymus, svarbu įvertinti dalyvių poreikius. Pavyzdinę poreikių vertinimo anketą rasite Gairėse mokymų vedėjams.

Tikimės, kad parengta mokymų medžiaga ir ją papildančios gairės leis jums permąstyti savo nuostatas, prisidėti kuriant saugesnę aplinką mokyklose ar kitose ugdymo įstaigose visiems moksleiviams ir suaugusiesiems.

Modulis Nr. 1: SUSIPAŽINIMAS, GRUPĖS SUSITARIMAI IR DALYVIŲ LŪKESČIAI

1.1 Santrauka

Šio modulio tikslas – padėti dalyviams susipažinti vienas su kitu, sukurti sąlygas bendradarbiauti ir saugią aplinką, kad galėtume dalytis savo patirtimis ir reflektuoti savo nuostatas. Saugios mokymo ar mokymosi aplinkos sukūrimas, ypač kai kalbama jautriomis temomis, yra bendrų pastangų rezultatas. Taip pat šiame modulyje siekiama išsiaiškinti dalyvių lūkesčius, t.y. ko jie tikisi iš šių mokymų.

1.2 Mokymosi tikslai

Baigę šį mokymų modulį, mokymų dalyviai:

- Gebės geriau nagrinėti grupėje vykstančius procesus, kurie gali daryti sisteminę įtaką atviroms ir demokratinėms mokymų dalyvių / moksleivių pažiūroms bei elgesiui.
- Įgis įrankių kurti saugesnę aplinką mokymuose/klasėje/mokykloje ir supras saugios aplinkos sukūrimo svarbą.
- Įsivertins asmeninius mokymosi lūkesčius.

1.3 Mokymosi strategija (siūloma šiam moduliui)

Šiam mokymų moduliui siūloma strategija apima:

- didaktinį į besimokantįjį sukoncentruotą požiūrį;
- aktyviu dalyvavimu grįstą požiūrį, pavyzdžiui, savirefleksijai skirtas užduotis;
- užduotis, skatinančius darbą su savimi (angl. „self-learning“);
- aktyvaus mokymosi metodus, kai besimokantieji aktyviai dalyvauja procese.
- Modulio įrankiai (preliminarūs)

1.4 Mokymo(si) įrankiai, kuriais rekomenduojama naudotis modulio metu:

- „ledlaužio“ pratimas;
- grupiniai užsiėmimai;
- savirefleksijai skirtos užduotys.

1.5 Modulio apžvalga

Modulis trunka apie 1 valandą. Labai svarbu sekti laiką, siekiant įgyvendinti visus užsiėmimus ir pasiekti norimų tikslų.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
15 min.	„Įžanga ir susipažinimas“	
10 min.	„Grupės susitarimai“	
35 min.	„Patirties namai“ – savirefleksija	Priedo „Patirties namai“ kopijos kiekvienam dalyviui

1.6 Pirmojo modulio užsiėmimų aprašymai:

1.6.1 Užsiėmimas „Įžanga ir susipažinimas“

Santrauka: Mokymų vedėjai ir dalyviai susipažįsta vienas su kitu, pasako savo vardus ir pasidalija kokia nors informacija, kurios paprašo mokymų dalyviai.

Trukmė: 15 minučių.

Tikslai:

- Susipažinti vienas su kitu;
- Pristatyti mokymų programą.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: pasirūpinkite, kad visi mokymų dalyviai susėstų ratu; tokiu būdu jie galės matyti vienas kitą, o tai, savo ruožtu, sukurs prielaidas įsitraukti į diskusiją. Reikės markerių, lipnios popierinės juostos vardams užsirašyti arba vardų ženklelių.

Pasirengimas: iš anksto turėkite pasiruošę priemones vardui užrašyti, markerius.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
5 min.	Pasisveikinimas ir įžanga	
10 min.	Prisistatymas, vardo pasakymas, iš kur atvyko, ir pasidalijimas vienu asmeniniu dalyku (visiems vienodu), pvz. kiek laiko keliavo iki mokymų.	Popierinė lipni juosta ar vardų ženkleliai, markeriai.

Detalus aprašymas:

Pasisveikinimas ir įžanga (5 min.)

Pasisveikiname su mokymų dalyviais ir paprašome jų susėsti ratu. Mokymų vedėjai pristato ir trumpai pristato „HOMBAT“ projekto turinį bei tikslus.

Projektu „Kovokime su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis mokyklose! (HOMBAT)“ siekiama prisidėti stiprinant homofobijos ir transfobijos prevenciją ir kovą Graikijoje, Kipre ir Lietuvoje. Projekto tikslai apima:

- skatinti ir stiprinti homofobinių ir transfobinių patyčių mokyklose prevenciją ir kovą su jomis;
- stiprinti mokytojų ir kitų ugdyme dalyvaujančių asmenų gebėjimus užkirsti kelią ir kovoti su homofobinėmis bei transfobinėmis patyčiomis;
- stiprinti daugiašalį bendradarbiavimą ir mainus kovojant su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis mokyklose;
- gerinti supratimą apie homofobines ir transfobines patyčias mokyklos aplinkoje ir remti prevenciją, kuriant bei skatinant veiksmingą kovą su patyčiomis, stereotipais ir išankstiniais nusistatymais.

2018 m. sausio–vasario mėnesiais atliktas tyrimas, kurio metu buvo identifikuoti homofobinių ir transfobinių patyčių mokyklose požymiai bei paplitimas. Tuo pačiu buvo įvertinti pedagogų poreikiai atpažinti ir kovoti su šiuo nepageidaujamu reiškiniu. Taip pat buvo inicijuotas nacionalinio ir tarptautinio lygmens daugiašalis bendradarbiavimas, kurio metu projekto partneriai galėjo keistis gerąja praktika ne tik tarpusavyje, bet ir su ekspertais iš Olandijos. Po šio renginio kiekvienoje projekte dalyvaujančioje šalyje buvo įsteigti nacionaliniai strateginiai komitetai, kurie siekia sukurti kovai su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis mokyklose skirtą veiksmų planą ir suburti partnerių, kurie įsipareigoti šiuos veiksmų planus įgyvendinti praktikoje, tinklą. Šių mokymų medžiagą parengė šios srities profesionalai, siekiant susidomėjusiems pedagogams suteikti reikiamų žinių kovoti su nepageidaujamų homofobinių ir transfobinių patyčių reiškiniu mokyklose. Projektas taip pat apims ir sąmoningumo didinimo kampanijos parengimą. Šios kampanijos metu bus siekiama dalytis žiniomis bei faktais apie nepageidaujamą patyčių reiškinį, taip didinant visuomenės sąmoningumą ir atsparumą.

Siekiant sukurti tokią mokymų aplinką, kurioje mokymų dalyviai jaustųsi saugiai, o grupės dinamika pasižymėtų darnumu, reikia, kad mokymų dalyviai (a) pasisakytų savo vardus ir pasidalytų kokia nors asmeninio ar profesinio pobūdžio informacija bei (b) kartu sukurtų grupės bendradarbiavimo susitarimus c) pasidalytų savo lūkesčiais ir jausmais. Šio modulio užsiėmimai leidžia vieniems su kitais susipažinti, o vėliau – suprasti vieni kitų patirtį, lūkesčius ir stengtis sukurti saugią aplinką vėlesnėms diskusijoms.

Mokymų vedėjams taip pat gali būti naudinga kiek įmanoma anksčiau atpažinti konkrečius ženklus, bylojančius apie mokymų dalyvių pasirėngimą bei poreikius mokymų metu. Todėl rekomenduojama bent savaitę prieš mokymus išsiųsti būsimiems dalyviams poreikių nustatymo anketą. Anketos pavyzdį rasite → *Mokymų gairėse – Modulis Nr. 1*. Tokiu būdu galima kryptingai pritaikyti mokymų medžiagą prie konkrečios mokymų dalyvių grupės, leidžiant didinti mokymų programos efektyvumą bei „gylį“.

Trumpas visų prisistatymas:

Mokymų dalyviai sėdi ratu. Jų prašoma paeiliui pasakyti savo vardą, užsirašyti ir, jei įmanoma, užsiklijuoti jį matomoje vietoje (naudojant popierinę lipnią juostą ar vardų ženklelius) ir pasakyti tikslų laiką, kiek užtruko atvykti iki mokymų vietos arba ką valgė pusryčiams. Galite sugalvoti ir kitą dalyką, kuo gali pasidalyti mokymų dalyviai, priklausomai nuo grupės.

Tokia informacija leidžia šiek tiek atsipalaiduoti. Šiame etape kiekvienas kalba trumpai ir tai – tik įžanga į susipažinimą.

1.6.2. Užsiėmimas „Grupės susitarimai“

Santrauka: dalyviai sukuria savo susitarimus, kurių laikysis per mokymus. Diskusija apie konkrečiai mokymų dalyvių grupei svarbius susitarimus, kad dalyviai jaustųsi jaukiai reflektuoti asmenines patirtis, kritiškai mąstyti ir kartu kurti.

Trukmė: 10 minučių.

Tikslai:

- kartu sutarti dėl bendravimo susitarimų;
- sukurti saugią aplinką tam, kad kiekvienas dalyvis jaustųsi saugiai ir galėtų pasitikėti kitais grupės nariais.

→ Norėdami sužinoti daugiau, žiūrėkite *Gairės mokymų vedėjams – Modulis Nr. 1*.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikiamos medžiagos: Reikalingas popierius ir markeris.

Pasirengimas: Turėti didelį popieriaus lapą, markerį, jei norite – galite turėti pasiruošę iš anksto pasiūlymus grupės susitarimams, pavaizduotus piešiniais ar užrašytus tekstu.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
10 min.	Diskusija ir susitarimų užfiksavimas lentoje / popieriuje	Popieriaus lapas ir markeris
	Alternatyva: Galite turėti iš anksto paruoštus pasiūlymus grupės susitarimams. Taip pat, jei norite, galite grupės susitarimus užrašyti ne žodžiais, o nupiešti. Pvz. iš klausymas – ausies simbolis, išjungtas telefono garsas – nupieštas telefonas, STOP taisyklė – nupieštas STOP ženklas, ir kt.	

Detalus aprašymas:

Diskusija ir susitarimų užfiksavimas lentoje / popieriuje (10 min.)

Paaiškinkite dalyviams: *per kiekvienus mokymus ar užsiėmimą klasėje yra labai svarbu, kad grupė susitartų dėl tam tikrų pagrindinių bendravimo gairių. Todėl kviečiame visus pasidalyti pagrindiniais principais, kurie būtų jums svarbūs, kad galėtumėte jaustis saugiai dalindamiesi asmenine patirtimi, kad kartu galėtumėte reflektuoti grupėje ir mokytis, gerbdami vieni kitus ir išklaudydami. Mes, kaip mokymus / užsiėmimą vedantys/čios, norėtume pasiūlyti pirmuosius susitarimus, kad būtų lengviau galvoti. Siūlome, kad labai svarbu vieni kitus IŠKLAUSYTI. Ar sutinkate, kad tai būtų viena iš mūsų bendravimo gairių?*

Jei visa grupė sutinka, užrašykite ant didelio lapo – *GRUPĖS SUSITARIMAI* ir žemiau išvardykite tuos, dėl kurių sutaria visi. Raginame rašyti teigiamus susitarimus. Pvz. vietoj susitarimo „Nekalbėti visiems kartu“, rašyti „Kalbėkime po vieną“. Kaip mokymų vedėjai, galite pasiūlyti susitarimus, kurie būtų ir jums svarbūs vedant mokymus.

Po visų pasiūlytų susitarimų, užrašius juos lentoje, pasakykite: *Tai yra bendri mūsų šios dienos/užsiėmimo susitarimai, kurių stengsimės laikytis, jeigu vykstant mokymams norėsite papildyti susitarimus, galite pasiūlyti naują susitarimą grupei.*

Jei norite, galite pristatyti rekomenduojamų grupės susitarimų sąrašą (žr. Priedas „Grupės susitarimai“), suprojektuodami ekrane arba užrašydami ant didelio popieriaus lapo (tik jų pavadinimus).

Jei mokymai yra tiesiogiai su vaikais dirbantiems mokytojams, ugdytojams, paaiškinkite, kad tokių grupės susitarimų bendras sukūrimas klasėje, kitoje mokymosi erdvėje labiau įpareigoja jų laikytis ir gerbti vieniems kitus, sukuria saugesnę aplinką dalytis asmeninėmis patirtimis ar jaustis saugiau.

Grupės susitarimų sąrašas turėtų būti pakabintas matomoje vietoje – paskelbkite, kad tai bus mūsų elgesio gairės per visus mokymus / mokslo metus. Tyrimai rodo, kad įprasto švietimo proceso metu toks susitarimas turėtų būti pasiektas per pirmas šešias naujų mokslo metų savaites. Klasėje saugokite pagrindines taisykles matomoje vietoje ir naudokitės jomis kiekvieną kartą, kai kalbama apie saugią erdvę. Paminėkite pagrindines taisykles, jei kas nors jų nesilaiko, ir priminkite visiems apie jų išankstinį sutikimą laikytis šių susitarimų.

1.6.3 Užsiėmimas „Patirties namai“

Santrauka: pažinimu ir patirtimi pagrįstas mokymasis.

Tikslai:

- reflektuoti asmeninę pedagoginę patirtį ir vertybes, kiek tai susiję su patyčių prevencija;
- pristatyti pedagoginę patirtį patyčių prevencijos srityje;
- dalytis lūkesčiais ir jausmais;
- pristatyti mokymų programą.

Trukmė: 30 minučių + 5 minutės.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: rašikliai, užsiėmimui skirta dalomoji medžiaga, lenta su popieriumi, ant kurio būtų užrašyta mokymų programa.

Pasirengimas: mokymų dalyviai sėdi ratu, kad mokymų vedėjai galėtų matyti visus dalyvius ir paskatinti juos dalyvauti diskusijose.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
7 min.	„Patirties namų“ pildymas Mokymų dalyviai užpildo reikiamą informaciją „Patirties namų“ užsiėmimui skirtoje dalomojoje medžiagoje	Priedo „Patirties namai“ kopijos kiekvienam dalyviui
23 min.	„Patirties namų“ pristatymas Mokymų dalyviai dalijasi savo patirtimi grupėje	
5 min.	Mokymų programos pristatymas Mokymų programos pristatymas atliepiant dalyvių lūkesčius	Ant lentos užrašyta mokymų programa.

Detalus aprašymas:

„Patirties namų“ pildymas (7 min.)

Mokymų dalyviams paaiškiname, kad atliksime dar vieną užsiėmimą, kurio metu geriau pažinsime vienas kitą bei dalysimės savo patirtimi bei lūkesčiais. Tai mums padės aktyviau įsitraukti ir pasirengti kitoms mokymų užduotims.

Kiekvienas mokymų dalyvis gauna Priedą „Patirties namai“. Mokymų vedėjas paprašo mokymų dalyvius apmastyti savo patirtį ir užpildyti kiekvieną „patirties namų“ sekciją (dalį).

„Patirties namų“ pristatymas (23 min.)

Galiausiai mokymų dalyviai pasidalija savo patirtimi grupėje. Jei yra laiko, mokymų dalyviai savo patirtimi gali pasidalyti mažesnėse grupelėse, o paskui diskusijas pristatyti didelėje grupėje.

Mokymų programos pristatymas (5 min.)

Trumpai pristatykite, ką veiksime per mokymus, atsižvelgdami į tai, ką dalyviai įvardijo kaip savo lūkesčius. Jei kurie nors lūkesčiai nebus išpildyti dėl laiko trūkumo, aiškiai įvardykite tai. Jei įmanoma, pateikite informaciją iš mokymų vadovo, kur informacijos ieškoti. Jei kai kurie lūkesčiai bus išpildyti tik iš dalies, taip pat įvardykite.

1.7 Pirmojo modulio priedai

1.7.1. Priedas „Grupės susitarimai“³

Čia yra tik kai kurie siūlomi grupės susitarimai. Jei norite, galite kai kuriuos iš jų užrašyti ant popieriaus iš anksto arba projektuoti ekrane.

Pagarba – išklausome kitą asmenį ir stengiamės išgirsti jo nuomonę. Jeigu nuomonei nepritariame, nevertiname pasisakiusiojo nuomonės, o verčiau išsakome savo nuomonę, mintis, jausmus.

Konfidencialumas – dalydamiesi įspūdžiais apie seminarą, neatskleidžiame kitų dalyvių asmeninių ar privataus gyvenimo detalių. Galime aptarti situacijas, tačiau neįvardykime konkrečių asmenvardžių ar kitų asmens duomenų. Pavyzdžiui, nesakysime: „Tomo vyresnis brolis...“. Sakykite: „Pažįstu žmogų, kuris...“.

Atvirumas – seminaro turinys priklauso ir nuo kiekvieno mūsų dalyvavimo, įsitraukimo, todėl stengiamės būti atviresni ir nuoširdūs.

STOP taisyklė – atvirumas nereiškia, kad nėra temų ar situacijų, kai negalima atsitraukti. Susitariame, kad kiekvienas turime teisę nedalyvauti tam tikrame užsiėmime ar neatsakyti į kurį nors klausimą, jei tai per sunku ar per daug asmeniška (pavyzdžiui, „Aš verčiau ne“ arba „Nenoriu atsakyti“).

Mobilieji telefonai su išjungtu garsu – suprantama, kad visi turime savo gyvenimus, todėl gali mums skambinti artimieji, kolegos, todėl, jei svarbu atsilipti, stengiamės tai daryti išėję iš mokymų patalpos. Taip pat per pačius mokymus skirkime dėmesį kitiems, ir, jei galime, nesinaudokime telefonais mokymų metu.

Pagarbus požiūris – Mes galime nesutikti su kito žmogaus nuomone, neteisdami tą nuomonę išsakiusio asmens, nesiekdami jo pažeminti.

Būsime atidūs, išsakydami savo nuomonę – stengsimės išsakyti savo nuomonę ar kritiką pirmuoju asmeniui. Pavyzdžiui, sakysime: „Manau, kad mandagumas yra svarbu“, o ne „Tu elgiesi nemandagiai“.

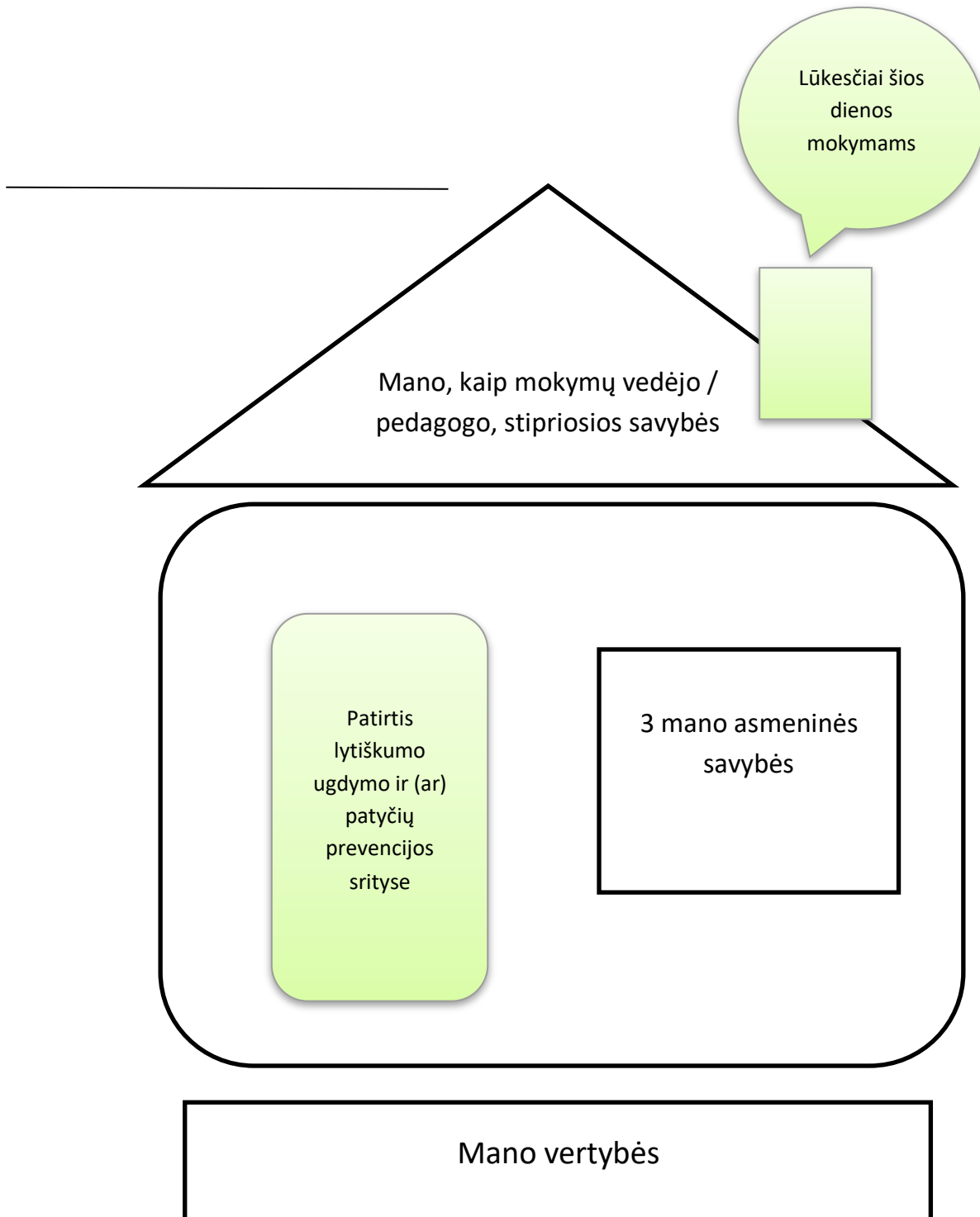
Jautrumas įvairovei – prisiminsime, jog grupėje dalyvaujantys žmonės gali skirtis savo kultūrine aplinka, seksualine orientacija, lytine tapatybe ar lyties raiška, bei pasirūpinsime, kad neišsakytume nepagarbių pastabų ar komentarų.

Priėmimas – jaustis nepatogiai yra normalu. Suaugę žmonės taip pat gali jaustis nepatogiai, kai kalbama apie jautrius ar asmeniškų dalykus, pavyzdžiui, apie su lytiškumu susijusias temas.

Gerai leiskime laiką – puikiai praleisti laiką yra šaunu. Kurdami saugią aplinką, suartėjame kaip bendruomenė, vienas kitą palaikome ir mėgaujamės vienas kito buvimu.

³ Užsiėmimas parengtas pagal www.glsen.org

1.7.2. Priedas „Patirties namai“

Modulis Nr. 2: ASMENINĖS NUOSTATOS IR LYTIŠKUMAS

2.1 Santrauka

Moduliu „Asmeninės nuostatos ir lytiškumas“ siekiama nagrinėti asmeninius požiūrius į lytiškumą, skirtingą seksualinę orientaciją ir lytinę tapatybę. Dalyviai supažindinami su heteronormatyvumu ir jo poveikiu homofobinių ir transfobinių patyčių egzistavimui. Modulio metu taip pat pateikiama informacija apie su lytiškumu susijusias sąvokas bei terminus ir, pasitelkus patirtimis grįstus metodus, siekiama griauti įvairius su lytiškumu susijusius mitus.

2.2 Mokymosi tikslai

Baigę šį mokymų modulį, mokymų dalyviai sugebės:

- atpažinti ir pripažinti asmeninį požiūrį į lytiškumą ir skirtingas seksualines orientacijas ar lytines tapatybes;
- suprasti, jog heteronormatyvios nuostatos kuria patyčioms palankią aplinką, lemia pedagogų gebėjimus atpažinti homofobines ir (ar) transfobines patyčias bei jų veiksmus ir sprendimus, reaguojant į šį nepageidaujamą reiškinį;
- atpažinti su lytiškumu susijusias sąvokas ir terminus bei papildomai apie juos sužinoti (pasitikslinti);
- atsakyti į kai kuriuos savo kolegų, pedagogų ar moksleivių užduodamus su lytiškumu ar seksualine įvairove susijusius klausimus.

2.3 Mokymosi strategija (siūloma šiam moduliui)

Šiam mokymų moduliui siūloma strategija apima:

- aktyvius mokymosi metodus, kai besimokantieji aktyviai dalyvauja procese ir apmąsto savo jausmus, mintis ir nuostatas (siekiant geriau suprasti, kaip skirtingi požiūriai ir jų raiškos priemonės gali paveikti aplinką ir kitų žmonių saugumo jausmą);
- didaktinį į besimokantįjį sukonzentruotą požiūrį, kuris pasitelkiamas pristatant su lytiškumu susijusias sąvokas bei terminus;
- aktyviu dalyvavimu pagrįstus metodus, pavyzdžiui, savirefleksijos užsiėmimus, per kuriuos siekiama atpažinti ir sugriauti su lytiškumu susijusius mitus.

2.4 Modulio įrankiai (preliminarūs)

Mokymo(si) įrankiai, kuriais rekomenduojama naudotis modulio metu:

- aktyviu dalyvavimu pagrįstas metodologinis įrankis „Sutinku/nesutinku“;

- lytiškumo temai pristatyti skirtos skaidrės;
- darbas grupėje ir refleksija apie temas (klausimus), kurių niekada taip ir neišdrįsote paklausti (įskaitant su lytiškumu susijusius mitus).

2.5 Modulio apžvalga

Iš viso modulis trunka 2,5 valandas. Jo metu labai svarbu sekti laiką, siekiant įgyvendinti programą pilnai ir tuo pačiu sudaryti sąlygas mokymų dalyviams pailsėti per pertrauką.

Tvarakaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
30 min.	„Kokia Tavo pozicija: sutinku/nesutinku?“	
40 min.	„Kas formuoja mūsų požiūrį?“	
20 min.	„Įgalinantis žodynas“	
60 min.	„Mitų griovėjai“	

2.6. Antrojo modulio užsiėmimų aprašymai

2.6.1. Užsiėmimas „Kokia Tavo pozicija: sutinku/nesutinku?“

Santrauka: Per užsiėmimą mokymų dalyviai renkasi, ar sutinka/nesutinka su konkrečiu teiginiu ir pakomentuoja savo poziciją. Šiuo metodu yra sukuriama atvira erdvė, skirta dalytis mintimis, jausmais ir emocijomis, išvengiant gėdinimo ir užtikrinant, jog visų mokymų dalyvių nuomonė būtų išgirsta.

Trukmė: 30 minučių.

Tikslai:

- įgalinti mokymų dalyvius reflektuoti asmenines pažiūras į lytiškumą per aktyvų dalyvavimą, renkantis ir išsakant savo poziciją įvairiais klausimais;
- suprasti, koks mokymų dalyvių žinių lygis lytiškumo temomis;
- didinti dalyvių sąmoningumą, kad jų asmeninės pažiūros turi lemiamą įtaką jų veiksams.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: mokymų patalpoje turi būti užtektinai erdvės, kad mokymų dalyviai galėtų judėti be didesnių kliūčių. Pasirengimui reikia dviejų A4 dydžio popieriaus lapų su žodžiais „SUTINKU“ ir „NESUTINKU“ bei iš anksto paruoštų teiginių. Pasirūpinkite, kad patalpoje būtų ir keletas kėdžių, jei kam nors iš mokymų dalyvių kyla su mobilumu susijusių iššūkių (pavyzdžiui, negali ilgą laiką stovėti).

Pasirengimas: paruoškite du A4 dydžio popieriaus lapus. Ant vieno iš jų užrašykite „SUTINKU“, ant kito „NESUTINKU“. Šiuos popieriaus lapus priklijuokite ant sienos skirtingose mokymų patalpos pusėse. Iš

anksto pasiruoškite keletą teiginių. Teiginiai ne tik turėtų skatinti kritišką mąstymą, bet ir tokie, kad tais klausimais žmonės būtų linkę turėti skirtingas nuomones. Pavyzdžiui, teiginys „Žemė yra apvali“ netinka, nes visi mokymų dalyviai apie jį turės tokią pat nuomonę.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
3 min.	Užsiėmimo pristatymas	
24 min.	Žaidimas „Sutinku/nesutinku“	5–7 teiginiai A4 dydžio popieriaus lapai su užrašais „SUTINKU“ ir „NESUTINKU“ (pakabinti ant sienos skirtingose mokymų patalpos pusėse) Lipni juosta (pažymėti spektrą tarp „Sutinku“ ir „Nesutinku“ polių) (modifikacija)
3 min.	Trumpas užsiėmimo apibendrinimas	

Detalus aprašymas:

Užsiėmimo pristatymas (3 min.)

Dalyviams paaiškinkite: *„Šio užsiėmimo metu paprašysime Jūsų atsistoti. Mes garsiai perskaitysime teiginį, o Jūs, savo ruožtu, turėsite apsispręsti, ar su juo sutinkate, ar nesutinkate. Jei sutinkate su teiginiu, judėkite prie ženklo „SUTINKU“, jei nesutinkate – užimkite poziciją prie ženklo „NESUTINKU“. Taip pat galite pasirinkti poziciją viduryje, jei abejojate. Jei sutinkate labiau nei nesutinkate, stokite arčiau ženklo „SUTINKU“ ir atvirksčiai“.*

Pastaba: dalyviai taip pat gali judėti užsiėmimo metu, jei jie keičia savo nuomonę ar poziciją. Net ir tuo atveju, kai Jūs, kaip mokymų vedėjas, nepateikiate „teisingų“ ar „klaidingų“ teiginių, svarbu atkreipti dėmesį į seksistinius ar homofobinius komentarus grupėje – reaguokite be kaltinimų, pabrėždami, kad aptarsite tai mokymų metu vėliau.

Žaidimas „Sutinku/nesutinku“ (24 min.)

Tai metodas, padedantis pradėti pokalbį sudėtingomis temomis. Šio užsiėmimo tikslas nėra pateikti atsakymus į užduotus klausimus (tai bus daroma vėlesniuose mokymų etapuose), o pradėti diskusiją ir preliminariai susipažinti su mokymų dalyvių grupėje egzistuojančiomis nuostatomis.

Perskaitykite iš anksto parengtus teiginius po vieną ir paprašykite keleto dalyvių pakomentuoti savo pasirinkimą. Leiskite, kad pasisakytų kuo daugiau skirtingų žmonių, tiesiogiai pasiteiraudami jų nuomonės.

Toliau pateikiami keleto teiginių pavyzdžiai. Jūs galite laisvai keisti šiuos teiginius, pritaikydami juos prie konkrečios mokymų dalyvių grupės poreikių:

1. *Vyrai yra geresni vadovai nei moterys.*
2. *Teiginys „Nesielk kaip berniukas ar mergaitė“ yra dažnai girdimas mokyklos aplinkoje.*
3. *Visi žmonės demonstruoja savo seksualinę orientaciją.*
4. *Moksleiviai neturėtų kalbėti apie savo seksualinę orientaciją mokykloje, nes tai yra privatus kiekvieno asmens reikalas.*
5. *Kai moksleiviai vadina vienas kitą „gėjumi“ ar „lesbiete“, tai nėra patyčios.*
6. *Jei su mokiniais kalbėsime apie translytiškumą, tai gali juos paskatinti keisti lytį.*
7. *Tos pačios lyties šeimos turėtų būti pasiruošusios, kad iš jų vaikų bus tyčiojama mokykloje.*
8. *Kai žmonės neigiamai kalba apie LGBTI+ asmenis, jie paprasčiausiai naudojami savo žodžio laisve.*

Po paskutinio perskaityto teiginio, mokymų vedėjas turėtų trumpai apibendrinti užsiėmimą.

Trumpas užsiėmimo apibendrinimas (3 min.)

Paprašykite dalyvių atsistoti ir padėkokite jiems, kad sutiko pasidalyti savo nuomone viešai. Paaiškinkite, kad žmonės kartais turi gana kategorišką nuomonę apie seksualumą, lytiškumą ir įvairovę. Labai svarbu suprasti savo nuostatas, jei norime produktyviai dirbti su grupe žmonių, kurioje gali būti pačių įvairiausių nuomonių. Kai kurios nuomonės gali prisidėti prie nesaugios aplinkos grupėje sukūrimo, ypač kai šios nuomonės tampa žodžiais ar veiksmais. Mūsų nuostatos gali sukelti homofobines ir (ar) transfobines patyčias mokykloje. Tai taip pat gali lemti, ar su homofobinėmis ir (ar) transfobinėmis patyčiomis susidūrę moksleiviai kreipsis pagalbos. Veikiausiai, vyraujant šioms neigiamoms nuostatoms, moksleiviai tiesiog nesikreips į mokyklos administraciją. Su patyčiomis susiduriantys moksleiviai gali jaustis nesaugiai apie tai papasakoti net savo šeimos nariams ar draugams.

Pasiūlymai tęsimui:

Apsikeitus pirminėmis nuomonėmis, mokymų dalyviams būtina suteikti daugiau informacijos apie lytiškumą, skirtumus tarp biologinės ir socialinės lyties, paaiškinti, kas yra lytinė tapatybė, lyties raiška, seksualinė orientacija ir pan.

2.6.2. Užsiėmimas „Kas formuoja mūsų požiūrį“

Santrauka: Užsiėmimas padeda atskleisti, iš kur kyla mūsų požiūris į skirtingas lytis, bei įgalina diskusijas apie lyčių stereotipų pasekmes.

Trukmė: 40 minučių.

Tikslai:

- didinti sąmoningumą apie lyčių stereotipus;
- atpažinti įsisaugojusias heteronormatyvias nuostatas;
- suprasti ryšį tarp heteronormatyvumo bei homofobijos ir transfobijos.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: Jums reikės lipnių lapelių, rašiklių, galimybės demonstruoti skaidres bei didelių popieriaus lapų arba lentos dalyvių mintims užrašyti, projektoriaus ir kompiuterio.

Pasirengimas: pasirūpinkite, kad visi mokymų dalyviai susėstų ratu – taip jie galės matyti vieni kitus, o tai, savo ruožtu, sukurs prielaidas įsitraukti į diskusiją, pasirenkite skaidres, kuriose pateiktumėte informaciją apie lyčių nelygybės statistiką ir pasekmes.

Tvarkaraštis:

Trukmė	Užsiėmimas	Medžiaga
20 min.	Mano nuostatos	Lipnūs lapeliai, rašikliai, dideli popieriaus lapai.
20 min.	Iš kur atsiranda mano nuostatos?	Galimybė demonstruoti skaidres

Detalus aprašymas:

Mano nuostatos (20 min.)

Mokymų dalyviai sėdi ratu.

Įsivaizduokite besilaukiančią moterį – kokio pirmo klausimo ji sulaukia iškart po gimdymo?

Būtent: „Berniukas ar mergaitė?“ Jau iškart po šio pirmojo klausimo kai kas įvyksta: mes vienokiu ar kitokiu būdu dekoruojame kūdikio kambarį, turime tam tikrų lūkesčių, kaip jis ar ji turėtų elgtis („neverk“, „būk mandagus (-i)“, „nežaisk su lėlėmis“, „neturėtum domėtis mašinytėmis“, „būk stiprus berniukas“, „būk „mažoji dama“ ir pan.), kokiais pomėgiais užsiimti, kokios profesijos siekti ir panašiai.

Kviečiu ant lipnių lapelių užrašyti visas žinutes, kurių sulaukėte savo gyvenime: ko iš Jūsų buvo tikimasi, kaip Jūs turėjote elgtis, kaip turėjote atrodyti, nes esate vyras arba moteris?

Mokymų dalyviai turi kelias minutes užrašyti žinutes. Tada jie pakviečiami šias žinutes perskaityti garsiai ir lipnius lapelius prisegti prie didelių ant sienos pakabintų popieriaus lapų. Viena iš jų skelbia „Tikras vyras“, o kitas – „Tikra moteris“. Galite paklausti, kaip dalyviai jautėsi, išgirdę vienas kito istorijas. Kaip jiems atrodo, iš kur ateina šios žinutės?

Iš kur atsiranda mano nuostatos? (20 min.)

Galite trumpai aptarti informacinius kanalus, iš kurių gauname informacijos apie tai, kaip reprezentuojami vyrai ir moterys: pasakos, moterų ir vyrų vaizdavimas literatūroje, žurnaluose, žiniasklaidos priemonėse ir pan. Pasirenkite skaidres, kuriose pristatytumėte lyčių stereotipų pavyzdžių pasakose, knygose, žurnaluose, reklamose bei visuomenėje vyraujančių nuostatų paveiktą statistiką (vaiko priežiūros laikotarpis, atlyginimų atotrūkis, profesinė segregacija, smurtas lyties pagrindu, trumpa vyrų gyvenimo trukmė ir pan.). Duomenų rasite www.lygybe.lt, www.hrmi.lt, Interaktyvusis lyčių lygybės statistikos žemėlapis, www.manoteises.lt.

Pastaba: turėkite omenyje, kad diskusijai Jums prireiks laiko, nes mokymų dalyviai turės įvairių nuomonių siūloma tema.

2.6.3. Užsiėmimas „Įgalinantis žodynas“

Užsiėmimo pavadinimas: „Įgalinantis žodynas“

Santrauka: per užsiėmimą struktūriškai ir vizualiai nagrinėjamos su lytiškumu susijusios sąvokos ir terminai.

Trukmė: 20 minučių.

Tikslai:

- tyrinėti „biologinės lyties“, „socialinės lyties“, „lytinės tapatybės“ ir „seksualinės orientacijos“ sąvokas;
- plėtoti kritinio mąstymo gebėjimus;
- paskatinti mokymų dalyvius kvestionuoti su lytiškumu susijusias normas;
- skatinti toleranciją ir empatiją, asmenų, kurie yra „kitokie“, atžvilgiu.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: kompiuteris, projektorius, dideli popieriaus lapai, 4 skirtingų spalvų žymekliai.

Pasirengimas: pasirūpinkite, kad visi mokymų dalyviai susėstų ratu – taip jie galės matyti vienas kitą, o tai, savo ruožtu, sukurs prielaidas įsitraukti į diskusiją.

Tvarkaraštis:

Trukmė	Užsiėmimas	Medžiaga
3 min.	Įžanga	-
15 min.	Su lytiškumu susijusių sąvokų schema	Multimedija arba dideli popieriaus lapai, spalvoti žymekliai
2 min.	Trumpas mokymosi Užsiėmimo pratėsimas	
	<p>Pasiūlymas pratėsimui:</p> <p>Toliau gali būti nagrinėjami mitai, susiję su aptartomis sąvokomis ar terminais, taip mokymų dalyviams suteikiant objektyviais moksliniais faktais pagrįstos informacijos apie lytiškumą.</p> <p>Prie sąvokų ir terminų galite grįžti ir vėliau „apšildomojo“ žaidimo forma: visos sąvokos užrašomos ant kortelių ir sumaišomos, o mokymų dalyviai mažose grupėse turi sudėlioti</p>	Kortelių žaidimas (atspausdintas ir sukarpytas Priedas „Kortelių žaidimas“)

	lentelę, t. y. sąvokas sujungti su apibrėžimais ir paaiškinimais (pavyzdžiui, kas yra lytinė tapatybė?).	
--	--	--

Detalus aprašymas:

Ižanga (3 min.)

„Mes visi turime tam tikrą požiūrį ar nuomonę apie su lytiškumu susijusius klausimus: lyčių vaidmenis, homoseksualumą, translytiškumą, kontracepciją ir pan. Žiniasklaida, reklamos, politinė darbotvarkė ir socialiniuose tinkluose pateikiama informacija daro įtaką mūsų pažiūroms. Mokyklose vis dar kyla iššūkių, susijusių su mokslu grįstu lytiškumo ugdymu – dėl šios priežasties neturime reikiamų žinių tam tikrais klausimais. Kai kuriais klausimais turime daug baimės, suformuotų išankstinių nuostatų ar paprasčiausių nepatogumo jausmų. Šiandien aptarsime su lytiškumu, seksualumu ir lytiniu tapatumu susijusias sąvokas ir terminus, o vėliau turėsime progos aptarti tam tikras nuostatas ir mitus šių sąvokų atžvilgiu.“

Lytiškumo ir tapatumo lentelė (15 min.)

„Kaip ir aptarėme anksčiau, gyvenime sulaukiame daug žinučių apie tai, kas yra tinkama berniukui, vyrui, mergaitei, moteriai.“ (Mokymų dalyviai gali pateikti su šiais lūkesčiais susijusių pavyzdžių: moteris turi rūpintis namais ir vaikais, vyras turi mokėti „įkalti vinį“, uždirbti pinigų, nerodyti savo emocijų ir pan.)

„Požiūriai, jausmai ir socialinis elgesys, dominuojantys kaip lūkesčiai tam tikroje socialinėje ir kultūrinėje aplinkoje ir susiję su asmens lytimi, yra vadinami lyčių stereotipais, arba dar kitaip – šie stereotipai sudaro SOCIALINĖS LYTIES kategorijos pagrindą.“ (Nupieškite du kvadratus, užrašykite juose VYRAS ir MOTERIS, o išorėje – SOCIALINĖ LYTIS).

„Kita vertus, gimimo metu yra užfiksuojama mūsų biologinė realybė, kitaip vadinama BIOLOGINE LYTIMI.“ (Pradėkite piešti lentelę kaip parodyta Priede „Įgalinantis žodynas (1)“ .)

„Biologinė lytis apibūdina genetines ir biologines charakteristikas (pavyzdžiui, išorinius ir vidinius lytinius organus, hormonus ir chromosomas), kurios apibrėžia kiekvieną žmogų kaip vyrą, moterį ar interseksualų asmenį. Beveik 1 % visų pasaulio gyventojų yra interseksualūs, t. y. turintys fizinių, hormoninių ar genetinių požymių, kurie neleidžia šių asmenų priskirti nei vyro, nei moters kategorijai. Egzistuoja daug interseksualumo formų – tai veikia spektras, o ne atskira kategorija.“

→ Grupei gali prireikti išsamesnio „interseksualaus asmens“ kategorijos paaiškinimo – daugiau informacijos rasite Gairės mokymų vedėjams – Modulis Nr. 2.

„Jungtinių Tautų Organizacija griežtai rekomenduoja interseksualiems kūdikiams neatlikti jokių korekcinio pobūdžio chirurginių procedūrų, siekiant jų biologinius bruožus „pritaikyti“ prie binarinės lyčių sistemos diktuojamų stereotipų. Dažniausiai nėra absoliučiai jokios medicininės būtinybės atlikti šių invazinių procedūrų, turinčių didelį neigiamą poveikį interseksualių asmenų gyvenimo kokybei. Interseksualiems asmenims dažniausiai apskritai nėra reikalingos jokios medicininės procedūros ar intervencijos“.

„Kaip suprantame sąvoką „lytinė tapatybė?“ (Pastaba: nepamirškite naudoti vaizdinių priemonių)

„Jei BIOLOGINĖ LYTIS mums priskiriama (gaunama) gimstant, tai LYTINĖ TAPATYBĖ apibūdina unikalų asmens lyties pajautimą bei su tuo susijusį sąvokos (ne)priskyrimą konkrečiai lyčiai.

Lytinė tapatybė skiriasi nuo lyčių stereotipų. Jei aš save suvokiu kaip moterį, tai dar nereiškia, kad turiu atitikti visuomenėje vyraujančius stereotipus apie tai, ką reiškia būti „tikra“ moterimi. Aš galiu būti jautri, bet ir būti puiki lyderė bei turėti techninį išsilavinimą. Tapatybės „pyragas“ puikiai tai atvaizduoja – kiekvienas turi savo atskirą „pyrago gabalėlį“.

Lyties raiška yra glaudžiai susijusi su lytine tapatybe, nes ši kategorija apima individualią lyties reprezentaciją (įskaitant fizinę išvaizdą, aprangą ir akseusuarus). Reikia suprasti, kad mūsų išvaizda ir mūsų vardas mums visiems yra labai svarbūs, todėl, jei asmuo pageidauja, kad į jį ar ją būtų kreipiamasi konkrečiu vardu ir įvardžiu, reikėtų tai gerbti.

CISLYTIS asmuo, kaip matote lentelėje, yra būdvardis, skirtas apibūdinti asmeniui, kurio lytinė tapatybė sutampa su jo biologine lytimi. TRANSSEKSUALUS asmuo jaučia, kad jo lytinė tapatybė nesutampa su jo biologine lytimi, ir siekia imtis visų įmanomų priemonių (įskaitant chirurginę lyties keitimo operaciją) šiam neatitikimui pašalinti. TRANSLYTIŠKUMAS, savo ruožtu, yra skėtinė sąvoka, apimanti visus asmenis, kurių lytinė tapatybė ir (ar) lyties raiška neatitinka su biologine lytimi sietinų lyčių stereotipų. Transseksualumas yra translytiškumo dalis, bet pastarasis yra kur kas platesnė kategorija.“ (Užrašykite TRANSLYTIS virš TRANSSEKSUALUS ir palikite šiek tiek vietos paaiškinti apie kitus galimus lytinės tapatybės variantus).

„Kai kalbame apie santykius ir jausmus, omenyje turime turėti SEKSUALINĖS ORIENTACIJOS kategoriją. Seksualinė orientacija apibūdina seksualinę, emocinę ir romantinę trauką konkrečios lyties asmenims. Seksualinė orientacija apibūdina ne tik tai, su kuo norime mylėtis, bet ir tai, ką norime įsimylėti. Žmonės, kurie jaučia emocinius, romantinius ir/arba seksualinius jausmus kitos lyties asmenims, save laiko heteroseksualiais asmenimis. Žmonės, kurie jaučia emocinius, romantinius ir/arba seksualinius jausmus tos pačios lyties asmenims, save laiko homoseksualiais asmenimis. Žmonės, kurie jaučia emocinius, romantinius ir/arba seksualinius jausmus vyrams ir moterims, save laiko biseksualiais asmenimis. Pažymėtina, jog ne visi asmenys patiria seksualinę trauką – tokie asmenys vadinami ASEKSUALIAIS asmenimis. Dauguma asekualių asmenų save gali apibūdinti kaip heteroseksualius, biseksualius ar homoseksualius. Tai, kad žmogus nejaučia seksualinio potraukio, dar nereiškia, jog jis neturi seksualinės orientacijos“. (Priede „Įgalinantis žodynas (2) pateiktą schemą galite parodyti pasakodami apie skirtingas seksualines orientacijas).

(!!!) Patarimas: per pristatymą gali kilti įvairių klausimų. Turėtumėte atsakyti į konkrečius klausimus, ypač į tuos, kurie susiję su skirtumais tarp skirtingų sąvokų – reikalui esant, pateikite konkrečių pavyzdžių. Sudėtingesni (pavyzdžiui, vertybiniai) klausimai gali būti užrašomi ant atskirų popieriaus lapelių – į šiuos klausimus turėsite progos atsakyti per kitą užsiėmimą. Jei klausimai iš tiesų paprasti, galite į juos atsakyti ir patys, bet kitas užsiėmimas mokymų dalyviams suteiks galimybę pakomentuoti atsakymus į šiuos klausimus iš ekspertinės perspektyvos.

Trumpas Užsiėmimo apibendrinimas (2 min.)

„Kai žvelgiame į šią schemą, gali pasirodyti, kad sukūrėme begalę kategorijų žmonėms apibūdinti. Būtų puiku gyventi pasaulyje, kuriame mums nereikėtų šių pavadinimų bendraujant su kitais žmonėmis. Kita vertus, tikrovė yra šiek tiek kitokia – kai kurie žmonės susiduria su stigmatizavimu, diskriminacija ar net smurtu“.

Pasiūlymas pratęsimui:

Toliau gali būti nagrinėjami mitai, susiję su aptartomis sąvokomis ar terminais, tokiu būdu mokymų dalyviams suteikiant objektyviais moksliniais faktais pagrįstos informacijos apie su lytiškumu susijusias sąvokas. Prie sąvokų ir terminų galite grįžti ir vėliau „apšildomojo“ žaidimo forma: visos sąvokos užrašomos ant kortelių ir sumaišomos, o mokymų dalyviai mažose grupėse turi sudėlioti schemą, t. y. sąvokas sujungti su apibrėžimais ir paaiškinimais (pavyzdžiui, kokios tapatybės patenka į lytinės tapatybės sąvoką?) (žiūrėti Priedą „Kortelių žaidimas“).

2.6.4. Užsiėmimas „Mitų griovėjai“

Santrauka: Šis užsiėmimas leidžia nagrinėti nuostatas ir mesti iššūkį paplitusiems „mitams“ ir įsitikinimams apie lytinę tapatybę ir seksualinę orientaciją saugiu būdu, leidžiančiu mokymų dalyviams išsakyti savo nuomonę ir gauti moksliniais faktais pagrįstus atsakymus. Kiekvienas dalyvis turės progos pasisakyti kaip „ekspertas (-ė)“. Užsiėmimas suteikia progos pasidalyti asmeninėmis nuomonėmis, bet taip pat leidžia diskusijos moderatoriui kontroliuoti situaciją, pateikiant objektyviais (moksliniais) duomenimis pagrįstus atsakymus. „Ekspertinė“ pozicija pokalby paverčia „profesionaliū“, todėl diskutuojama rimčiau ir išsamiau.

Trukmė: 60 minučių.

Tikslai:

- nagrinėti nuostatas ir mesti iššūkį paplitusiems „mitams“ apie lytinę tapatybę ir seksualinę orientaciją;
- praturtinti žinias apie asmenų su skirtinga seksualine orientacija ar lytine tapatybe gyvenimo būdą, santykius;
- padidinti sąmoningumą apie iššūkius, su kuriais susiduria LGBTI+ asmenys (atsiskleidimas, diskriminacija, atstūmimas ir pan.);
- ugdyti kritinio mąstymo įgūdžius;
- paskatinti mokymų dalyvius kritiškai reflektuoti lyčių stereotipus ir heteronormatyvumą;
- skatinti toleranciją ir empatiją, asmenų, kurie yra „kitokie“, atžvilgiu.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: popieriaus lapas ir rašiklis kiekvienam mokymų dalyviui, talpa (į kurią bus renkami užduodami klausimai) ir iš anksto paruošti klausimai (parengia mokymų vedėjas).

Pasiruošimas: įsitikinkite, kad visi mokymų dalyviai sėdi ratu ir turi pasiruošę reikalingas priemones. Jei per ankstesnį užsiėmimą jau buvo surinkta klausimų, sudėkite juos į klausimams rinkti skirtą talpą (indą, dėžutę, maišelį).

Tvarkaraštis:

Trukmė	Užsiėmimas	Medžiaga
3 min.	Įžanga	
42 min.	„Mitų griovėjai“: klausimų ratas	Popieriaus lapas ir rašiklis kiekvienam mokymų dalyviui, talpa (į kurią bus renkami užduodami klausimai) ir iš anksto paruošti klausimai (parengia mokymų vedėjas). Perskaityti 2.7. Teorinė apžvalga
15 min.	Užsiėmimo aptarimas	

Detalus aprašymas:

Įžanga (3 min.)

„Kaip jau aptarėme anksčiau, mes visi turime požiūrį ir nuomonę su seksualumu susijusiomis temomis. Po to, kai išnagrinėjome lytiškumo lentelę, jums gali kilti papildomų klausimų. Mokymų dalyviai, kolegos ar moksleiviai mokykloje taip pat gali turėti įvairių klausimų, tačiau jie galimai neranda tinkamo asmens, su kuriuo galėtų apie tai pasikalbėti, arba tiesiog nediršta paklausti. Mes pasiūlysimė jums saugų metodą, kuris leis panagrinėti tam tikras nuostatas ir patiems surasti reikiamus atsakymus“.

„Mitų griovėjai“: klausimų ratas (42 min.)

Visiems mokymų dalyviams išdalykite popieriaus lapelius ir rašiklius. Pakvieskite juos užrašyti visus iškilusius klausimus, baimes, mitus, kuriuos yra tekę girdėti anksčiau, ar kitus bendresnio pobūdžio pastebėjimus apie žmones su skirtinga seksualine orientacija, lytine tapatybe, gyvenimo būdu, santykiais ar lyties vaidmenimis plačiąja prasme. Kiekvieno mokymų dalyvio paprašykite užrašyti kiekvieną klausimą, mitą ar baimę ant atskiro lapelio. Mokymų vedėjas taip pat turėtų būti pasiruošęs keletą klausimų iš anksto. Čia pateikiami klausimų pavyzdžiai, į kuriuos paaiškinimus galite rasti dalyje

Teorinė apžvalga:

- Kodėl kai kuriuos asmenis traukia tos pačios lyties asmenys?
- Kaip iš tiesų žinoti, kad priklausai LGBTI+ bendruomenei?
- Kaip tampama lesbiete, gėjumi ar translyčiu asmeniu?
- Ar madinga būti lesbiete, gėjumi, biseksuali ar translyčiu asmeniu?
- Ar tikintys žmonės gali būti homoseksualūs?

- Kodėl yra rengiami LGBTI+ paradai? Kodėl homoseksualūs asmenys turi demonstruoti savo gyvenimo būdą?
- Su kokiais iššūkiais susiduria homoseksualūs ir biseksualūs asmenys? Kaip jie yra diskriminuojami?
- Kas atlieka „vyro“ ir „moters“ vaidmenis tos pačios lyties santykiuose?
- Kodėl LGBTI+ asmenys visą laiką kalba apie seksą?
- Ar homoseksualūs vyrai yra pasileidę?
- Kaip mylisi dvi moterys?
- Ar galima išgydyti priklausymą LGBTI+?
- Kaip gėjai ir lesbietės gali susilaukti vaikų?
- Ar tos pačios lyties šeimose augantys vaikai bus homoseksualūs?
- Ar gėjai vyrai yra „moteriški“, o lesbietės moterys – „vyriškos“?
- Kodėl kai kurie gėjai ir lesbietės nėra atviri apie savo seksualinę orientaciją? Kodėl jie neatsiskleidžia?
- Kaip reiktų kreiptis į translytį asmenį?
- Ar tiesa, kad jei kalbėsime apie skirtingas lytines tapatybes, vaikai užsinorės keisti lytį?

Nepamirškite iš anksto parengtus klausimus sudėti į klausimams skirtą talpą. Parinkite tuos klausimus, kurie labiausiai atspindi mokymų dalyvių poreikius. Po to, kai mokymų dalyviai baigs pildyti korteles, paprašykite jų sudėti užrašytus klausimus, mitus ir baimes į klausimams skirtą talpą. Paaiškinkite tolimesnio užsiėmimo taisyklės: „*Isivaizduokite, kad dalyvaujate konferencijoje „Lytiškumas paauglystėje“, kurios vaizdo transliaciją stebi paaugliai. Jūs esate ekspertai (-ės), kurie (-ios) atsako į dalyviams kylančius klausimus. Kiekvienas iš Jūsų išsitrauks po vieną klausimą. Ištraukę klausimą, garsiai jį perskaitykite ir pateikite mums atsakymą. Jūsų atsakymas negali būti ilgesnis nei 1 minutė. Paskui kiti ekspertai galės jus papildyti*“ (Svarbu, kad klausimai būtų traukiami paeiliui, t. y. kiekvienam „ekspertui“ turi būti suteikta proga atsakyti į vieną klausimą). Moderuokite diskusiją tokiu būdu, kad laiko pasisakyti užtektų visiems. Jei klausimai yra panašūs arba kartojasi, dalyviai gali ištraukti naują klausimą. Taip pat svarbu, kad po kiekvieno atsakymo į klausimą kilusias diskusijas, užbaigtumėte objektyviais moksliniais duomenimis pagrįstais atsakymais (jei to dar nepadarė patys mokymų dalyviai).

Užsiėmimo aptarimas (15 min.)

Kadangi mokymų dalyvių grupė praėjusią valandą praleido sėdėdama, paprašykite visų atsistoti. Tada paaiškinkite: „Per pastaruosius kelis užsiėmimus susidūrėme su įvairiomis mintimis ir emocijomis, nagrinėjome savo nuostatas, mąstėme, kaip atsakyti į klausimus, susijusius su lytiškumu. Prieš pertrauką paprašysiu Jūsų pasidalyti savo mintimis ir jausmais, kurios kilo per pastarąsias 2,5 valandas“.

2.6.5. Alternatyvus užsiėmimas „40 klausimų“

Užsiėmimo pavadinimas: „40 klausimų“.

Santrauka: Šis užsiėmimas leidžia nagrinėti nuostatas ir mesti iššūkį paplitusiems „mitams“ apie lytinę tapatybę ir seksualinę orientaciją. Jo metu įgyjama žinių lytiškumo tema ir išugdomi įgūdžiai pateikti

konstruktyvų atsakymą situacijose, kai iš homofobinių, seksistinių ar transfobinių paskatų yra užduodamas netikėtas klausimas.

Trukmė: 45–60 minučių.

Tikslai:

- nagrinėti nuostatas ir mesti iššūkį paplitusiems „mitams“ apie lytinę tapatybę ir seksualinę orientaciją;
- praturtinti žinias apie asmenų su skirtinga seksualine orientacija ar lytine tapatybe gyvenimo kasdienybę ir santykius.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: Galimybė dirbti poromis. Reikalingi rašikliai.

Pasirengimas: Atspausdinti popieriaus lapai su 40 klausimų.

Tvarkaraštis:

Trukmė	Užsiėmimas	Medžiaga
15 min.	Įžanga	Popieriaus lapas su 40 klausimų (kopijos kiekvienam dalyviui)
45 min.	Klausimai ir atsakymai	Popieriaus lapelis ir rašiklis kiekvienam dalyviui, talpa klausimams surinkti, iš anksto mokymų vedėjo paruošti klausimai ir mitai.
15 min.	Užsiėmimo aptarimas	

Detalus aprašymas:

Įžanga (15 min.)

Kiekvienas mokymų dalyvis gauna popieriaus lapą su 40 klausimų (Priedas Nr. 2.4.). Kiekvienas dalyvis pasirenka 5 klausimus ir parengia atsakymus, lyg šie klausimai būtų pateikti mokyklos aplinkoje (pavyzdžiui, per pamoką).

Klausimai ir atsakymai (45 min.)

Suskirstykite mokymų dalyvius poromis ir paprašykite jų su savo porininku pasidalyti atsakymais į savo pasirinktus klausimus. Per diskusiją aptariama:

- *Ar atsakymai visuomet turėtų būti informatyvūs?*
- *Kas iš tiesų slypi už kai kurių klausimų?*
- *Kaip į šiuos klausimus būtų galima atsakyti kitu būdu?*

Po darbo porose mokymų dalyviai turėtų pasidalyti savo įžvalgomis su visa grupe.

Užsiėmimo aptarimas (15 min.)

Kadangi mokymų dalyvių grupė praėjusią valandą praleido sėdėdama, paprašykite visų atsistoti. Paaiškinkite: „Per pastaruosius kelių užsiėmimus susidūrėme su įvairiomis mintimis ir emocijomis. Prieš pertrauką paprašysiu Jūsų pasidalyti savo mintimis ir jausmais, kurios kilo per pastarąsias 2,5 valandas“. Pastaba: turite tik 15 minučių, tad pasirūpinkite, kad kiekvienas mokymų dalyvis užtruktų ne ilgiau nei 1 minutę.

2.7 Teorinė apžvalga

Su lytiškumu susijusioms sąvokoms apibūdinti skirtas žodynas

Biologinė lytis

Biologinė lytis apibūdina genetines, biologines ir hormonines charakteristikas (pavyzdžiui, reprodukcinis organus, hormonus ir chromosomas), kurie apibrėžia kiekvieną žmogų kaip vyrą, moterį ar interseksualų asmenį. Beveik 1 % visų pasaulio gyventojų yra interseksualūs, t. y. turintys fizinių, hormoninių ar genetinių požymių, kurie neleidžia šių asmenų priskirti nei vyro, nei moters kategorijai. Egzistuoja daug interseksualumo formų – tai veikiau spektras, o ne atskira kategorija. Daugiau informacijos apie interseksualumą galima rasti čia:

<http://www.intersexinitiative.org/publications/pdf/intersex-activism2.pdf>

<http://www.isna.org/faq>

<https://ihra.org.au/wp-content/uploads/key/Employer-Guide-Intersex-Inclusion.pdf>

Lyčių stereotipai

Požiūriai, jausmai ir socialinis elgesys, dominuojantys kaip lūkesčiai tam tikroje socialinėje ir kultūrinėje aplinkoje ir susiję su asmens lytimi.

Lytinė tapatybė

Subjektyvus savęs suvokimas vyru, moterimi ar kitos lyties asmeniu. Lytinė tapatybė skiriasi nuo lyčių stereotipų. Jei aš save suvokiu kaip moterį, tai dar nereiškia, kad turiu atitikti visuomenėje vyraujančius stereotipus apie tai, ką reiškia būti „tikra“ moterimi. Aš galiu būti jautri, o tuo pačiu metu būti puiki lyderė bei turėti techninį išsilavinimą.

Lyties raiška

Būdas, kuriuo asmuo išreiškia savo lytinę tapatybę. Tai apima tiek fizines (pavyzdžiui, apranga, šukuosena, makiažas), tiek socialines (pavyzdžiui, pasirinktas vardas ir įvardis) raiškos priemonės. Lyties raiška yra glaudžiai susijusi su lytine tapatybe – tai priemonės subjektyviam lyties pajautimui išreikšti taip, kad jį suprastų ir aplinkiniai. Reikia suprasti, kad mūsų išvaizda ir mūsų vardas mums visiems yra labai svarbūs, todėl, jei asmuo pageidauja, kad jį ar ją būtų kreipiamasi konkrečiu vardu ir įvardžiu, reikėtų tai gerbti. Turėkite omenyje, kad lyties raiška ne visada sutampa su lytine tapatybe. Pavyzdžiui,

biologinis vyras gali suvokti save kaip moterį, tačiau neturėti saugios erdvės išreikšti savo moterišką tapatybę. Toks asmuo atliktų socialinį vyro vaidmenį (įskaitant ir lyties raišką), bet toks neatitikimas galėtų sukelti psichologinį nepasitenkinimą ir stresą.

Cislytis asmuo

Asmuo, kurio lytinė tapatybė ir lyties raiška atitinka šio asmens biologinę lytį. Pavyzdžiui, biologinė moteris, kuri save suvokia kaip moterį, ir dėl to puikiai jaučiasi.

Transseksualus asmuo

Asmuo, kurio lytinė tapatybė ir lyties raiška neatitinka šio asmens biologinės lyties. Transseksualūs asmenys pageidauja imtis visų įmanomų priemonių (įskaitant ir lyties keitimo operaciją) šiam neatitikimui pašalinti.

Translytis asmuo

Skėtinė sąvoka, apimanti visus asmenis, kurių lytinė tapatybė ir (ar) lyties raiška neatitinka su biologine lytimi sietinų lyčių stereotipų.

Lyties atžvilgiu „queer“ asmuo

Asmuo, kurio lytinė tapatybė nereprezentuoja binarinės lyčių sistemos (pavyzdžiui, suvokia save kaip abiejų lyčių asmenį tuo pačiu metu). Daugiau informacijos apie tai galima rasti čia: <https://smartsexresource.com/topics/gender-identity-expression>

Transvestitas

Tinkama sąvoka būtų „persirengėlis (-ė)“ (angl. *cross dresser, drag queen, drag king*), kuri apibūdina asmenis, kurie kartais dėl tam tikrų priežasčių rengiasi ir elgiasi kaip kitos lyties atstovai.

Persirenginėjimo praktika dažniausiai neturi nieko bendra su tokio asmens lytine tapatybe.

Seksualinė orientacija

Seksualinė orientacija apibūdina seksualinę, emocinę ir romantinę trauką konkrečios lyties asmenims. Seksualinė orientacija apibūdina ne tik tai, su kuo norime mylėtis, bet ir tai, ką norime įsimylėti. Šioje vietoje labai svarbus savęs suvokimo aspektas – asmuo gali būti homoseksualus, biseksualus ar heteroseksualus tik tuo atveju, jei pats save taip suvokia. Svarbu pabrėžti, kad seksualinė orientacija yra glaudžiai susijusi su jausmais, kuriuos jaučiame kitam žmogui. Šie jausmai gali būti tiek seksualinio, tiek romantinio (emocinio) pobūdžio. Asmuo, neturintis lytinių santykių, taip pat turi ir žino savo seksualinę orientaciją. Žmonės, kuriuos traukia kitos lyties asmenys, save laiko heteroseksualiais asmenimis. Žmonės, kuriuos traukia tos pačios lyties asmenys, save laiko homoseksualiais asmenimis. Žmonės, kuriuos traukia abiejų lyčių asmenys, save laiko biseksualiais asmenimis.

Aseksualus asmuo

Asmuo, kuris nejaučia seksualinio potraukio, yra vadinamas aseksuali asmeniu. Dauguma aseksualių asmenų save gali apibūdinti kaip heteroseksualius, biseksualius ar homoseksualius. Aseksualumas nėra

tapatus žemam seksualiniam potraukiui, kurį gali lemti medicininės, t. y. su asmens sveikata susijusios, priežastys. Aseksualūs asmenys taip pat nėra savo seksualinius troškimus ribojantys asmenys. Daugiau apie aseksualumą skaitykite:

<https://www.plannedparenthood.org/learn/sexual-orientation-gender/sexual-orientation>

<https://www.refinery29.com/sexual-orientation-types-of-sexualities#slide-7>

<https://www.apa.org/pi/LGBT/resources/sexuality-definitions.pdf>

Queer (liet.: kreivas, „kvyras“)

Apibūdina asmenis, kurie nenori savęs identifikuoti kaip gėjai, lesbietės ar biseksualūs ar nenori savęs priskirti jokiai kitai kategorijai. *Queer* teorija taip pat yra akademinė mokykla, kuri kvestionuoja heteronormatyvias socialines normas apie lytį ir seksualumą ir lytims priskirtus vaidmenis laiko socialiniais konstruktais. Istoriskai terminas *queer* buvo įžeidžiantis, dėl to kai kuriems asmenims gali turėti neigiamą reikšmę. Vis dėlto dauguma LGBTI asmenų atsiėmė šį terminą kaip pasididžiavimo simbolį.

Ar galima pasirinkti seksualinę orientaciją?

Ne, tai nėra apsisprendimo ar sąmoningų pastangų rezultatas. Įvairios tarptautinės organizacijos, įskaitant Pasaulinę sveikatos organizaciją (PSO), laikosi principinės pozicijos, kad asmens seksualinės orientacijos pakeisti neįmanoma.

Kaip galima sužinoti, ar asmuo yra LGBTI+?

LGBTI+ asmenų nėra įmanoma atpažinti remiantis tam tikromis įžvalgomis apie jų fizinę išvaizdą ar manieras. Tokios prielaidos yra pagrįstos į LGBTI+ asmenis nukreiptais stereotipais, pavyzdžiui, kad visi gėjai yra moteriški, o visos lesbietės – vyriškos. Kito asmens seksualinė orientacija yra asmens privataus gyvenimo dalis, kurią tik tas asmuo nusprendžia atskleisti ar ne.

Ar homoseksualumą galima išgydyti?

Kadangi homoseksualumas nėra nei sutrikimas, nei liga, jo neįmanoma ir „išgydyti“. Profesinės, mokslinės ir medicininės organizacijos smerkia bandymus „gydyti“ LGBTI+ asmenis kaip neefektyvius ir psichologiškai kenksmingus. Amerikos psichiatrų asociacija homoseksualumą išbraukė iš ligų sąrašo 1973 m. Pasaulio sveikatos organizacija 1992 m. patvirtino ligų klasifikaciją TLK-10, kurioje homoseksualumas nėra minimas kaip liga.

Kiek yra homoseksualių žmonių?

Diskriminacija yra pagrindinė kliūtis, užkertanti kelią tiksliai įvertinti, kiek yra homoseksualių asmenų. Galima pasakyti, kad tai gana ženkli mūsų visuomenės dalis. Kai kurie homoseksualūs žmonės nėra linkę atsiskleisti, nes nėra pasirengę priimti dėl to kylančių socialinių pasekmių. Kai kuriuose tyrimuose minima, kad LGBTI+ asmenys sudaro apie 10 proc. visos populiacijos.

Ar tik žmonėms būdingas homoseksualus elgesys?

Mokslininkai yra užfiksavę homoseksualų elgesį daugiau nei 450 gyvūnų rūšių, įskaitant delfinus, banginius, elnius, buivolus, avis, žirafas, antilopes, žąsis, antis, tilvikus, šimpanzes, zebrus, dramblius, koalas, kregždes, liūtus ir pingvinus. Kol kas dar niekas neiškėlė minties, kad homoseksualumą gyvūnų pasaulyje lemia „pasyvus tėvas ir dominuojanti motina“.

Kas atlieka „vyro“ ir „moters“ vaidmenis homoseksualiuose santykiuose?

Šį klausimą sąlygoja heteronormatyvios prielaidos. Realiame gyvenime kiekviena pora sprendžia, kaip pasidalyti namų ruošos, vaikų priežiūros darbais. Tarpusavio santykių dinamika įvairiose šalyse yra kintanti. Šiandieninėje visuomenėje tradicinis vaidmenų pasidalijimas gali sukurti daugiau problemų nei jų išspręsti. Toks užduotas klausimas gali būti susijęs ir su seksualiniais vaidmenimis. Lygiaverčiuose santykiuose kiekvienas partneris sprendžia, kokių lytinių santykių nori. Sutikimo ir atsiklausimo taisyklė galioja tiek tos pačios lyties, tiek skirtingų lyčių poroms.

Kaip kreiptis į translyčius asmenis?

Tai, kad asmuo yra translytis, negalime pamatyti plika akimi. Dauguma translyčių asmenų nėra kitų matomi ir atpažįstami kaip tokie. Negalime tiesiog apsidairyti ir nustatyti, kurie žmonės yra translyčiai, o kurie ne. Jei nesate tikri, kurį įvardį žmogus yra pasirinkęs vartoti, iš pradžių įsiklausykite, kaip apie šį asmenį kalba kiti. Geri pažįstami tikriausiai bus linkę naudoti tinkamą įvardį. Jei Jums būtina išsiaiškinti, kurį įvardį reikėtų vartoti, pradėkite nuo savęs, pavyzdžiui: „Sveiki, aš Tomas, o mano įvardis yra „jis“. O Jūs?“ Nuo to momento naudokite nurodytą įvardį ir paraginkite kitus žmones daryti tą patį. Jei suklydote – atsiprašykite.

Niekada neklauskite translyčio asmens, koks yra „tikrasis“ jo vardas. Kai kuriems translyčiams asmenims prisiminimai apie gimimo metu užfiksuotą vardą sukelia didelį nerimą, todėl šia informacija nėra dalijamasi viešai. Gerbkite vardą, kurį translytis asmuo pasirinko vartoti. Jei žinote šio asmens gimimo metu užfiksuotą vardą, nesidalykite šia informacija su kitais be paties translyčio asmens sutikimo. Analogiškai nesidalykite translyčio asmens nuotraukomis, kuriose užfiksuotos translyčio asmens gyvenimo akimirkos iki lyties keitimo proceso pradžios (jei lytis buvo keičiama). Neturėkite išankstinių nuostatų apie translyčio asmens seksualinę orientaciją. Lytinė tapatybė nėra tapati seksualinei orientacijai. Seksualinė orientacija apibūdina tai, kam jaučiame seksualinę, romantinę ir emocinę trauką. Lytinė tapatybė apibūdina tai, kokios lyties jaučiamės. Translyčiai žmonės gali būti tiek heteroseksualūs, tiek homoseksualūs, tiek biseksualūs, bet jų seksualinė orientacija įvardijama atskaitos tašku laikant jų lytinę tapatybę, o ne biologinę lytį. Šaltinis: <https://www.glaad.org/transgender/allies>.

Plačiau skaitykite: <https://www.wikihow.com/Respect-a-Transgender-Person>.

Jei diskutuosime apie skirtingas lytines tapatybes, vaikai užsinorės pasikeisti lytį?

Kai kalbame apie įvairias lytines tapatybes, padedame vaikams, kurie nėra cislyčiai, jaustis pageidaujama ir priimtais. Tuo pačiu didiname visų vaikų savęs suvokimą ir gebėjimą gilintis į save. Sugebėjimas atpažinti ir branginti įvairovę yra labai svarbus, turint omenyje, kad net 40 proc. translyčių paauglių susiduria su savižudybės rizika.

Kadangi heteroseksualūs žmonės nekalba apie savo seksualumą, kodėl homoseksualūs žmonės turi apie tai kalbėti viešai?

Heteroseksualūs asmenys kalba apie savo seksualinę orientaciją įvairiose situacijose, pavyzdžiui, minėdami / -os (ar pristatydami/ -os) savo vaikiną, merginą, vyrą ar žmoną, įrėmindami šeimos nuotrauką ant darbo stalo, pabučiuodami antrąją pusę, kai atsisveikina oro uoste, aptardami jiems patrauklius įžymius žmones, švęsdami vestuvių metines ar laikydamiesi už rankų viešumoje. Jiems nereikia kalbėti apie savo seksualinę orientaciją, nes laikui bėgant aplinkiniai iš įvairių ženklų supranta, kokia ji yra (pvz. vestuvinių žiedo mėvėjimas).

Homoseksualūs ir biseksualūs žmonės, kurie daro lygiai tą patį, dažnai kaltinami savo seksualinės orientacijos „demonstravimu“, „afišavimusi“ ir panašiai. Dėl ženklų, leidžiančių atpažinti ne heteroseksualią orientaciją, tokie žmonės net gali būti užgauliojami ar susidurti su smurto apraiškėmis (pavyzdžiui, neapykantos nusikaltimais).

Seksualinės orientacijos laikymas paslapyje gali būti itin sudėtingas ir varginantis. Kai asmenų, kurie nėra atviri, klausama apie jų šeimą, namus, laisvalaikį ar savaitgalio planus, dažniausiai jie negali atsakyti nuoširdžiai. Tokie asmenys nuolat „budi“, atidžiai stebėdami, kad neprasitartų, tai gali sukelti daug streso, nerimo ir turėti kitų neigiamų pasekmių.

Kodėl rengiamos LGBTI+ eitynės?

LGBTI+ eitynės yra pozityvus veiksmas už lygybę, prieš LGBTI+ bendruomenę nukreiptą diskriminaciją ir smurtą. Šiuo viešu renginiu yra stiprinamas bendruomeniškumas, LGBTI+ žmonių orumas, žmogaus teisės, didinamas šios socialinės grupės matomumas ir švenčiama visuomenės įvairovė. Kai kuriose šalyse LGBTI+ eitynės yra šventė, o kitose – politinis veiksmas siekiant parodyti, kad ne visų žmonių teisės yra užtikrinamos.

Kokių teisių trūksta LGBTI+ asmenims? Ar LGBTI+ asmenys susiduria su diskriminacija?

LGBTI+ žmonės susiduria su diskriminacija, o kai kurių visuomenės narių nuostatos LGBTI+ bendruomenės atžvilgiu išlieka neigiamos. LGBTI+ bendruomenės padėtis įvairiose šalyse skiriasi. Diskriminacija gali pasireikšti įstatymais, praktikomis, žiniasklaidos priemonių veikla, iškraipyta ir netikslia informacija (pavyzdžiui, pateikiant ją mokyklų vadovėliuose) ar neigiamomis visuomenės nuostatomis ir elgsena (pavyzdžiui, juokeliais darbovietėje, patyčiomis mokykloje). Kadangi kai kurie LGBTI+ asmenys nėra atviri, ne visi bendruomenės nariai su diskriminacija susiduria vienodai. Kai niekas nežino, jog priklausai LGBTI+ bendruomenei, diskriminacija yra netiesioginė (slepiesi, kad jos išvengtum). Netiesa, kad diskriminacijos gali išvengti neatsiskleisdamas – seksualinės orientacijos laikymas paslapyje yra tiesioginė diskriminacijos pasekmė.

Kodėl vieni žmonės atsiskleidžia, o kiti ne?

Dažniausiai žmonės atsiskleidžia todėl, kad nebenori toliau slapukauti apie save ir savo asmeninį gyvenimą. Jie nori būti sąžiningi su kitais, ypač su tais, kurie jiems yra brangūs. Atvirumas leidžia sulaukti tam tikro palaikymo, kuris yra itin svarbus kalbant apie emocinę ir psichikos sveikatą. Taip pat reikia

suprasti, kad atsiskleidimas yra itin asmenišką ir individualų procesą. Iš pradžių reikia atsiskleisti sau pačiam, o tai gali užtrukti metų metus. Kai kurie žmonės atsiskleidžia, kai daugiau nebegali tvirti atskirtumo ir su tuo susijusios įtampos, kiti žmonės pamažu suvokia, kad nori būti nuoširdūs sau patiems, dar kiti atsiskleidžia, kai įsimyli tos pačios lyties asmenį, o dar kiti atsiskleidžia tik tiems asmenims, kuriais itin pasitiki ir kuriems gali pasipasakoti apie savo jausmus ir išgyvenimus,

Metams bėgant, slėpti savo tikrąją tapatybę gali būti iš tiesų nelengva. Kasdienis apsimetinėjimas iš tiesų gali turėti neigiamą įtaką. Sunku suartėti su kitais, kai jie nežino, kas tu esi. Kai kurie homoseksualūs ir biseksualūs asmenys, supratę savo trauką tos pačios lyties asmenims, nesidžiaugia, ypač jei gyvena homofobiškoje aplinkoje. Gali užtrukti metų metus, kol tokie žmonės priima ir pamilsta save, pagaliau išdrįsdami atsiverti net patiems artimiausiems asmenims. Atsiskleidimas nėra viešas pareiškimas (nors tokių atvejų irgi pasitaiko). Kai kuriems tai atsivėrimas pačiam artimiausiam žmogui, pavyzdžiui, geriausia draugui. Kai kurie homoseksualūs ir biseksualūs asmenys neatsiskleidžia visą savo gyvenimą.

Ar gėjai ir lesbietės yra labiau linkę išnaudoti vaikus nei heteroseksualūs asmenys?

Įsitikinimas, kad homoseksualūs žmonės išnaudoja vaikus, yra vienas labiausiai paplitusių mitų apie homoseksualumą. Žurnale „Pediatrics“ išspausdintame straipsnyje teigiama, kad nepilnamečiai su heteroseksualaus šeimos nario partnerio prievarta „susiduria 100 kartų dažniau“ nei su homoseksualaus ar biseksualaus šeimos nario partnerio prievarta. Žurnale „Archives of Sexual Behavior“ išspausdintoje publikacijoje nurodoma, kad iš tirtų 175 vaikų prievartautojų, nė vienas nebuvo homoseksualus. Istoriskai įvairių neigiamų savybių priskyrimas mažumoms buvo viena efektyviausių demonizavimo priemonių, siekiant tam tikras visuomenės grupes pavaizduoti kaip nemoralias ir pavojingas. Žydai buvo kaltinami „geriantys krikščionių vaikų kraują“. Apie juodaodžius buvo kalbama, kad jie nekontroliuoja savo seksualinių impulsų, todėl juodaodžiai vyrai kelia grėsmę baltaodėms moterims. Remiantis šiomis klaidingomis nuostatomis, buvo propaguojama įvairių socialinių grupių segregacija.

2.8. Antrojo modulio priedai

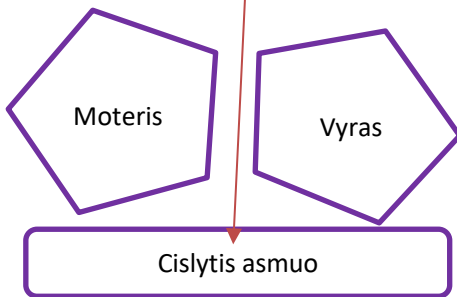
2.8.1. Priedas „Įgalinantis žodynas (1)“

Biologinė lytis

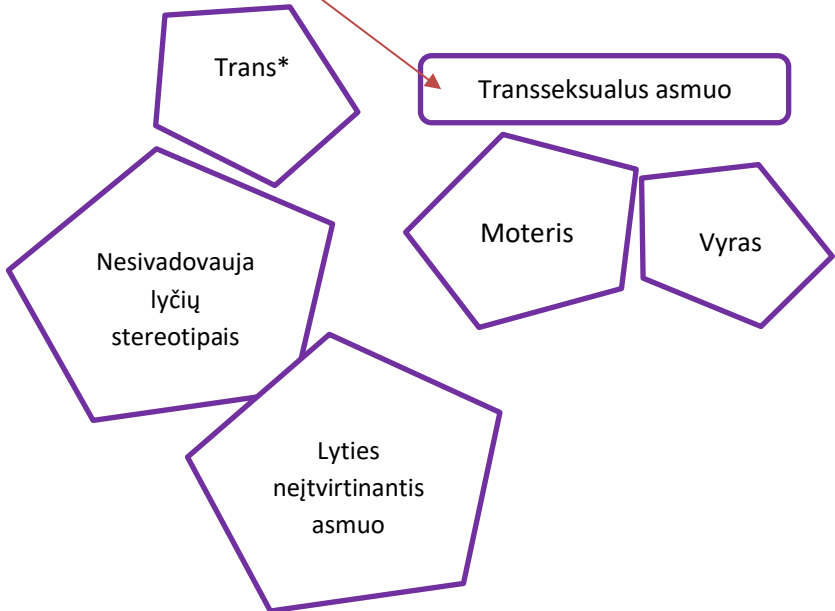
Moteris Vyras Interseksualus asmuo

Lytinė tapatybė

Translyčiai asmenys

Asmens tapatybės „pyragas“

2.8.2. Priedas „Įgalinantis žodynas (2)“:

Seksualinė orientacija

Biseksuali

M+V/M; V+M/V

Homoseksuali

M+M; V+V

Heteroseksuali

V+M

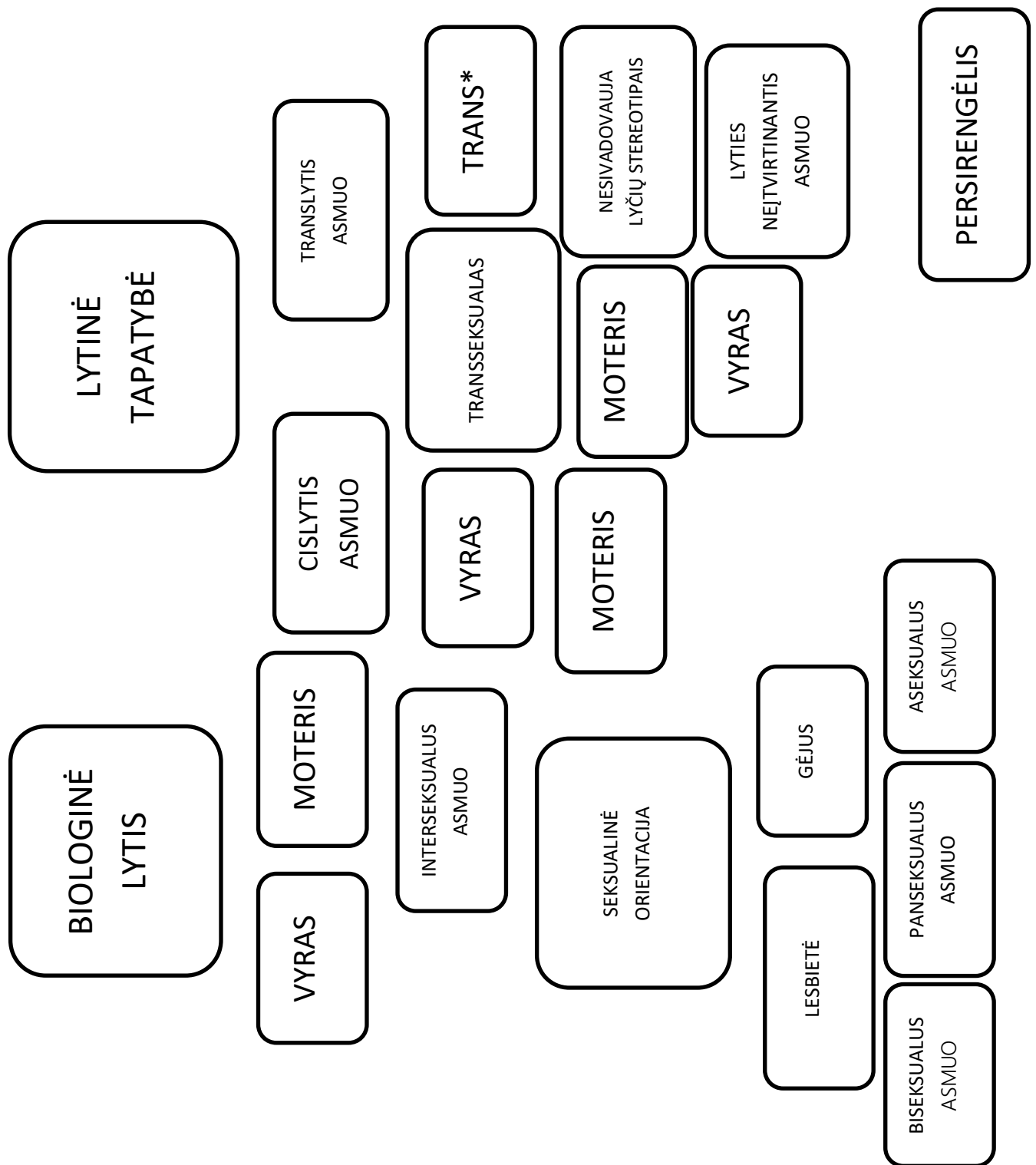
Panoseksuali

Aoseksuali

2.8.3. Priedas „Kortelių žaidimas“

2.8.4. Priedas „40 klausimų“

Ar gėjai vyrai yra moteriški?	Ar LGBTI+ žmonės yra diskriminuojami?	Ar būti LGBTI+ natūralu?	Ar visos feministės yra lesbietės?
Ar AIDS yra gėjų liga?	Homoseksualumas – išradimas „iš vakarų“?	Ar homoseksualiu tampama patyrus išnaudojimą vaikystėje?	Ar buvimas gėjumi ar lesbiete yra mada?
Ar homoseksualūs žmonės yra nelaimingi?	Kaip susirasti tos pačios lyties partnerį?	Kaip suprasti, jog esi gėjus, lesbietė, biseksualus ar translytis asmuo?	Ar tai nehygieniška?
Kaip mylisi gėjai?	Kaip mylisi lesbietės?	Ar tėvams būna gėda?	Ar lesbietės yra gašlūnės?
Kodėl gėjai visuomet kalba apie savo seksualinę orientaciją?	Ar tiesa, kad biseksualūs asmenys nežino, ko nori?	Kodėl gėjai ir lesbietės turi tik jiems skirtus barus?	Ar galima išgyti nuo potraukio tos pačios lyties asmenims?
Ar homoseksualūs asmenys gali būti religingi?	Homoseksualumą draudžia Biblija, tiesa?	Ar pasimylėdama su vyru, lesbietė gali tapti „normalia“?	Ar žmonės tampa homoseksualūs po nepavykusių santykių su priešingos lyties asmeniu?
Iš kur atsiranda gėjai? Genai ar auklėjimas?	Vyrai su vyrais, moterys su moterimis – juk „nesusieina“, tiesa?	Kaip homoseksualai žino, kas turi užimti „vyro“ vaidmenį santykiuose?	Ar tiesa, kad yra tokių keistuolių, kurie turi ir vyro, ir moters lytinius organus?
Ar homoseksualūs asmenys turi heteroseksualių draugų?	Kodėl transseksualūs žmonės negali elgtis kaip normalūs vyrai ar moterys?	Ar gėjų santykiai trumpalaikiai?	Ar gėjai visada ieško sekso?
Homoseksualumas yra draudžiamas, tiesa?	Kaip tos pačios lyties poros pasiskirsto namų ruošos darbus?	Kaip žinoti, jog iš tiesų esi homoseksualus?	Ar hermofroditai iš tiesų turi ir makštį, ir penį?
Gamtoje homoseksualumo nėra, tiesa?	Ar visi translyčiai nori atlikti operaciją?	Kodėl LGBTI+ žmonės nori išsiskirti?	Ar visos lesbietės nekenčia vyrų?

Modulis Nr. 3: KAIP NEGATYVIOS NUOSTATOS VEIKIA MOKYKLOS BENDRUOMENĘ

3.1 Santrauka

Didinant empatiją, skatinant įsijausti į LGBTI+ asmenų patirtis, mokymų dalyviai įgyja reikiamų žinių atpažįstant homofobines ir transfobines patyčias mokyklose, labiau suvokia patyčių neigiamą įtaką LGBTI+ asmenims ir visai mokyklos bendruomenei.

3.2 Mokymosi tikslai

Baigę šį mokymų modulį, mokymų dalyviai sugebės:

- suvokti homofobinių ir transfobinių patyčių problemos mastą;

3.3 Mokymosi strategija (siūloma šiam moduliui)

Šiam mokymų moduliui siūloma strategija apima:

- didaktinį į besimokantįjį sukoncentruotą požiūrį;
- aktyviu dalyvavimu pagrįstus metodus;
- mokymosi vienas iš kito metodus;

3.4 Modulinio įrankiai (preliminarūs)

Mokymo(si) įrankiai, kuriais rekomenduojama naudotis modulinio metu:

- Darbas ir diskusija grupėje

3.5 Modulinio apžvalga

Trukmė	Užsiėmimas	Medžiaga
45 min.	„Išdrįsk pamatyti“	Priemonės vaizdo medžiagai peržiūrėti

3.6 Trečiojo modulinio užsiėmimų aprašymai

3.6.1. Užsiėmimas „Išdrįsk pamatyti“

Santrauka: per užsiėmimą aptariamas matytas filmukas ir moderuojama diskusija, leidžianti panagrinėti, su kokiais iššūkiais susiduria moksleiviai, gyvendami heteronormatyvioje visuomenėje ir bendruomenėje.

Trukmė: 45 min.

Tikslai:

- Didinti dalyvių sąmoningumą ir empatiją suvokiant, kaip homofobija ir transfobija veikia LGBTI+ moksleivius ir heteroseksualius moksleivius.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: Projektorius, vaizdo ir garso priemonės.

Pasirengimas: Paruošti filmuką, peržiūrėti jį ir parengti įžvalgas pagal metodo aprašymą.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
3 min.	Filmuko peržiūra	Paruoštas filmukas peržiūrai: https://www.youtube.com/watch?v=SDs5o19jRPg
20 min.	Diskusija „Su kokiais iššūkiais susiduria LGBTI+ asmenys?“	
17 min.	Tyrimų apie homofobinių ir transfobinių patyčių paplitimą Lietuvoje pristatymas ir pateikimas informacijos, kokie yra pagrindiniai patyčių ir patyčių dėl tapatybės bruožai.	Pasiruoštos skaidrės su tyrimų duomenimis
5 min.	Trumpa refleksija	

Detalus aprašymas:

Filmuko peržiūra (3 min.)

Peržiūrėkite filmuką „Le parcours“, Inter - LGBT (trukmė: 2 min. 15 s.):
<https://www.youtube.com/watch?v=SDs5o19jRPg>

Diskusija (37 min.)

Pakvieskite grupę aktyviai diskusijai. Filmuko aptarimas yra privaloma užsiėmimo dalis, jeigu neturite laiko pakankamai giliam aptarimui.

- Trumpai su dalyviais aptarkite, kokius jausmus sukėlė filmukas, kokių minčių kilo.

- Apie ką šis filmukas yra? Kas labiausiai atkreipė jūsų dėmesį?
- Patikslinantys klausimai, kai dalyviai pastebi, kad buvo iš asmens tyčiojami: Ar asmuo filmuke turėjo aplinkinių bendraamžių ir/ar suaugusiųjų palaikymą?
- Jei dalyviai nepamirš patys, papildykite juos paminėdami, kad homofobines ir transfobines patyčias patyrę moksleiviai dažniausiai nesikreipia į suaugusiuosius, nes nesijaučia saugūs ir netiki, kad gali sulaukti pagalbos.
- Kaip manote, ar tokia situacija yra galima mūsų visuomenėje?
- Kaip, jų manymu, lyčių stereotipai, homofobija ir transfobija veikia LGBTI+ jaunuolius?
- Kaip LGBTI+ jaunuoliai jaučiasi tokioje visuomenėje?
- Toliau moderuojant diskusiją, galima užduoti konkrečius klausimus:
- Kaip manote, ar homofobija ir transfobija veikia tik homoseksualius ir biseksualius moksleivius?
- Aptarkite, kaip šie reiškiniai veikia ir heteroseksualius jaunuolius.

Aptarimo pabaigoje nepamirškite paminėti vieno svarbaus dalyko, kad dažnai dėl egzistuojančios homofobijos mūsų visuomenėje, esant patyčių situacijai LGBTI+ moksleiviai ne visada gali kreiptis pagalbos į savo tėvus, kitus teisinius atstovus, bijodami, kad jie sužinos apie jų seksualinę orientaciją ar lytinę tapatybę ir dėl to bus atstumti. Dėl to mokyklos palaikymas tampa dar svarbesnis.

Surašykite dalyvių atsakymus ant lentos ar didelio popieriaus lapo. Jei reikia, pasinaudokite parengtomis įžvalgomis:

Įžvalgos, kaip homofobija ir transfobija veikia LGBTI+ jaunuolius:

- skatina LGBTI+ jaunuolių atskirtumą, vienišumą ir gėdą;
- kuria aplinką, kurioje LGBTI+ jaunuoliai gali susidurti su patyčiomis ir net smurtu mokykloje, bendruomenėje ar savo namuose;
- verčia kai kuriuos LGBTI+ jaunuolius elgtis „heteroseksualiai“ ir slėpti savo seksualinę orientaciją ir (ar) lytinę tapatybę;
- mažina LGBTI+ jaunuolių pasitikėjimą savimi. Dėl to didėja rizika piktnaudžiauti alkoholiu ir (ar) narkotinėmis medžiagomis;
- kenkia LGBTI+ jaunuolių mokymosi rezultatams mokykloje;
- skatina mintis apie savižudybę. Nemažai paauglių, turėjusių suicidalinių minčių ar pakėlusių prieš save ranką, yra LGBTI+ bendruomenės dalis;
- homofobija gali būti tas faktorius, kuris skatina (verčia) homoseksualius ir biseksualius jaunuolius pradėti lytinį gyvenimą anksčiau, nei jie to pageidautų. Dažniausiai renkamosi kitos lyties partnerį, siekiant užmaskuoti savo tikrąją seksualinę orientaciją, atitikti visuomenėje vyraujančią normą. Transfobija taip pat verčia translyčius jaunuolius pradėti lytinį gyvenimą anksčiau, nei jie to pageidautų, siekiant nukreipti dėmesį nuo lytinės tapatybės klausimų.

Kaip homofobija ir transfobija veikia heteroseksualius jaunuolius:

1. Homofobija ir transfobija

- verčia heteroseksualius asmenis elgtis nedraugiškai ar netgi žiauriai su LGBTI+ asmenimis. Raginama tyčiotis ir užgaulioti visus, kurių išvaizda ar elgesys neatitinka „vyriškumo“ ar „moteriškumo“ standartų (vertinant iš agresoriaus perspektyvos).
- verčia visus asmenis elgtis „heteroseksualiai“, taip apribojant jų saviraišką ir individualumą. Jauni žmonės dažnai renkasi savo aprangos stilių, draugus ir net elgesį, kad pabrėžtų savo heteroseksualumą. Tačiau šios normos nuolat kinta, todėl neatitinkantys įsivaizduojamos „heteroseksualumo“ normos moksleiviai taip pat nukenčia, nepriklausomai nuo to, ar heteroseksualūs, ar homoseksualūs jie yra.
- kenkia šeimos santykiams. Kai kurie tėvai, broliai, seserys ir net seneliai apriboja savo santykius su LGBTI+ bendruomenei priklausančiais šeimos nariais.
- verčia heteroseksualius jaunuolius pradėti lytinį gyvenimą anksčiau, nei jie to pageidautų, tam, kad įrodytų savo heteroseksualumą.
- apsunkena galimybes LGBTI+ ir heteroseksualiems asmenims tapti draugais.
- užkerta kelią branginti įvairovę ir mus supančių žmonių skirtumus.

2. Homofobija, transfobija, rasizmas, seksizmas ir skurdas neleidžia imtis efektyvių priemonių prieš ŽIV epidemiją.

Tyrimų duomenų pristatymas: Po diskusijos pristatykite dalyviams tyrimų duomenis apie homofobinių ir transfobinių patyčių paplitimą bei paaiškinkite kuo panašios ir kuo skiriasi bendrosios patyčios ir homofobinės ir transfobinės patyčios.

Patyčių apibrėžimas

„Iš žmogaus yra tyčiojama, kai jis ar ji ilgą laiką pakartotinai susiduria su vieno ar kelių asmenų veiksmais, nuo kurių jam yra sunku apsiginti“. (Danas Olweusas, 1993)

Šis apibrėžimas apima tris svarbius aspektus:

- Patyčios yra agresyvus elgesys, apimantis nepageidaujamus neigiamus veiksmus.
- Patyčios – tai pasikartojantis elgesys.
- Patyčioms būdingas galios ar jėgų disbalansas. ⁴

---

⁴ Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija, <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/strengthening-education-systems/quality-framework/technical-notes/definition-of-bullying/>

Homofobinių ir transfobinių patyčių apibrėžimas

Patyčios

Patyčios – tai nuolatinis fizinės ar psichologinės jėgos panaudojimas, sąmoningai siekiant sužeisti ar įskaudinti kitą asmenį, kuris negali savęs apginti (Olweus, 1978, 1993).

Svarbiausi patyčių ypatumai:

- Patyčios apima tyčinius veiksmus.
- Pasikartojantis elgesys.
- Psichologinė ar fizinė jėgos persvara.

Patyčios dėl tapatybės

Lytinė tapatybė ir seksualinė orientacija (kaip ir tautybė, odos spalva ir kt.) yra susiję su asmens tapatybe, todėl patyčios tapatybės pagrindu paliečia itin asmeniškai.

Patyčios tapatybės pagrindu:

- Nebūtinai yra nukreiptos į konkretų žmogų.
- Į patyčių lauką patenka visi, esantys homofobinėje ar transfobinėje aplinkoje.

Homofobinės patyčios yra patyčių forma, atsirandanti dėl išankstinio neigiamo požiūrio, nuomonių ar įsitikinimų, kokie yra homoseksualūs ar biseksualūs žmonės. Homofobinės patyčios gali būti nukreiptos į mokinius, kurie yra arba yra laikomi LGBT+ bendruomenės nariais. Homofobinė ir transfobinė kalba, juokeliai ir komentarai sukuria klimatą mokykloje, kuris netiesiogiai atiboja nuo kitų, gali žėisti, žėminti, gąsdinti ar skaudinti jaunas žmones.

Patyčiomis siunčiama žinutė: LGBT+ žmonės yra mažiau vertingi dėl savo seksualinės orientacijos ar tapatybės. Homofobinės patyčios taip pat gali būti nukreiptos į mokinius, kurie turi LGBT+ artimųjų (šėimos narių), arba į tuos mokinius, kurie nesivadovauja lyčių stereotipais ir yra vienokiu ar kitokiu būdu „kitokie“. Pavyzdžiui:

- vaikas nuolatos vadinamas „gėjumi“, nes laikosi už rankų su kitu vaiku;
- mergina nuolatos yra vadinama „lesbe“, nes nešioja trumpus plaukus;
- vaikas nuolatos yra vadinamas „gėjumi“, nes nemėgsta žaisti futbolo;
- mergina, kuri po to, kai atsiskleidė, ėmė pastebėti, kad klasės draugai jos šalinasi, o persirengimo kambaryje prieš kūno kultūros pamokas jos atžvilgiu yra laidomi įvairūs juokeliai.

Transfobinės patyčios yra patyčių forma, atsirandanti dėl išankstinio neigiamo požiūrio, nuomonėmis ar įsitikinimu apie translyčius žmones. Transfobinės patyčios veikia ne tik translyčius pauglius, bet ir tuos moksleivius, kurie vienokiu ar kitokiu būdu neatitinka lyčių stereotipų. Pavyzdžiui:

- klasės draugai nuolatos klausinėja intymių klausimų: „Ar tu tikrai berniukas?“, „Tu berniukas ar mergaitė?“, „Kokias apatines kelnaites mūvi?“, „Kaip atrodo Tavo lytiniai organai?“ ir panašiai;
- mergina yra užgauliojama įvairiais epitetais kaip translytis asmuo, nes mūvi kelnes ir vilki „berniukišus drabužius“;

- vaikas, kuris klasės draugams prisipažino, jog jo tėvas atsiskleidė kaip moteris, kenčia nuo nuolatinių užgauliojimų, pavyzdžiui „Tavo tėvas – iškrypėlis!“.

Tyrimų duomenys⁵:

- 25% mokyklos darbuotojų mano, kad HT patyčios paplitusios, 62.5% - nepaplitusios mokyklose (DDG, 2018);
- Fokus grupių dalyviai mano, kad HT patyčios labai paplitusios, bet neatpažįstamos (DDG, 2018);
- 30,6% - dažnai, 43,1% - keletą kartų per metus mokiniai, vadina kitus mokinius gėjais, pyderais, lesbietėm, lezbėm ar pan.
- 79% LGBT mokinių patyrė patyčias dėl savo seksualinės orientacijos (LGL, 2015);
- 82% LGBTQI mokinių susidūrė su homofobinėmis patyčiomis (LGL, 2017);
- 50% LGBTQI vengia kalbėti apie savo seksualinę orientaciją mokykloje, nes bijo užpuolimų, grasinimų ar patyčių (FRA, 2013);
- 81% LGBTQI mokinių slepia savo LGBTQI tapatybę (Eurobarometer, 2012);
- 30% LGBTQI mokinių jautėsi nesaugūs,
- 31% LGBTQI mokinių pripažino, kad jautėsi diskriminuojami mokyklos darbuotojų (FRA, 2014);
- Tik 38% respondentų nepatyrė patyčių iš mokyklos darbuotojų (LGL, 2017).

Homofobinės nuostatos/veiksmai ir jų poveikis⁶

Žemiau pateikta schema parodo, kad homofobiniai ir transfobiniai jausmai bei nuostatos ilgainiui transformuojasi į homofobinius ir transfobinius veiksmus, kurie vienareikšmiškai neigiamai veikia LGBTI+ bendruomenę, jų artimuosius ir visą visuomenę.

---

⁵ Nacionalinė ataskaita: Lietuva, K. Žibas, B. Sabatauskaitė, 2018 m., projektas „Kova su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis mokyklose – HOMBAT“, prieiga internetu: https://www.hombat.eu/wp-content/uploads/2018/08/HOMBAT_NATIONAL_REPORT_LT_Left_Aligned.pdf

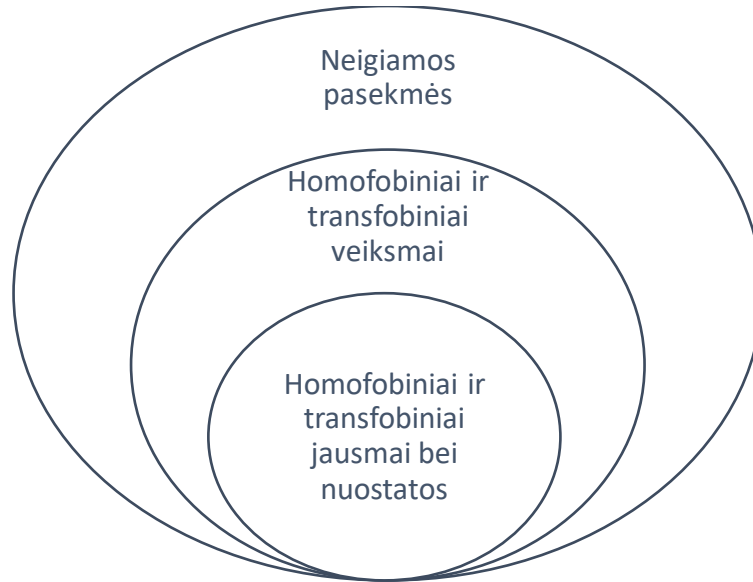
⁶ Šaltiniai:

„Pradėkime: rekomendacijos kovai su homofobinėmis, bifobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis pradinėse mokyklose“ (angl. „Getting started: a toolkit for preventing and tackling homophobic, biphobic and transphobic bullying in primary schools“) (Stonewall, 2016).

Prieiga: https://www.stonewall.org.uk/sites/default/files/getting_started_toolkit_-_primary.pdf

„Nematomos patyčios: tyrimo Lietuvos mokyklose rezultatai ir rekomendacijos“, LGL, 2015. Prieiga: <https://www.lgl.lt/assets/Patyciu-leidinys-internet.pdf>

„Kova su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis mokyklose – HOMBAT“. Nacionalinė ataskaita: Lietuva. 2018. Diversity Development Group. Prieiga: https://www.hombat.eu/wp-content/uploads/2018/08/HOMBAT_NATIONAL_REPORT_LT_Left_Aligned.pdf

Homofobiniai jausmai, nuostatos	Homofobiniai veiksmai	Negatyvios pasekmės
<ul style="list-style-type: none"> • baimė • stresas • pasišlykštėjimas • bjaurėjimasis • gėda • užuojauta • neapykanta • grėsmė • nesaugumo jausmas • susierzinimas • pyktis • nusivylimas • tolerancija 	<ul style="list-style-type: none"> • erzinimas, keiksmazodžiai, žodinis smurtas • juokeliai • grafičių piešiniai • paskalos • ignoravimas, atstūmimas, marginalizacija, • fizinis smurtas • diskriminacija • patyčios • seksualinis priekabiavimas • „gydymo“ (konversijos) terapija • neapykantos kalba • neapykantos nusikaltimai 	<ul style="list-style-type: none"> • baimė • vienišumo jausmas • depresija • internalizuota homofobija • psichologiniai sunkumai • apsimetinėjimas heteroseksualiu • mintys apie savižudybę • moksleiviams: mokyklos lankymo nepastovumas, suprastėję mokymosi rezultatai

3.6.2. Alternatyvus užsiėmimas „Žodžiai skaudina“

Užsiėmimo pavadinimas: „Žodžiai skaudina“

Santrauka: mokymų dalyviai turi galimybę įsijausti, ką reiškia būti tuo, į kurį nukreiptos neapykantos, nepagarbos, žeminimo žinutės.

Tikslai:

- panagrinėti įvairias homofobijos ir transfobijos apraiškas;
- skatinti dalyvius atpažinti patyčių pasekmes;
- susipažinti su įvairiais reagavimo į patyčias būdais;

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: Dideli popieriaus lapai, lipnūs lapeliai, rašikliai.

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
5 min.	„Žinutės, kurias siunčiame“	Dideli lapai, lipnūs lapeliai, rašikliai
15 min.	Diskusija	
	Galimybės tęsti: Po šio užsiėmimo galima aptarti, su kokiais iššūkiais susiduria tiek heteroseksualūs, tiek neheteroseksualūs moksleiviai (→ žiūrėkite užsiėmimą „Išdrįsk pamatyti“)	

Detalus aprašymas:

„Žinutės, kurias siunčiame“ (5 min.)

Mokymų vedėjas ant popieriaus lapo nupiešia žmogaus figūrą ir informuoja mokymų dalyvius, kad šis žmogus yra vardu Julius ir jis yra gėjus (galite pasirinkti ir kitą vardą, kurio nėra grupėje). Tada mokymų vedėjas ant kito lapo nupiešia dar vieną žmogaus figūrą ir sako, kad tai Laima (galite pasirinkti ir kitą vardą, kurio nėra grupėje), ir ji yra lesbietė. Tada mokymų vedėjas paprašo mokymų dalyvių užrašyti ant lipnių lapelių po 3 neigiamas charakteristikas/būdvardžius/kreipinius šiems asmenims apibūdinti, t. y. stereotipus, mitus, kuriuos girdime visuomenėje (5 min.).

Reikėtų pabrėžti, kad atlikdami šią užduotį pagrindinį dėmesį turėtume kreipti į kultūrinės, o ne asmeninės nuostatas homoseksualių žmonių atžvilgiu.

Tuomet dalyviai turi įsivaizduoti, kad jie yra Julius arba Laima, ir moderatorius garsiai perskaito surašytas žinutes.

Diskusija (15 min.)

- Aptarkite su dalyviais:
- Kaip jautėtės, išgirdę tokius kreipinius, apibūdinimus, būdvardžius?
- Ar situacija buvo reali? Ar LGBTI+ žmonės susiduria su panašiomis situacijomis?
- Kokiais kitais veiksmais gali pasireikšti neigiamos nuostatos LGBTI+ žmonių atžvilgiu?
- Kaip jaučiasi LGBTI+ žmonės tokioje visuomenėje?
- Ką mes galime padaryti, kad situacija keistųsi?

Modulis Nr. 4: KAIP KURTI SAUGIĄ APLINKĄ MOKYKLOJE?

4.1 Santrauka

Šio modulio metu mokymų dalyviai susipažįsta su poreikiu sukurti ir palaikyti LGBTI+ ir kitiems moksleiviams saugią aplinką mokykloje. Ypatingas dėmesys skiriamas patyčių prevencijos temai. Mokymų dalyviai susipažįsta su keliomis priemonėmis, kurių galima imtis, reaguojant į nepageidaujamą patyčių reiškinį, ir sustiprina savo gebėjimus konstruktyviai reaguoti į homofobinius ir transfobinius incidentus.

4.2 Mokymosi tikslai

Baigę šį mokymų modulį, mokymų dalyviai sugebės:

geriau atpažinti homofobines ir transfobines patyčias bei į jas reaguoti;

kurti įtrauktimi ir pagarba visiems moksleiviams grindžiamą mokymosi aplinką;

įsitraukti ir įtraukti mokyklos bendruomenės narius į patyčių prevenciją;

apmąstyti ir susikurti asmeninį planą, kaip įgytos žinios, įgūdžiai ir požiūriai galimai bus pritaikyti darbo aplinkoje.

4.3 Mokymosi strategija (siūloma šiam moduliui)

Šiam mokymų moduliui siūloma strategija apima:

- didaktinį į besimokantįjį sukcentruotą požiūrį;
- aktyviu dalyvavimu pagrįstus metodus;
- mokymosi vienas iš kito metodus;
- mokymąsi iš savo patirties;
- atvejo studiją ir jos analizę.

4.4 Modulio apžvalga

Modulis trunka apie dvi valandas. Stebėkite laiką, kad pirmoji dalis („Akvariumas“) neužimtų per daug laiko, jis skirtas tik apšilti, temoms ir nuostatomis išjudinti.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
30 min.	„Akvariumas“	Iš kėdžių sustatytas ratas patalpos viduryje

30 min.	Atvejų analizė	Atspausdintos situacijos, rekomendacijos
35 min.	„Atpažink ir reaguok“	
25 min.	„Asmeninis įsipareigojimas“	Paruoštas

4.5 Ketvirtojo modulio užsiėmimų aprašymai

4.5.1. Užsiėmimas „Akvariumas“

Santrauka: užsiėmimas apima diskusiją tarp mokymų dalyvių (be mokymų vedėjo dalyvavimo diskusijoje) apie tam tikrus teiginius, kuriais nagrinėjamas pedagogų požiūris į homofobinių ir transfobinių patyčių prevenciją mokyklos aplinkoje.

Trukmė: 30 minučių.

Tikslai:

- Didinti dalyvių sąmoningumą apie poreikį kovoti su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis;
- Sudaryti sąlygas dalyviams tyrinėti, kaip tam tikros išankstinės nuostatos gali sukurti kliūtis tinkamai reaguojant į homofobines ir transfobines patyčias mokyklose.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: –

Pasirengimas: Tuščia patalpa, mobilios kėdės.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
2 min.	Įžanga. Paaškinimas, kaip vyks „akvariumo“ diskusija.	Iš kėdžių sustatytas ratas patalpos viduryje
23 min.	Diskusija. Mokymų dalyviai dalyvauja diskusijoje. Numatykite 4–5 min. kiekvienam teiginiui aptarti (tam, kad diskusija neužsitęstų).	Teiginių sąrašas diskusijai
5 min.	Apibendrinimas. Atsakykite į mokymų dalyvių klausimus.	

Detalus aprašymas:

Įžanga (2min.)

Pristatykite užsiėmimą mokymų dalyviams: „Šio užsiėmimo metu pakviesime Jus tarpusavy padiskutuoti ir ištirti tam tikras nuostatas, su kuriomis susiduriame spręsdami homofobinių ir transfobinių patyčių problemą mokykloje“. Užsiėmimas vadinasi „Akvariumas“.

Iš keturių ar penkių kėdžių suformuojamas nedidelis ratas. Tai – „akvariumas“. Kitos kėdės sustatomos ratu aplink „akvariumą“.

Paprašykite kelių savanorių, kurie norėtų tapti akvariumo dalyviais. Keli mokymų dalyviai atsiduria „akvariume“, kiti grupės nariai sėdi ant kėdžių aplink.

Diskusija (23 min.)

Kiekvieno etapo metu mokymų vedėjas perskaito teiginį, o „akvariume“ esantys mokymų dalyviai jį aptaria. Likę mokymų dalyviai klausosi diskusijos. Išoriniame rate esantys mokymų dalyviai negali dalyvauti diskusijoje iš savo vietos, bet gali pakeisti vieną dalyvį iš „akvariumo“, uždėję ranką jam ant peties. „Paliestasis“ turi palikti „akvariumą“. Mokymų vedėjas paragina visus mokymų dalyvius „panerti“ į „akvariumą“ bent kartą.

Po to, kai tampa akivaizdu, kad teiginys buvo užtektinai aptartas ir nėra naudojama naujų argumentų, perskaitomas naujas teiginys.

Pasirūpinkite, kad diskusija neužsitęstų, nes tai išvargins mokymų dalyvius ir jie gali prarasti motyvaciją.

Jums nereikia aptarti visų pateiktų teiginių. Išsirinkite grupei labiausiai tinkančius teiginius. Taip pat galite pasiruošti papildomų teiginių.

Diskusijai siūlomi teiginiai:

- Mokytojai privalo reaguoti į homofobinius incidentus ar patyčias.
- Mokytojai turėtų rūpintis pamokų turiniu bei kokybe ir vengti kontroversiškų klausimų (pvz. su lytiškumu susijusių klausimų ar seksualinės įvairovės) aptarimo.
- Homofobinių ir transfobinių patyčių prevencija yra tokia pat kaip ir bet kurių kitų patyčių atveju.
- Su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis galima kovoti tik tada, kai mokykloje yra priimta ir veikianti patyčių prevencijos programa.
- Nuo homofobinių ir transfobinių patyčių kenčiantys asmenys turėtų imtis atsakomybės reaguodami į šį nepageidaujamą reiškinį, nes taip jie ilgainiui sustiprės ir įgaus jėgų pasipriešinti.
- Besityčiojantys asmenys turėtų būti baudžiami, kad toks elgesys nepasikartotų ateityje.

Apibendrinimas (5 min.)

„Būti pedagogu yra kur kas daugiau nei vien tik mokyti ir suteikti žinių moksleiviams. Pedagogo darbas yra glaudžiai susijęs ir su vertybėmis bei asmeninio pavyzdžio demonstravimu. Kasdien šalia formalaus mokymo nutinka ir daugiau pedagoginių situacijų, kurias laikome „paraštine“ mokymo forma. Jei šios situacijos nėra tinkamai atpažįstamos, mokiniai gali praleisti keletą labai svarbių „pamokų“. Neveikimas taip pat yra veiksmas. Be to, pedagogai atsakingi už moksleivių saugumą – sakydami „saugumą“, turime

omeny apsaugą nuo bet kokios žalos, įskaitant ir psichologinę. Pavyzdžiui, neaptardami su lytiškumu (įskaitant ir seksualinę orientaciją bei lytinę tapatybę, žmonių seksualumą ir pan.) susijusių klausimų, siunčiame žinią, kad tai yra savotiškas „tabu“, o tai, savo ruožtu, skatina, įvairias su asmenų lytimi, kūnu, seksualumu susijusias patyčias, baimes. Todėl su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis kovoti gali būti sunkiau nei su kitomis patyčių formomis. Be to, tikėtis, kad nuo patyčių kenčiantys vaikai sugebės apsiginti patys, yra naivu, – priešingu atveju tokios patyčios apskritai neegzistuotų. Turime pasirūpinti nuo patyčių kenčiančiais moksleiviais. Turime rūpintis ir tais, kurie tyčiojasi. Turime skirti dėmesį tiek smurtauojančių vaikų psichologiniams poreikiams, tiek suteikti jiems žinių apie neigiamas jų veiksmų pasekmes.”

4.5.2. Užsiėmimas: Atvejų analizė

Santrauka: mokymų dalyviai dirba grupelėse, pateiktuose scenarijuose atpažindami homofobinių ir transfobinių patyčių apraiškas.

Trukmė: 30 minučių.

Tikslai:

- Didinti dalyvių sąmoningumą atpažinti patyčias tapatybės pagrindu.
- Didinti dalyvių gebėjimus reaguoti į patyčias tapatybės pagrindu.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: paruoškite erdvę taip, kad joje galima būtų patogiai susėsti ir kartu dirbti porose.

Detalus aprašymas:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
10 min.	Pasiruošimas ir situacijų analizė grupėse.	Paruoštos priedo „Atvejų analizė“ kopijos, po kopiją porai.
15 min.	Grupių pristatymai, bendras aptarimas.	
5 min.	Apibendrinimas	

Detalus aprašymas:

Pasiruošimas (10 min.)

Mokymų dalyviai suskirstomi į grupes po 3 – 4 žmones. . Kiekvienai grupei duodamas popieriaus lapas su 5 scenarijais. Šie scenarijai trumpai aptariami grupėse, siekiant nustatyti, ar kiekviename scenarijuje aprašoma situacija gali būti laikoma homofobinių ir transfobinių patyčių pavyzdžiu. Pasirinkimą reikėtų pagrįsti, įvardinant, kokie požymiai parodo, kad tai patyčios bei koks yra šių patyčių kontekstas, priežastis (homofobija, transfobija, lyčių stereotipai) Paskui vienas dalyvis iš grupės paskiriamas pranešėju, kuris pristato grupelės įžvalgą – visai mokymų dalyvių grupei (10 min.).

Grupių pristatymai (15 min.)

Scenarijai ir jų aptarimas:

Merginų grupelė jau mėnesį erzina devynerių metų Tomą. Teigiama, kad berniukas vaikšto ir kalba „kaip mergaitė“. Tomas bando koreguoti savo elgesį ir manieras, kad nesulauktų skaudžių komentarų.

Iš Tomo yra tyčiojamasi dėl jo lyties raiškos. Nepaisant to, ar Tomas laiko save translyčiu asmeniu, ar ne (tokios prielaidos iš aprašytos situacijos daryti negalima), patyčios vyksta dėl lyčių stereotipų. Berniukai turi elgtis „kaip vyrai“, o mergaitės – „kaip moterys“, o šioje dichotomijoje erdvės tarpiniams variantams paprasčiausiai nėra. Istoriją galima interpretuoti ir kaip smurto lyties pagrindu pavyzdį.

Jau kurį laiką septyniolikmetės Kristinos bendraklasės jai už nugaros šnabždasi, kad ji visiškai nesidomi vaikinais. Turint omeny, kad Kristina lanko bokso treniruotes, buvo prieita prie išvados, kad Kristina yra „lesbė“. Kristina šitų komentarų kol kas dar negirdėjo.

Kristinos klasės draugių mintys atspindi visuomenėje įsitvirtinusius su lytimi sietinus lūkesčius ir normas. Visi, kurie neatitinka su lytimi sietinų „dėžučių“, sulauks pasekmių. Net ir tuo atveju, jei nukentėjusysis aptariamą situaciją su patyčiomis nesusiduria tiesiogiai, labai tikėtina, kad Kristina anksčiau ar vėliau pati išgirs neigiamų komentarų. Kai kas gali teigti, jog tol, kol Kristina pati neišgirdo neigiamų komentarų, situacija negali būti laikoma homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis. Reikia suprasti, kad tai, kas vyksta šioje situacijoje, yra laikoma homofobiniais ir transfobiniais veiksmais, nes jais siekiama įskaudinti, pažeminti, ir tai veikia bendrą klasės ir mokyklos atmosferą.

Dvylikamečių klasėje vaikinai vienas kitam apibūdinti vartoja žodį „gėjus“. Mokytojai jiems draudžia vartoti šį žodį ir prašo neprasivardžiuoti.

Situacijoje atsispindi homofobinis elgesys, kai su seksualine orientacija asocijuojamas žodis yra vartojamas siekiant pažeminti ar įžeisti. Net jeigu prasivardžiuojama ne konkretaus asmens atžvilgiu, žeminantys komentarai kuria neigiamą aplinką LGBT+ asmenims, o tuo pačiu formuoja kitų homofobines nuostatas.

Jau trečius metus iš eilės iš penkiolikmečio Petro tyčiojamasi dėl jo seksualinės orientacijos („pedikas“, „gėjus“, „žydrius“ ir pan.). Iš tiesų Petro netraukia nei vaikinai, nei merginos, tačiau jis apie tai dar niekam nepasakojo.

Visiškai nesvarbu, kad Petras iš tiesų nėra homoseksualus. Tai, kas vyksta, vienareikšmiškai laikytina homofobinėmis patyčiomis. Tol, kol Petras yra laikomas homoseksualiu, o į jo tariamą tapatybę reaguojama smurtiniu būdu, scenarijumi apibūdinamos homofobinės patyčios. Didelį susirūpinimą turėtų kelti aplinkybė, kad Petras su homofobinėmis patyčiomis susiduria jau ilgą laiką.

Po to, kai penkiolikmetė Julija pradėjo lyties susigrąžinimo procesą (atrodyti taip, kaip jaučiasi, – kaip mergina), ji pastebėjo, kad apie 75 proc. jos draugų mokykloje nuo jos nusigręžė ir dabar jos vengia. Kita vertus, niekas niekada nepasakė jai nieko bloga.

Tai istorija apie translytę merginą, kuri susiduria su socialine atskirtimi dėl savo lytinės tapatybės. Atrodo, jos buvę draugai mano, kad cislyčiai žmonės yra norma, o translyčiai turėtų būti laikomi „paraštėse“. Tarp Julijos ir jos buvusių draugų egzistuoja galios disbalansas, nes Julija yra pažeidžiama dėl savo lytinės tapatybės. Toks elgesys yra diskriminacinis ir turintis psichologinio smurto požymių.

Apibendrinimas (5 min.)

Kartais žmonės klausia: „Kodėl reikia kalbėti apie homofobines ir transfobines patyčias, o ne apie patyčias bendraja prasme?“ Reikia pabrėžti, kad visos be išimties patyčių formos yra ypač žalingos, ir mokyklos privalo su jomis kovoti. Lytinė tapatybė ir seksualinė orientacija yra susijusios su asmens tapatybe, todėl patyčios tapatybės pagrindu paliečia itin asmeniškai. Taip pat reikia nepamiršti, kad patyčios tapatybės pagrindu skiriasi nuo įprastų patyčių tuo, kad jos skaudina, net jei nėra nukreiptos į konkretų žmogų. Atlikdami kitą pratimą aptarsime, kokių reikėtų imtis veiksmų, kad galėtume kurti saugią aplinką mokykloje.

4.5.3. Užsiėmimas „Atpažink ir reaguok“

Užsiėmimo pavadinimas: „Atpažink ir reaguok“

Santrauka: Dalyviai supažindinami su Patyčių prevencijos programos principais, trimis reagavimo į patyčias lygmenimis, lavina atpažinimo ir reagavimo į patyčias tapatybės pagrindu įgūdžius atlikdami praktines užduotis.

Trukmė: 40 min.

Tikslai:

- Supažindinti dalyvius su trimis reagavimo į patyčias lygmenimis.
- Didinti dalyvių gebėjimus atpažinti ir reaguoti į patyčias tapatybės pagrindu.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: patalpa paruošta taip, kad būtų patogų dirbti ir visai grupei kartu ir mažesnėse grupelėse.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
10 min.	Teorinė dalis: Patyčių prevencijos programos principai: trijų reagavimo į patyčias lygmenų pristatymas ir aptarimas	Paruošta medžiaga skaidrėse arba pristatyti piešiant ant rašymo lentos
22 min.	Praktinės užduotys „Atpažink ir reaguok“	Situacijos gali būti rodomos skaidrėse (po vieną situaciją skaidrėje)
8 min.	Apibendrinimas	

Detalus aprašymas:

Teorinė dalis (10 min.)

Dalyviai supažindinami su Patyčių prevencijos programos principais, trimis reagavimo į patyčias lygmenimis.

Patyčių prevencija turi vykti visoje mokykloje ir įtraukti visus mokyklos bendruomenės narius. Programa turi būti vykdoma 3 lygiais:

- 1) visos mokyklos lygmeniu;
- 2) klasės lygmeniu;
- 3) individualiu lygmeniu.

Svarbu įgalinti pedagogus ir mokyklos personalą reaguoti individualiu lygmeniu, nes taip parodoma, kad patyčios yra pastebimos, atpažįstamos.

Reaguojant į patyčias individualiu „čia ir dabar“ lygmeniu yra svarbu:

- Garsiai, aiškiai ir tvirtu tonu liepti liautis – „matau, ką darai“, „stop“.
- Jei reikia, atsistoti tarp skriaudžiamojo ir skriaudėjo.
- Įvertinti skriaudžiamo vaiko būklę.
- Priminti, kad toks elgesys mokykloje netoleruojamas.
- Įspėti skriaudėjus apie pasekmes.
- Taip pat gali reikėti pasikalbėti su vaiku, iš kurio tyčiojosi, aptarti atvejį, sudaryti saugumo planą: kaip elgtis, su kuo pasikalbėti, jei tai tęstųsi. Nepamirškime ir suteikti pagalbos skriaudėjui, netinkamas elgesys dažnai signalizuoja apie prastą skriaudėjo emocinę savijautą. Plačiau apie tai, kaip įtraukti tėvus ir kaip vesti pokalbius su patyčių dalyviais, skaitykite papildomoje literatūroje.

Reaguojant klasės lygmeniu svarbiausia yra tinkama klasės auklėtojo nuostata, kad patyčios yra netoleruotinas elgesys ir, žinoma, asmeninis mokytojo pavyzdys. Užtikrinti saugią aplinką klasės lygmeniu taip pat padės:

- Sutarimas su mokiniais dėl aiškių taisyklių (grupės susitarimų, elgesio gairių), nukreiptų prieš patyčias ir kitą netinkamą elgesį.
- Patyčių reiškinių aptarimas su auklėjamąja klase mokiniams patraukliu būdu.
- Aptarimas iš anksto, kaip bus sprendžiamos įvairios patyčių ar kt. netinkamo elgesio situacijos, kokios bus taikomos drausminimo priemonės.

Norint sukurti saugią aplinką neužtenka reaguoti individualiu ar klasės lygmeniu, nes tam, kad pokyčiai prasidėtų, reikia veikti mokyklos lygmeniu.

Mokyklos lygmeniu yra siūloma:

- Steigti koordinacinę grupę mokykloje.
- Atlikti tyrimą apie patyčių situaciją mokykloje.
- Inicijuoti saugios mokyklos strategijos kūrimą.
- Organizuoti mokyklos renginius, popietes, savaites.
- Sukurti priežiūros sistemą vietose, kur dažniausiai vyksta patyčios.
- Vienodai reaguoti į vykstančias patyčias.

Plačiau skaitykite:

Robertas Povilaitis, Jurgita Smiltė Jasiulionė „Mokykla gali įveikti patyčias“. Rekomendacijos mokytojams, Vilnius. 2008. Prieiga:

https://www.bepatyciu.lt/media/files/downloadable/6_mokykla_gali_iveikti_patycias.pdf

Praktinės užduotys „Atpažink ir reaguok“ (25 min.)

Dalyviai paskirstomi grupelėmis ir turi aptarti, kaip reaguotų į situaciją individualiu lygmeniu (10 min.)

Situacijų pavyzdžiai:

- 4-okas Darius į pamoką ateina užsivilkęs rožinius marškinėlius. Einant iki suolo pasigirsta kikenimas ir bendraklasio Edvino replika: „Ir vėl atrodai kaip „merga“!“
- 7-tokė Urtė ateina prie lentos spręsti matematikos uždavinį, bet užtrunka. Gediminas skuba pakomentuoti: „Kaip blondė, taip ir nesupranta“.

Analizuojant situacijas galima pristatyti ASK modelį, kuris leidžia efektyviai reaguoti į patyčias tapatybės pagrindu individualiu lygmeniu:

ATPAŽINTI – tam kad sugebėtume reaguoti, turime gebėti atpažinti, kad tai nėra tinkamas elgesys ir kad po šiomis patyčiomis glūdi nuostatos: lyčių stereotipai, nusistatymas prieš LGBT+ asmenis ir pan.

SUREAGUOTI – pamačius, išgirdus netinkamą elgesį svarbu iškart parodyti: „Stop!“

KONTEKSTĄ parodyti – kai vyksta patyčios tapatybės pagrindu yra svarbu ne tik pačiam (-iai) suvokti kontekstą, bet jį parodyti ir kitiems. Sureagavus į netinkamą elgesį reikia ir paaiškinti to elgesio motyvą, kitaip tariant parodyti, koks yra kontekstas už tam tikro komentaro ar elgesio (pavyzdžiui, įsitikinimas, kad rožinė splava tinka tik merginoms). Parodydami kontekstą mes turime galimybę keisti nusistovėjusias normas, parodyti, kas mums šioje klasėje, šioje mokykloje yra svarbu. (Pvz.: *visos spalvos yra tinkamos tiek vyrams, tiek moterims. Mes nesivadovaujame lyčių stereotipais, nes kiekvienas žmogus yra unikalus*)

Po situacijos aptarimo, dalyviai gauna kitą situaciją, į kurią jau turi reaguoti klasės arba mokyklos lygmeniu. (12 min.) Galite sugalvoti situacijas, tinkamas, aktualias jūsų aplinkai.

Situacijų pavyzdžiai:

- Mokytojų kambaryje vyksta pokalbis apie vienos klasės merginą, kuri trumpai nusikirpo plaukus, dėvi tik kelnes ir pradėjo susitikinėti su mergina iš kitos klasės. Klasės auklėtoja teigia, kad šie santykiai yra „nesąmonė“ ir reikėtų pasikalbėti su mergina apie tai, kas yra „moteris“. Daugelis kolegų pritariamai linksi.
- Mokykloje, kurioje dirbate, įvyko rimtas incidentas. 10-tokas Gvidas atsiskleidė esantis gėjus ir buvo fiziškai užpultas kelių kitos klasės vaikinų kūno kultūros persirengimo kambaryje. Po šio įvykio jis neteko beveik visų savo draugų bei nuolat girdi grasinimus. Gvido namų situacija irgi sunki – jis neteko mamos, kai jam buvo 5-eri, tėčio nepažįsta, jį augina močiutė.

Apibendrinimas (8 min.)

Dažnai netinkamus komentarus, verbalines patyčias sunku atpažinti, jei nėra matomas kontekstas. Todėl pedagogai turi gebėti kritiškai vertinti lyčių stereotipus, atpažinti heteronormos reiškinių.

→ Žiūrėkite *Gairės mokymų vedėjams – Modulis Nr. 2*.

Moderatorius dalyviams primena, kodėl svarbu sureaguoti į patyčias iškart: nes taip parodome, kad toks elgesys nėra tinkamas, o gebėdami atpažinti kontekstą, parodome, kad lyčių stereotipai ar normatyvios nuostatos nėra vertybė mūsų mokykloje, įvairovė ir pagarba yra ta norma, kurios siekiame.

4.5.4. Užsiėmimas „Pokyčių planas“

Santrauka: šis užsiėmimas leidžia švietėjams išvystyti idėjas ir veiksmų planą, kaip integruoti patyčių tapatybės pagrindų aspektą į patyčių prevencijos programas.

Tikslai:

- Įgalinti dalyvius parengti pirminį planą, ko galima imtis po mokymų, siekiant kovoti su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis Lietuvoje.

Trukmė: 30 minučių.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: patalpa paruošta darbui grupelėse.

Pasirengimas: reikalingi dideli lapai ir markeriai kiekvienai grupei, atspausdinti „Pokyčių planai“ ir rekomendacijos „Kaip kurti įtraukią aplinką“.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
3 min.	Įžanga. Paašškinkite taikomą metodą	

17 min.	Darbas grupelėse	Rašikliai, atspausdintas Priedas „Pokyčių planas“ (parinkite atitinkamai priedą pagal tikslinę grupę) ir Priedas „Kaip kurti įtraukią aplinką“
10 min.	Įsipareigojimų pristatymas	

Detalus aprašymas:

Įžanga (3 min.)

Kiekvienas dalyvis gauna po lapą (žiūrėti Prieduose), kuriame sužymi savo asmeninius įsipareigojimus, įrašo savo sugalvotus asmeninius įsipareigojimus ir kokias iniciatyvas siūlytų mokyklos lygmeniu. *Ko ketinu imtis kiekvieną dieną, siekdamas užkirsti kelią homofobinėms ir transfobinėms patyčioms? Ką būtų galima padaryti mokyklose, kad galėtume kurti saugesnę ir įtraukesnę aplinką?*

Darbas grupelėse (17 min.)

Tuomet dalyvius paskirstome grupelėmis po 3-4 žmones ir jose švietėjai kartu ieško idėjų ir nusprendžia, kokių veiksmų galima būtų imtis, kad prasidėtų pokyčiai patyčių prevencijos srityje: Pedagogai ieško sprendimų pokyčiams mokykloje, o švietėjai – pokyčiams mokyklos ir nacionaliniu lygmeniu: *Ką reikia daryti, kad patyčios tapatybės pagrindu atsispindėtų patyčių prevencijos programoje (-ose) mokyklos ir nacionaliniu lygmeniu?*

Įsipareigojimų pristatymas (10 min.)

Grupelės pristato idėjas ir veiksmų planą, kaip integruoti patyčių tapatybės pagrindu aspektą į patyčių prevencijos programas. Siekiant pokyčių, svarbu, jog konkretūs dalyviai priimtų konkrečius įsipareigojimus, bei įvardintų, kokios pagalbos jiems reiktų, kad pvyktų idėjas įgyvendinti.

4.5.5. Alternatyvus užsiėmimas „Asmeniniai įsipareigojimai“

Užsiėmimo pavadinimas: „Asmeniniai įsipareigojimai“.

Santrauka: šis užsiėmimas padeda susikoncentruoti į asmeninius įsipareigojimus struktūruotu būdu, vadovaujantis piešiniu ir pateiktais klausimais.

Tikslai:

- Sudaryti sąlygas dalyviams apmąstyti, ko buvo išmokta.
- Įgalinti dalyvius parengti pirminį planą, ko galima imtis po mokymų, siekiant kovoti su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis.

Trukmė: 30 minučių.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: patalpa pritaikyta taip, kad mokymų dalyviai galėtų lengvai judėti su kėdėmis. Fone gali skambėti rami muzika.

Pasirengimas: atspausdinkite, suprojektuokite ekrane arba nupieškite pateiktą piešinį.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
3 min.	Ižanga. Paaiškinkite taikomą metodą	Kiekvienam mokymų dalyviui atspausdinkite piešinį su rašomuoju stalu, pavyzdį rasite priede „Asmeniniai įsipareigojimai“
17 min.	„Mano asmeninis darbo stalas“.	Rašikliai kiekvienam dalyviui. Galima turėti atspausdintų rekomendacijų, juos rasite prieduose „Kaip kurti įtraukią aplinką“ arba „Kontrolinis sąrašas“.
10 min.	Įsipareigojimų pristatymas	
	Siūlomos papildomos veiklos: dalijimasis su asmeniniu įsipareigojimu susijusiomis istorijomis, komentarai 2–4 asmenų grupelėse ar didžiojoje grupėje.	

Detalus aprašymas:

Ižanga (3 min.)

Paaiškinkite užduotį. „Kiekvienas iš Jūsų gausite įsivaizduojamą rašomąjį stalą su nešiojamuoju kompiuteriu ir stalčių sekcija. Kiekviena piešinio dalis reprezentuoja klausimus, susijusius su Jūsų asmeniniu įsipareigojimu kovojant su homofobinių ir transfobinių patyčių reiškiniu bei perduodant savo žinias kitiems mokytojams. Turėsite 15 minučių pagalvoti, ką norėtumėte nuveikti per artimiausią mėnesį ir metus bei kokių žinių ir įgūdžių Jums reikės.“ Paprašykite mokymų dalyvių pasižymėti atsakymus į pateikiamus klausimus.

Mano asmeninis darbo stalas (17 min.)

Užpildykite pateiktą piešinį savo komentarais:

Klausimai suaugusiųjų švietėjams:

Stalviršis: Ko ketinu imtis kitą mėnesį, siekdamas užkirsti kelią homofobinėms ir transfobinėms patyčioms?

Kompiuteris: Kokios informacijos ir kokių įgūdžių man dar reikia, kad jausčiausi saugiau, kad galėčiau mokyti kitus mokytojus patyčių prevencijos tema? Kokios pagalbos (pvz., medžiagų, resursų) man vis dar reikia?

Stalčiai: Mano planai, susiję su homofobinių ir transfobinių patyčių prevencija mokyklose. Viename stalčiuje galima įrašyti, ką ketinu daryti, o kitame – kada.

Kamštinė lenta virš kompiuterio: Mano planai, susiję su patyčių tapatybės pagrindu prevencija švietimo sistemoje. Ką ir kada ketinu daryti?

Klausimai pedagogams:

Stalviršis: Ko ketinu imtis kiekvieną dieną, siekdamas užkirsti kelią homofobinėms ir transfobinėms patyčioms?

Kompiuteris: Kokios informacijos ir kokių įgūdžių man dar reikia, kad jausčiausi saugiau, kad galėčiau įtraukti mokyklos bendruomenę į patyčių prevenciją? Kokios pagalbos (pvz., medžiagų, resursų) man vis dar reikia?

Kamštinė lenta virš kompiuterio: Mano planai, susiję su homofobinių ir transfobinių patyčių prevencija švietimo sistemoje. Ką ir kada ketinu daryti? Kurias iš pateiktų rekomendacijų „Kaip kurti įtraukią aplinką?“ galėčiau įgyvendinti savo klasėje? Savo mokykloje?

Stalčiai: Mano planai, susiję su homofobinių ir transfobinių patyčių prevencija mokykloje ar klasėje. Viename stalčiuje galima įrašyti, ką aš ketinu daryti, o kitame – kada.

Įsipareigojimų pristatymas. (10 min.)

Asmeninius įsipareigojimus moderatoriai gali susirinkti ir po kelių savaičių išsiųsti dalyviams paštu kaip priminimą.

Pasiūlymas, jei turite daugiau laiko:

Pirmas ratas: Pakvieskite grupę sugrįžti į ratą. Paaiškinkite mokymų dalyviams: „*Grižome į ratą. Įsivaizduokite, jog tai Jūsų paramos grupė. Dabar „išsiųskite“ savo įsipareigojimų planą žmogui, sėdinčiam Jūsų kairėje. Įsipareigojimų plano „gavėjo“ užduotis yra užrašyti komentary ir pasiūlymą, ką dar ir kaip būtų galima padaryti. Jūs taip pat galite užrašyti palinkėjimą arba paramos žinutę. Komentarai yra skirti tam, kad palaikytumėte savo kolegą. Tam turite 5 minutes.*“

Antras ratas: „*Turimą įsipareigojimų planą dar kartelį „siųskite“ į kairę. Naujojo „gavėjo“ užduotis – ta pati kaip ir keliaujant pirmuoju ratu.*“

4.5.6. Alternatyvus užsiėmimas „Nustebinkime juos“

Užsiėmimo pavadinimas: „Nustebinkime Juos“ (vaidmenų žaidimas).

Santrauka: per šį užsiėmimą mokymų dalyviai nagrinėja, kokių žingsnių galima imtis užtikrinant saugią aplinką LGBTI+ moksleiviams, ir išbando tai improvizuotoje situacijoje. Vaidmenų žaidimo metu mokymų dalyviai sustiprina savo įgūdžius priešintis homofobijai ir transfobijai mokyklos aplinkoje.

Tikslinė grupė: mokymų vedėjai, socialiniai pedagogai, mokytojai.

Grupės dydis: 10–20 asmenų.

Trukmė: 45 minučių.

Tikslai:

- mokymų dalyviai nagrinėja, kokių priemonių galima imtis kovojant su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis;
- mokymų dalyviai įgyja reikiamų įgūdžių, taikant šias priemones mokyklos kontekste.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: atvira patalpa, kur priešais mokymų dalyvių grupę vyks improvizacijos.

Pasirengimas: paruoškite „sceną“, kur vyks improvizacijos, atspausdinkite Priedą „Nustebinkime juos“

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
5 min.	Pasirengimas	Paruoškite „sceną“, pristatykite užsiėmimą ir paaiškinkite, kaip vyks improvizacijos.
25 min.	Scenarijų įgyvendinimas	Priedas „Nustebinkime juos“
15 min.	Diskusija ir apibendrinimas	

Detalus aprašymas:

Pasirengimas (5 min.)

Pristatykite užsiėmimą mokymų dalyviams: *„Per šį užsiėmimą turėsime galimybę išbandyti kelis konkrečius veiksmus siekiant kurti saugesnę ir labiau įtraukiančią mokyklos aplinką. Per užsiėmimą naudosime improvizacijų metodą“.*

Scenarijų įgyvendinimas (25 min.)

1. Pakvieskite tris savanorius, kurie atliks mokytojo ar socialinio pedagogo, kuris turės reaguoti į tam tikrą mokyklos aplinkoje vykstantį incidentą, vaidmenis. Šių savanorių paprašykite palikti patalpą. Paskui kviesite grįžti po vieną ir kiekvienas iš jų turės progą reaguoti į identišką situaciją.
2. Parinkite vieną scenarijų ir paaiškinkite jį grupei. Pasiskirstykite vaidmenimis, kas bus situacijoje aktyviai veikiantys asmenys, juos palaikantys, iš dalies jiems nepritariantys, bet aktyviai nereaguojantys asmenys (galima improvizuoti ir situaciją sukurti kartu su grupe). Taip pasirengsite improvizacijai.

3. Į patalpą kvieskite po vieną savanorį, kurie nežino, kaip į situaciją reagavo kiti savanoriai. Savanoriai taip pat nėra informuojami apie detalią scenarijaus eigą, tačiau jiems trumpai apibūdinama pati situacija. Trečiosios improvizacijos pabaigoje padėkokite savanoriams už drąsą. Prieš pradėdami diskusiją ir apibendrinimą, paprašykite mokymų dalyvių „išeiti iš vaidmens“, t. y. „nupurtyti“ jiems priskirtą vaidmenį nuo kūno tiesiogine to žodžio prasme.
4. Pereikite prie diskusijos apie strategijas ir technikas, kuriomis pasinaudojo aktoriai improvizuodami. Nevertinkite savanorių asmeniškai. Aptarimas – tai ne konkretaus vaidmens komentavimas, o veikiau vaidmenų žaidimo analizė kaip įžanga į platesnę diskusiją. Galite užduoti tikslingų klausimų ir taip pakreipti diskusiją norima linkme.

Diskusija ir apibendrinimas (5 min.)

Apibendrinkite diskusiją konstatuodami, kad dažnai nežinome, kaip tinkamai reaguoti į homofobinį ar transfobinį incidentą, nes su juo susiduriame netikėtai ir neturime daug laiko apmąstymams. Kita vertus, tai, kad reaguojame ir neleidžiame incidentui plėtotis, jau savaime yra reikšmingas žingsnis kuriant saugesnę aplinką LGBTI+ moksleiviams – savo veiksmais siunčiame žinią, kad diskriminacinis ir užgaulus elgesys mūsų mokyklos bendruomenėje nebus toleruojamas. Empatiška reakcija, nekaltinantis požiūris ir vaiko teisių į saviraiškos laisvę ir saugią aplinką apsauga yra solidus sėkmingos intervencijos pagrindas.

Siūlomos tęstinės veiklos:

„Forumo teatras“ (grįstas per šį užsiėmimą nepanaudotais scenarijais).

4.5.7. Alternatyvus užsiėmimas „Saugios aplinkos kūrimas: TAUP modelis“

Santrauka: mokymų dalyviai apmąsto ir aptaria priemones, kaip sukurti LGBTI+ asmenų atžvilgiu įtraukią ir saugią mokymosi aplinką. Per diskusiją bus pristatytas TAUP modelis, apimantis 4 sritis: tikslus, aplinką, ugdymą (mokymo(si) priemones) ir paramą. Išsamesnis naudojamo modelio paaiškinimas pateikiamas žemiau.

Trukmė: 50 min.

Tikslai:

- apmąstyti, kaip formuluojame subalansuotam ir įtraukiam švietimui būtinus tikslus;
- apmąstyti ir susipažinti su keliomis LGBTI+ asmenų atžvilgiu įtraukios mokymosi aplinkos kūrimo strategijomis;
- įgyti žinių ir įgūdžių, padedančių mažinti socialinę distanciją nuo LGBTI+ paauglių, skatinti paramą LGBTI+ moksleiviams, skatinti atsparumą bei įgalinimą, sukurti palaikančią mokymosi aplinką visiems moksleiviams ir LGBTI+ bendruomenei priklausantiems mokyklos darbuotojams.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: didelis popieriaus lapas su TAUP matrica, dalomoji medžiaga (Priedai „TAUP modelis“, „Kontrolinis sąrašas“) rašikliai.

Pasirengimas: padarykite Priedo „TAUP modelis“ ir „Kontrolinis sąrašas“) kopijų, tiek, kiek dalyvių. Teisingi atsakymai nurodyti Priede „Kontrolinis sąrašas“ (atsakymai). Nupieškite TAUP matricą ant didelio popieriaus lapo. Iškirpkite rekomendacijas iš Priedo „Kontrolinis sąrašas“. Mokymų dalyvius suskirstykite į grupes po 4–5 asmenis.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
5 min.	TAUP modelio pristatymas	Dalomoji medžiaga (Priedas „TAUP modelis“)
20 min.	„Minčių lietus“	
20 min.	Darbas grupelėse Pateiktų rekomendacijų suskirstymas į sritis	Atspausdinti priedai „TAUP modelis“, Kontrolinis sąrašas“ Priede „Kontrolinis sąrašas“ (atsakymai) pateikiamas kontrolinis sąrašas - patikrinimui
5 min.	Aptarimas Darbo grupėse rezultatų aptarimas, diskusija	

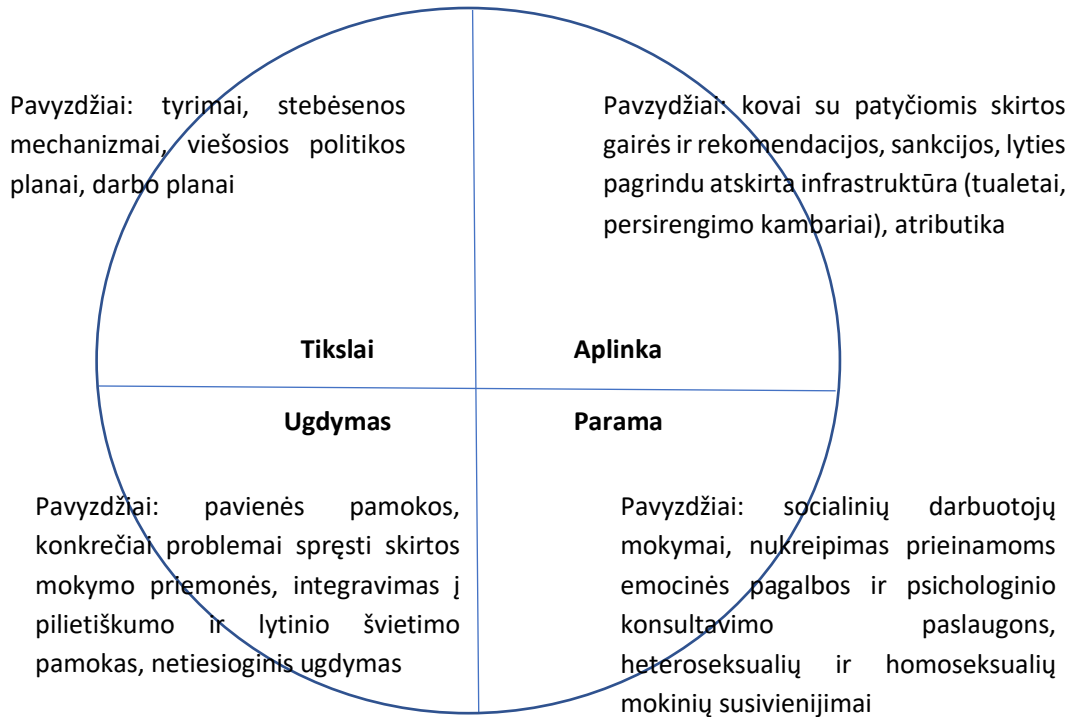
Detalus aprašymas:

TAUP modelio pristatymas (5 min.)

Mokymų dalyviams pristatome TAUP matricą (paaiškinimas pateikiamas toliau). Jei mokymų dalyviams sunku suprasti skirtingus modelio elementus (sritis), pateikite atitinkamų pavyzdžių.

„Minčių lietus“ (20 min.)

Mokymų dalyvius suskirstome į mažesnes grupes po 4–5 asmenis ir pasiūlome sugalvoti keletą priemonių, kurios galėtų būti taikomos kiekvienoje iš modelio sričių, siekiant sukurti LGBTI+ asmenų atžvilgiu įtraukią mokymo(si) aplinką. Kiekvienam mokymų dalyviui įduokite TAUP modelio schemą, kur būtų galima pasižymėti suformuluotus pasiūlymus (Priedas „TAUP modelis“)

Darbas grupelėse (20 min.)

Po to, kai mokymų dalyviai baigs diskusijas mažose grupelėse, įduokite jiems saugios aplinkos LGBTI+ asmenims kūrimo mokyklose rekomendacijas (po 3–4 SKIRTINGAS rekomendacijas kiekvienai grupei). Kiekviena rekomendacija priklauso vienai iš TAUP modelio sričių – paraginkite mokymų dalyvius identifikuoti tinkamą sritį. Taip pat paprašykite mokymų dalyvių apsvarstyti, ar būtų realu įgyvendinti šią rekomendaciją mokykloje, kurioje jie dirba. Siūlomas rekomendacijas rasite Priede „Kontrolinis sąrašas“ (mokymų dalyviams skirtas kontrolinis sąrašas).

Tada kiekviena mokymų dalyvių grupelė pristato antrajame užsiėmimo etape identifikuotus pasiūlymus dėl priemonių, o prie TAUP modelio, nupiešto ant didelio popieriaus lapo, prisega rekomendacijas, atitinkančias pasirinktą sritį. Mokymų dalyviai turėtų paaiškinti savo pasirinkimo motyvus, o mokymų vedėjas turėtų pateikti papildomų rekomendacijų pavyzdžių ar paaiškinti, jei buvo neaiškumų. (10 min.)

Diskusiją grupėje baikite konstatuodami, kad mokykloms gali būti sunku struktūriškai pritaikyti savo darbo metodus taip, kad būtų sukurta iš tiesų saugi ir įtrauki mokymo(si) aplinka. Kita vertus, aiškių tikslų į(si)vardijimas jau pats savaime gali būti labai efektyvi strategija. TAUP modelis gali būti naudingas paaiškinant mokyklos vadovybei ir mokytojams, kaip turėtų veikti seksualinei įvairovei skirta vidinė mokyklos politika ir ką jie asmeniškai gali padaryti, siekdami moksleivių įvairovės pripažinimo.

TAUP modelio analizė – (T)ikslai, (A)plinka, (U)gdymas, (P)arama

Kuriant saugią ir įtraukią mokymo(si) aplinką, galima naudoti TAUP modelį, kuris reprezentuoja pagrindinius saugios aplinkos mokykloje elementus: Tikslus, Aplinką, Ugdymą ir Paramą. TAUP modelis gali būti naudingas paaiškinant mokyklos vadovybei ir mokytojams, kaip turėtų veikti vidinė mokyklos politika, atsižvelgianti į skirtingas asmenų tapatybes bei ką mokyklos bendruomenė gali padaryti siekiant pripažinti įvairovę bei kurti saugią aplinką visiems.

Iš pradžių mokyklos bendruomenė privalo kritiškai įvertinti, kiek labai aplinka mokykloje yra nesaugi visiems moksleiviams, įskaitant ir LGBTI+ jaunuolius. Remdamasi šiuo vertinimu, mokykla gali formuluoti atitinkamus tikslus situacijai pagerinti. Be konkrečiai suformuotų tikslų visos geranoriškos pastangos gali tapti atsitiktinėmis, t. y. ilgalaikio poveikio neužtikrinančiomis veiklomis.

Antroji sritis yra aplinka. Kiekviena mokykla turi savo taisykles ir turėtų turėti kovai su patyčiomis skirtą vidinę politiką. Kovai su patyčiomis skirtos priemonės turėtų būti kur kas platesnės nei vien drausti patyčias. Šios priemonės turėtų apimti taisyklių aptarimą su moksleiviais ir šiltos bendravimo atmosferos mokykloje sukūrimą. Mokykla turėtų būti ne pilkas mokslo ir žinių fabrikas, o aplinka, kurioje norisi būti. Tai taip pat reiškia, kad mokytojams ir kitiems mokyklos darbuotojams turėtų būti būdingas panašus supratimas, kaip reaguoti į netinkamą elgesį.

Trečiasis ramstis yra švietimas. Turime šviesti moksleivius ir mokytojus, ką reiškia geras socialinis elgesys. Pavyzdžiui, per švietimo sesijas pedagogus gali mokyti ekspertai ar kiti apmokyti mokytojai. Šiais mokymais turėtų būti siekiama, kad mokytojai išmokytų atpažinti savo vidines nuostatas ir siektų keisti heteronormatyvią pasaulėžiūrą mokymo(si) proceso metu (siekiant apčiuopiamų rezultatų, tai turėtų būti kolektyvinė pastanga). Socialaus bendravimo nuostatų integravimas į mokymosi programą taip pat labai svarbus. Mokyklos turėtų skirti nuolatinį dėmesį socialaus bendravimo principams nuo pirmoko iki abituriento. Socialus bendravimas yra vienas pagrindinių aktyvaus pilietiškumo požymių, todėl turėtų būti nuosekliai integruojamas į visą mokymosi programą ir visus dėstomus dalykus. Kai kurių sričių mokytojai gali parengti pavienių pamokų ar kelių iš eilės einančių pamokų planus. Taip pat turėtų būti taikomas horizontalusis integravimo metodas, kai socialus bendravimas yra integruojamas į visus mokomuosius dalykus.

Galiausiai, ketvirtoji sritis yra parama. Kiekviena mokykla turi sistemą, skirtą palaikyti su sunkumais susiduriančius moksleivius. Tai gali būti ne tik mokymosi sunkumai, bet ir sunkumai namie ar asmeniniame gyvenime, šių sunkumų deriniai. Įvairūs tyrimai atskleidžia, jog LGBTI+ moksleiviai susiduria su didele socialinės atskirties ir streso rizika, o tai, savo ruožtu, gali turėti neigiamos įtakos jų mokymosi rezultatams. Tai gali lemti net išaugusią savižudybės riziką. Turėdama šias aplinkybes omenyje, mokykla privalo imtis proaktyvių žingsnių kuriant saugią aplinką LGBTI+ moksleiviams. Kai kuriose šalyse moksleiviai steigia lytiškumo temai nagrinėti skirtus susivienijimus, t. y. diskusijų klubus, kuriais siekiama kurti LGBTI+ moksleiviams saugią aplinką bei, tam tikrais atvejais, patobulinti mokymosi priemones ar bendrąją atmosferą mokykloje.

Aptarimas (5 min.)

Reikia turėti omenyje, kad paramos reikia ne tik LGBTI+ moksleiviams. Galime įtarti, kad paramos reikia ir homofobines nuostatas demonstruojantiems mokiniams: jie turi tam tikrų elgesio problemų, kurias dažnai lemia empatijos stoka, didelis poreikis atlaikyti bendraamžių spaudimą ir netinkamai pasirinktos dorojimosi su vidinėmis įtampomis priemonės. Šios problemos ne tik kuria konfliktą ir nesaugumo jausmą mokykloje, bet ir riboja homofobines nuostatas demonstruojančių moksleivių socialinius bei profesinius pasirinkimus po mokyklos baigimo.

4.6 Naudingi šaltiniai

„Education free from homophobia, heteronormativity and gender-based violence“, praktinis vadovas (2013). Išleido „Shield Against Homophobia in Education“, Kipras (remiant Švietimo ministerijai, Vaiko teisių komisariui ir Administracijos komisariui).

Viešosios politikos dokumentas, skirtas homofobinių ir transfobinių patyčių mokyklose prevencijai (2018). Homofobinių ir transfobinių patyčių mokyklose prevencijos tinklas, „HOMBAT“ programa, Kipras.

„Guidelines for handling incidences and practical issues in school life for an inclusive education on issues of sexual orientation, expression, gender identity and gender expression“, Rainbow School, Atėnai, Graikija (2017). Prieiga per: <http://rainbowschool.gr/wp-content/uploads/2017/09/DirlinesJuly2017.pdf>

Tyler, K. (1998), „A Comparison of the No Blame Approach to Bullying and the Ecosystemic Approach to Changing Problem Behaviour in Schools. Pastoral Care in Education“, Vol. 16, Nr. 1, p. 26–32(7).

Maines, B ir Robinson G. (1994). „The No Blame Approach to Bullying“, straipsnis pristatytas „British Association for the Advancement of Science“ (1994), susitikimas „Science in the World Around Us. Psychology Section Coping with Challenging Behaviour“.

4.7 Vaizdo medžiaga

<https://www.youtube.com/watch?v=o6FWZ5Y-VOI> „Stonewall“ kampanijos vaizdo medžiaga.

https://www.youtube.com/watch?v=iWYqsaJk_U8 „It gets better“ kampanijos vaizdo medžiaga.

4.8 Ketvirtojo modulio priedai

4.8.1 Priedas: „Atvejų analizė“

Aptarkite penkias situacijas ir atsakykite į klausimus:

- 1) Kokie požymiai parodo, kad tai patyčios?
- 2) Koks netinkamo elgesio pagrindas/priežastis/kontekstas?
  - A.** Merginų grupelė jau mėnesį erzina devynerių metų Tomą. Teigiama, kad berniukas vaikšto ir kalba „kaip mergaitė“. Tomas bando koreguoti savo elgesį ir manieras, kad nesulauktų skaudžių komentarų.
  - B.** Jau kurį laiką septyniolikmetės Kristinos bendraklasės jai už nugaros šnabždasi, kad ji visiškai nesidomi vaikiniais. Turint omeny, kad Kristina lanko bokso treniruotes, buvo prieita prie išvados, kad Kristina yra „lesbė“. Kristina šitų komentarų kol kas dar negirdėjo.
  - C.** Dvylikamečių klasėje vaikinai vienas kitam apibūdinti vartoja žodį „gėjus“. Mokytojai jiems draudžia vartoti šį žodį ir prašo neprasivardžiuoti.
  - D.** Jau trečius metus iš eilės iš penkiolikmečio Petro tyčiojama dėl jo seksualinės orientacijos („pedikas“, „gėjus“, „žydrius“ ir pan.). Iš tiesų Petro netraukia nei vaikinai, nei merginos, tačiau jis apie tai dar niekam nepasakojo.
  - E.** Po to, kai penkiolikmetė Julija pradėjo lyties susigrąžinimo procesą (atrodyti taip, kaip jaučiasi, – kaip mergina), ji pastebėjo, kad apie 75 proc. jos draugų mokykloje nuo jos nusigręžė ir dabar jos vengia. Kita vertus, niekas niekada nepasakė jai nieko bloga.

4.8.2. Priedas „Pokyčių planas“ (pedagogams)

ASMENINIAI ĮSIPAREIGOJIMAI

Pažymėkite ☒ jei Jums tinka šis įsipareigojimas	Įsipareigojimas	Pažymėkite ☒ jei Jums tinka šis įsipareigojimas	Įsipareigojimas
	Aiškiai ir aktyviai laikysiuos pozicijos, kad netoleruoju patyčių.		Palaikysiu ir priimsiu vaikus, kurie turi tos pačios lyties tėvus.
	Pastebėjus(-ęs) patyčias tapatybės pagrindu, įvardinsiu, kad tai yra homofobinė ar transfobinė kalba bei kad mokykloje tai nepriimtina.		Gerbsiu translyčių moksleivių ar kolegų norą kreiptis į juos tam tikru įvardžiu ir vardu, vengti sakyti „tikroji lytis“, ir pan.
	Prisiminsiu, kad kiekvienoje klasėje gali būti homoseksualių, biseksualių ir translyčių moksleivių, o mokykloje – darbuotojų.		Teiraudamasi (-s) apie meilės reikalus suformuluosiu klausimą palikdamas abiejų lyčių galimybę (pvz.: ar turi vaikina, mergina?)
	Stebėsiu savo kalbą – ar neįtvirtinu lyčių vaidmenų stereotipų; pasistengsiu vartoti lyties pagrindu neutralią ir įvairovę akcentuojančią kalbą.		
	Jei išgirsiu anekdotą, pajuokavimą ar komentarą, kuris įtvirtina lyčių stereotipus, parodysiu, kad girdžiu ir kad tai nėra juokinga.		

VEIKSMAI KLASĖS IR MOKYKLOS LYGMENIU

Terminas	Įsipareigojimas	Atsakingas (-a)	Kokios pagalbos reikėtų?

4.8.3. Priedas „Pokyčių planas“ (švietėjams)

ASMENINIAI ĮSIPAREIGOJIMAI

Pažymėkite ☒ jei Jums tinka šis įsipareigojimas	Įsipareigojimas	Pažymėkite ☒ jei Jums tinka šis įsipareigojimas	Įsipareigojimas
	Aiškiai ir aktyviai laikysiuosi pozicijos, kad netoleruoju patyčių.		Palaikyti ir priimti vaikus, kurie turi tos pačios lyties tėvus.
	Prisiminsiu, kad kiekvienoje žmonių grupėje gali būti homoseksualių, biseksualių ir translyčių žmonių		Gerbti translyčių asmenų norą kreiptis į juos tam tikru įvardžiu ir vardu, vengti sakyti „tikroji lytis“, ir pan.
	Pastebėjus(-ęs) patyčias tapatybės pagrindu, įvardyti, kad tai yra homofobinė ar transfobinė kalba bei kad tai nepriimtina.		Teiraudamasi (-s) apie meilės reikalus suformuluosiu klausimą palikdamas abiejų lyčių galimybę (pvz.: ar turi vaikiną, merginą?)
	Stebėsiu savo kalbą – ar neįtvirtinu lyčių vaidmenų stereotipų; pasistengti vartoti lyties pagrindu neutralią ir įvairovę akcentuojančią kalbą.		
	Jei girdžiu anekdotą, pajuokavimą ar komentarą, kuris įtvirtina lyčių stereotipus, parodysiu, kad girdžiu ir kad tai nėra juokinga.		

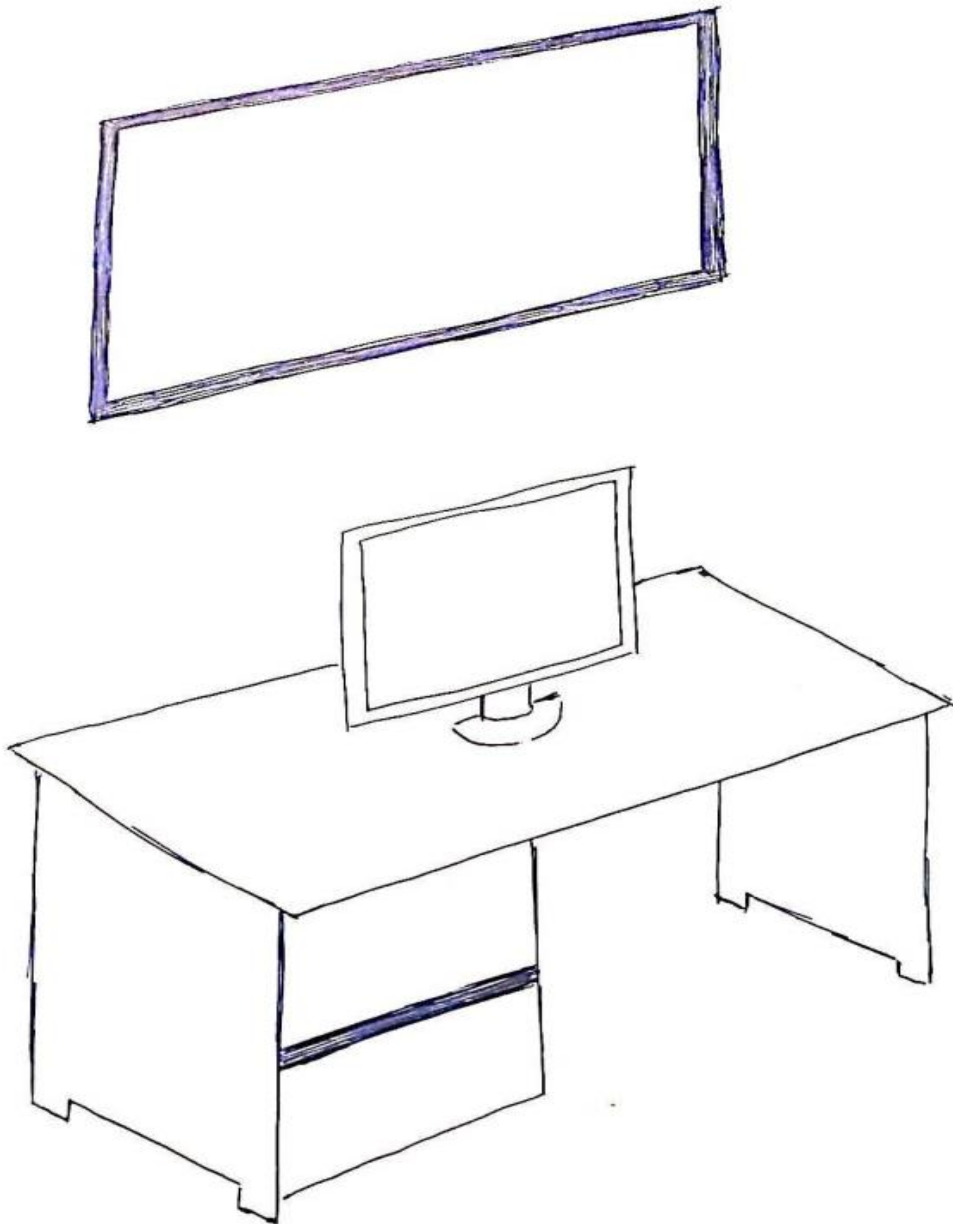
VEIKSMAI MOKYKLOS/NACIONALINIŲ LYGMENIU

Idėjos, veiksmai	Kokios pagalbos reiktų

4.8.4 Priedas „Kaip kurti įtraukią aplinką“

1.	Peržiūrėti mokyklos patyčių prevencijos programos, įtraukti patyčių tapatybės pagrindą aspektą.
2.	Parengti aiškias procedūras, kaip bus mokykloje reaguojama įvykus patyčioms tapatybės pagrindu.
3.	Suorganizuoti mokyklos personalui ir bendruomenei kompetencijų kėlimo mokymus žmogaus teisių ugdymo temomis
4.	Organizuoti mokykloje sąmoningumo kėlimo kampanijas apie lytiškumą, lyčių lygybę ir įvairovę visuomenėje, diskusijas, filmų peržiūras, susitikimus su žmogaus teisių aktyvistais.
5.	Rengiant ugdymo priemones ir skelbimus, vaizduoti įvairias šeimas.
6.	Palaikyti ir priimti vaikus, kurie turi tos pačios lyties tėvus.
7.	Pasirūpinti, kad mokyklos bibliotekoje būtų knygų apie tos pačios lyties šeimas.
8.	Pasirūpinti, kad mokykloje būtų tualetai, pritaikyti įvairių lyčių asmenims.
9.	Pasirūpinti, kad mokykloje būtų kuo įvairesnių uniformos variantų, neapribojančių moksleivių rinktis juos pagal jų biologinę lytį.
10.	Advokatauti dėl mokslu grįsto ir kokybiško lytiškumo ugdymo

4.8.5 Priedas „Asmeniniai įsipareigojimai“

4.8.6. Priedas „Nustebinkime juos“

Siūlomi scenarijai improvizacijoms:

Pradinis ugdymas:

- Kai Lina kalba apie savo šeimą, kartais teigia, jog turi dvi mamas, o kartais vieną iš moterų vadina „krikštamote“. Viena dieną kiti vaikai užduoda klausimą: „O kur Tavo tėtis? Nejaugi turi tik dvi mamas?“. Kaip reaguotumėte?
- Moksleivis mokykloje demonstruoja lyties raišką, kuri neatitinka šio jaunuolio tėvų lūkesčių. Į Jus kreipiasi jaunuolio tėvai su prašymu stebėti jaunuolio elgesį ir paskatinti „teisingą“ lyties raišką. Kaip elgtumėtės?
- Jūsų mokyklos pradinėje klasėje mokosi vaikas, kurio tėvai antroje klasėje paprašo visų pedagogų kreiptis į vaiką „Lina“, nebe „Jonai“, kaip pirmoje klasėje. Vaikas dažnai dėvi sukneles. Per Jūsų budėjimą koridoriuje kyla sujudimas, nors Jūsų klasėje Lina ir nesimoko. Sujudimo metu jūs girdite, kaip vaikai šūkauja „Jonas vaikšto su suknelėm! Jonas vaikšto su suknelėm!“, kiti pritardami juokiasi, kažkas stumteli Liną, norinčią įeiti į mergaitėms skirtą tualetą.

Vidurinis ugdymas:

- Moksleivis Jums atsiskleidžia kaip LGBTI+ asmuo, nes jį kamuoja depresinės mintys. Ką darytumėte?
- Per mokyklos darbuotojų susitikimą aptariamas Tomo atvejis. Tai translytis vaikinys, kuris pradėjo lyties keitimo procesą. Dalis kolegų atsisako kreiptis į Tomą jo prašomu nauju vardu, laikosi nuomonės, kad reikėtų į jį kreipiantis vartoti moteriškos giminės įvardžius, būdvardžius, dalyvius, įpareigoti „ją“ elgtis „pagal savo tikrąją lytį“. Ką darytumėte?

Tiek pradinis, tiek vidurinis ugdymas:

- Per literatūros pamoką moksleivis laido juokelius apie autoriaus seksualinę orientaciją. Pasigirsta juokas, kiti prideda: „Nu jau tokių knygų neskaitysiu“. Ką darytumėte?
- Per lytiškumo ugdymui skirtą pamoką moksleivis vartoja žodį „pederastas“. Ką atsakytumėte?
- Moksleivis Jums papasakoja, kad per susistumdymą kitas moksleivis pavadino jį „gaidžiu“. Ką darytumėte?
- Moksleivio teiraujatės, kodėl jis pastaruoju metu praleidžia tiek daug pamokų. Moksleivis prasitaria, kad jau keletą savaitių susiduria su patyčiomis. Grupelė bendraklasių laido homofobines replikas, vyksta apsistumdymai. Ką darytumėte?
- Per Jūsų pamoką vienas moksleivis pareiškia, kad visi žmonės privalo tuoktis ir susilaukti vaikų, nes priešingu atveju jie eina prieš savo prigimtį. Ką darytumėte?
- Prieš pamoką moksleiviai kalbasi, ką veikė savaitgalį. Vienas moksleivis prasitaria, kad dalyvavo *Baltic Pride* eitynėse. Kitas moksleivis tuoj pat sureaguoja: „Aš esu labai tolerantiškas, bet nesuprantu, kodėl gėjams reikia demonstruoti. Man atrodo, kad nėra kuo didžiutis, jei esi gėjus“. Ką sakytumėte?

Siūlomi klausimai moderuojamai diskusijai:

- Ar buvo lengva/sunku reaguoti į susiklosčiusią situaciją? Su kokiais sunkumais gali susidurti pedagogai, mokyklos darbuotojai ir kiti profesionalai, reaguodami į tokias situacijas?
- Apie ką turime susimąstyti, reaguodami į tokias situacijas?
- Kaip galime nuspręsti, koks žingsnis būtų pats svarbiausias kiekvienoje situacijoje?
- Kas Jums patiko kiekvienoje suvaicinoje situacijoje?
- Ar vaidindami situacijas sužinojote ką nors naudinga? Kas, Jūsų manymu, buvo efektyvu ir „suveikė“?
- Kaip šiose situacijose buvo galima reaguoti dar efektyviau? Ar būtumėte darę ką nors kitaip?
- Kaip po šių improvizacijų jaučiasi tie, kurie savo profesinėje praktikoje iš tiesų susidūrė su homofobinėmis ir transfobinėmis patyčiomis? Ar tokiose situacijose jautėtės saugus, užtikrintas? Ką būtų galima padaryti, kad taip jaustumėtės?
- Ar ką nors iš šių suvaicinoje situacijų galėtumėte pritaikyti ir savo mokykloje? Kaip?
- Kur galime rasti bendraminčių, siekdami, kad mūsų mokyklos būtų saugesnės ir labiau įtraukiančios?

Situacijos, siūlomos suaugusiųjų švietėjams:

- Mokykloje mokosi mergaitė, auganti tos pačios lyties šeimoje. Mokytojai pastebi, kad po to, kai mergaitės bendraklasiai sužinojo apie šią aplinkybę, jie šalinasi mergaitės. Nors žodinių patyčių nėra, akivaizdu, kad kiti moksleiviai yra atsiriboję ir nenori su ja bendrauti. Mergaitės šeima labai susirūpinusi, nes dukra jaučiasi prislėgta, jai dažnai kyla liūdny minčių. Į Jus pagalbos kreipiasi mokyklos direktorius. Ką darytumėte? Ką rekomenduotumėte mokyklos bendruomenei, sprendžiant šią situaciją?
- Mokymų pedagogams kalbantis apie lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimą, vienas mokytojas mini mergaitę, kuri „nori būti berniuku“, o šį norą visų pirmiausia išreiškia elgesiu ir apranga. „Ji“ netgi nori naudotis berniukams skirtu tualetu. Dauguma kolegų laikosi nuomonės, kad mergaitė turėtų būti įpareigota elgtis „pagal savo tikrąją lytį“. Ką darytumėte?
- Vienoje iš mokyklų, kurioje dirbate, įvyko rimtas su homofobinėmis patyčiomis susijęs incidentas. 17-metis vaikinys atsiskleidė esąs homoseksualus ir buvo fiziškai užpultas kelių vaikinių grupės persirengimo kambaryje. Po šio incidento nuo vaikinio nusigrėžė jo bičiuliai, jis sulaukia ir naujų grasinimų. Situacija namie taip pat sudėtinga: mamos neteko, kai jam buvo penkeri, o tėtis dirba kitame mieste. Berniukas auga su vyresnio amžiaus senele. Mokyklos bendruomenė prašo Jūsų pagalbos ir patarimo, kaip spręsti šią situaciją. Ką darytumėte?

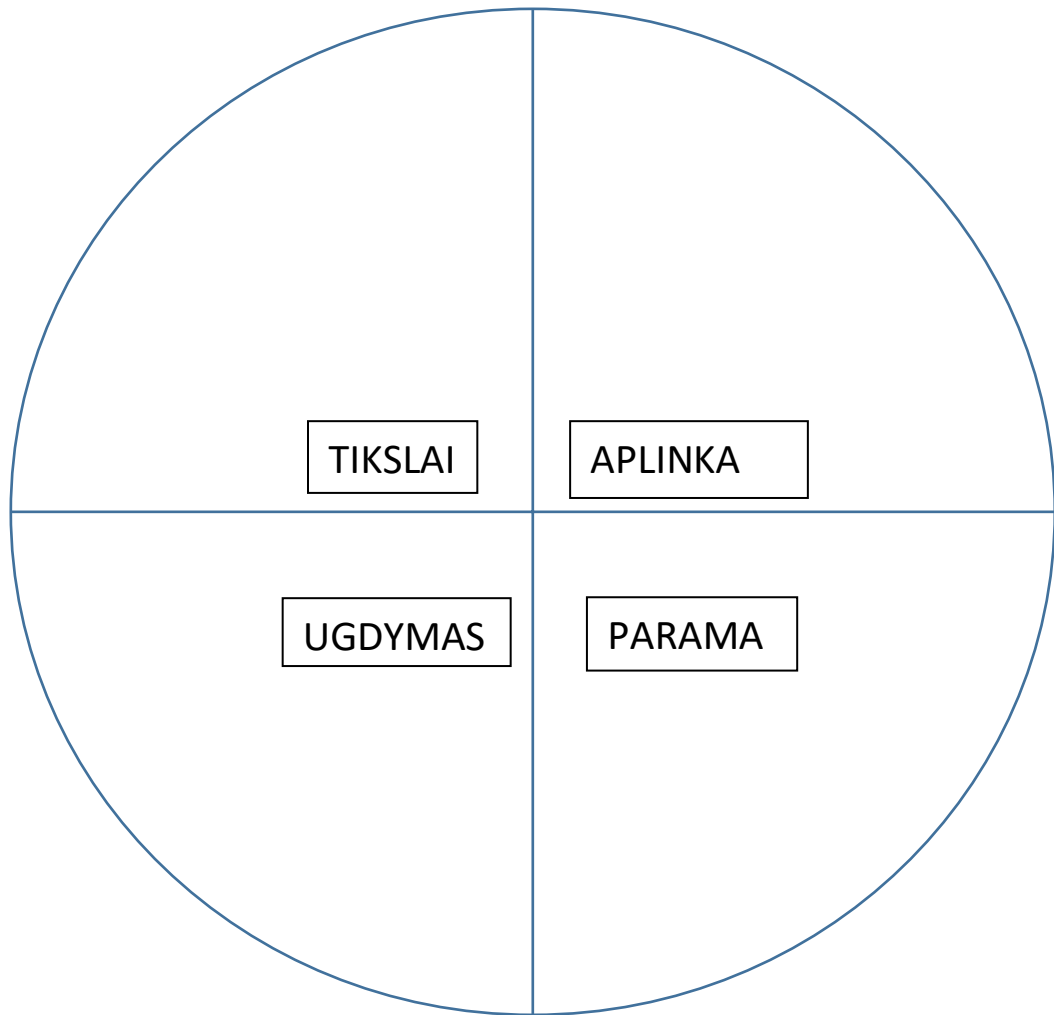
Siūlomi klausimai moderuojamai diskusijai suaugusiųjų švietėjams:

- Kaip galime nuspręsti, koks žingsnis būtų pats svarbiausias kiekvienoje situacijoje?
- Kaip mokyklos bendruomenėje sukurti skubos momentą, reaguojant į šią konkrečią situaciją?
- Kokia strategija yra efektyviausia, siekiant plataus įsipareigojimo mokyklos bendruomenėje reaguoti į susidariusią situaciją?

- Kaip galima susidoroti su šia situacija, jei mokykloje nėra įgyvendinama patyčių prevencijos programa?
- Kaip galima reaguoti į šią situaciją, pasitelkus nekaltinimu pagrįstą požiūrį? Kaip įtrauksite patyčių iniciatorius, nukentėjusius asmenis ir situacijos stebėtojus?
- Ką daryti su moksleiviais, kurie yra itin priešiški nusiteikę LGBTI+ asmenų atžvilgiu?
- Ar įtrauktumėte patyčių iniciatorius, nukentėjusius asmenis ir situacijos stebėtojus, siekdami spręsti konkrečią situaciją ir pagerinti atmosferą mokykloje bendrąja prasme? Kaip galima taikyti nekaltinimu pagrįstą požiūrį situacijose, kurios balansuoja ties neteisėtos diskriminacijos riba?
- Kaip galime padidinti įvairovės idėjų matomumą mokykloje (pvz., koridoriuose, internetinėje svetainėje ir pan.)?
- Kaip galime paskatinti visos mokyklos bendruomenės įsipareigojimą reaguoti į homofobines ir transfobines patyčias? Kokie, Jūsų manymu, yra pagrindiniai mokyklos darbuotojų poreikiai šioje srityje? Kaip užtikrinti įsipareigojimą aukščiausiu – mokyklos vadovo – lygmeniu?
- Kas gali Jums padėti (pvz., tėvai, bendruomenės lyderiai, LGBTI+ organizacijos)?
- Kokios paslaugos jau yra prieinamos už mokyklos ribų (pvz., emocinė pagalba)?

4.8.7 Priedas „TAUP modelis“

4.8.8. Priedas „Kontrolinis sąrašas“

HOMBAT: Kontrolinis sąrašas, kuriant saugią aplinką LGBTI+ asmenims mokyklose

IŠKIRPKITE ŠIAS JUOSTELES IR IŠDALINKITE MOKYMŲ DALYVIAMS

1	Siekite lygių galimybių užtikrinimo darbo santykių srityje ir pačių mokytojų apsaugos nuo diskriminacijos seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės pagrindais. LGBTI+ mokytojai turi galimybę atsiverti darbuotojų kolektyve.
2	Būkite matomas LGBTI+ bendruomenės sąjungininkas (pvz., „įvairovės konsultantas“), kad LGBTI+ moksleiviai galėtų kreiptis į Jus paramos ar pagalbos. Tegul Jūsų veiksmai kalba patys už save. Dažnu atveju Jūsų veiksmai bus geriau matomi nei bet koks ženklelis ar plakatas.
3	Būkite atidus savo kalbai. Vartokite lyties pagrindu neutralią, neheteronormatyvią ir įvairovę akcentuojančią kalbą.
4	Sukurkite įtraukios aplinkos klasėje taisykles ir praktikas. Jūsų klasėje galioja aiškūs socialiai priimtino elgesio ir tolerantiško požiūrio principai.
5	Laiku užfiksukite visus homofobinių ir transfobinių patyčių atvejus. Mokykloje turi būti stebimas homofobinių ir transfobinių incidentų mastas, siekiant įvertinti pažangą ir tai, kiek mokyklos aplinka yra saugi ir įtrauki.
6	Paraginkite moksleivius susiburti į įvairias koalicijas, pavyzdžiui, heteroseksualių ir homoseksualių mokinių susivienijimą ar žmogaus teisių / įvairovės diskusijų klubą (jei tokie dar neegzistuoja).
7	Padrąšinkite, skatinkite ir remkite LGBTI+ asmenų matomumą mokykloje.
8	LGBTI+ moksleiviai turi teisę skųstis dėl diskriminacijos, o jų skundai privalo būti išklaustyti. Egzistuoja aiškios skundo pateikimo taisyklės, nagrinėjimo terminai ir skaidrus sprendimų priėmimo procesas.
9	Pateikite informaciją apie prieš patyčias nukreiptą vidinę mokyklos politiką. Patyčias patiriantys ar jas matantys moksleiviai turi žinoti, ką jiems daryti.
10	Moksleiviams turi būti prieinamos seksualinės įvairovės temai nagrinėti skirtos priemonės, pavyzdžiui, knygos, filmai, teminės pamokos, plakatai žaidimai ir kita.
11	Paverskite mokyklą atviresne tos pačios lyties šeimoms, atsižvelgiant į pastarųjų poreikius. Pavyzdžiui, pasitarkite, kaip tokios šeimos turėtų būti pristatytos kitiems tėvams, kaip jas įtraukti į tėvo ar motinos dienos minėjimo renginius ir pan.
12	Kalbėkite apie heteronormatyvius stereotipus ir lūkesčius, meskite jiems iššūkį. Paskatinkite nuoširdų dialogą tarp moksleivių ir skatinkite jų kritiškumą įvairių socialinių stereotipų atžvilgiu.

13	Pasikalbėkite su mokytojų kolektyvu ir mokyklos administracija, kaip su moksleiviais turėtų būti aptariami su seksualine orientacija ir lytine tapatybe susiję klausimai bei kaip turėtų būti reaguojama į homofobinius ir transfobinius incidentus.
14	Mokykla turėtų turėti aiškią vidinę politiką ar elgesio kodeksą, skirtą pagarbaus bendravimo ir tolerancijos temai. Pasvarstykite, kaip būtų tinkama pedagogiškai reaguoti į netolerancijos apraiškas mokykloje.
15	Mokykla turėtų kelti sau aiškiai suformuluotus tikslus, kaip skatinti LGBTI+ asmenų priėmimą.
16	Mokykloje turėtų būti organizuojami mokymai pedagogams. Per juos mokomasi tinkamai reaguoti į su seksualine orientacija ir lytine tapatybe susijusį diskriminacinio pobūdžio elgesį.
17	Pabandykite mokymo(si) medžiagą paversti įtraukia. Kai mokote, minėkite įtraukius pavyzdžius bei teigiamai atsiliepkite apie LGBTI+ asmenis bei jų indėlį į visuomenės gyvenimą. Formalias mokymo(si) priemones papildykite savo sugalvotomis užduotimis. Į mokymo(si) pavyzdžius įtraukite ir tos pačios lyties šeimas.
18	Teikite emocinę paramą LGBTI+ moksleiviams, kurie jaučiasi nesaugūs dėl savo vietos mokykloje ar bendruomenėje. Bendraukite atvirai, užtikrintai ir jautriai. Niekada nesakykite, kad seksualinė orientacija ar lytinė tapatybė „praeis“.
19	Turėkite tam tikros informacinės medžiagos, kuri būtų aktuali būtent LGBTI+ moksleiviams, pavyzdžiui, apie tai, kaip atsiskleisti, kaip reaguoti į diskriminaciją arba informacijos apie saugesnius lytinius santykius.
20	Pabandykite sustabdyti homofobines ir seksistines replikas. Neleiskite kitiems moksleiviams žeminti LGBTI+ bendruomenės narių, nepaisant to, kaip plačiai šios apraiškos yra paplitusios mokykloje ar visuomenėje.

4.8.9. Priedas. „Kontrolinis sąrašas“ (atsakymai)

Kontrolinis sąrašas suaugusiųjų švietėjams, į ką atkreipti dėmesį kuriant saugią aplinką mokyklose.

	Rekomendacija	TAUP modelio elementas
1	Siekite lygių galimybių užtikrinimo darbo santykių srityje ir pačių mokytojų apsaugos nuo diskriminacijos seksualinės orientacijos ir (ar) lytinės tapatybės pagrindais. LGBTI+ mokytojai turi galimybę atsiverti darbuotojų kolektyve.	Aplinka
2	Būkite matomas LGBTI+ bendruomenės sąjungininkas (pvz., „įvairovės konsultantas“), kad LGBTI+ moksleiviai galėtų kreiptis į Jus pagalbos. Tegul Jūsų veiksmai kalba patys už save. Dažnu atveju Jūsų veiksmai bus geriau matomi nei bet koks ženklelis ar plakatas.	Parama
3	Būkite atidus savo kalbai. Vartokite lyties pagrindu neutralią, neheteronormatyvią ir įvairovę akcentuojančią kalbą.	Aplinka
4	Sukurkite įtraukios aplinkos klasėje taisykles ir praktikas. Jūsų klasėje galioja aiškūs socialiai priimtino elgesio ir tolerantiško požiūrio principai.	Aplinka
5	Laiku užfiksuokite visus homofobinių ir transfobinių patyčių atvejus. Mokykloje turi būti stebimas homofobinių ir transfobinių incidentų mastas, siekiant įvertinti pažangą ir tai, kiek mokyklos aplinka yra saugi ir įtrauki.	Tikslai
6	Paraginkite moksleivius susiburti į įvairias koalicijas, pavyzdžiui, heteroseksualių ir homoseksualių mokinių susivienijimą ar žmogaus teisių / įvairovės diskusijų klubą (jei tokie dar neegzistuoja).	Aplinka
7	Padrąsinkite, skatinkite ir remkite LGBTI+ asmenų matomumą mokykloje.	Aplinka
8	LGBTI+ moksleiviai turi teisę skųstis dėl diskriminacijos, o jų skundai privalo būti išklausyti. Egzistuoja aiškios skundo pateikimo taisyklės, nagrinėjimo terminai ir skaidrus sprendimų priėmimo procesas.	Parama
9	Pateikite informaciją apie prieš patyčias nukreiptą vidinę mokyklos politiką. Patyčias patiriantys ar jas matantys moksleiviai turi žinoti, ką jiems daryti.	Ugdymas
10	Moksleiviams turi būti prieinamos seksualinės įvairovės temai nagrinėti skirtos priemonės, pavyzdžiui, knygos, filmai, teminės pamokos, plakatai žaidimai ir kita.	Ugdymas
11	Paverskite mokyklą atviresne tos pačios lyties šeimoms, atsižvelgiant į pastarųjų poreikius. Pavyzdžiui, pasitarkite, kaip tokios šeimos turėtų būti pristatytos kitiems tėvams, kaip jas įtraukti į tėvo ar motinos dienos minėjimo renginius ir pan.	Aplinka

12	Kalbėkite apie heteronormatyvius stereotipus ir lūkesčius, meskite jiems iššūkį. Paskatinkite nuoširdų dialogą tarp moksleivių ir skatinkite jų kritiškumą įvairių socialinių stereotipų atžvilgiu.	Ugdymas
13	Pasikalbėkite su mokytojų kolektyvu ir mokyklos administracija, kaip su moksleiviais turėtų būti aptariami su seksualine orientacija ir lytine tapatybe susiję klausimai bei kaip turėtų būti reaguojama į homofobinius ir transfobinius incidentus.	Tikslai
14	Mokykla turėtų turėti aiškią vidinę politiką ar elgesio kodeksą, skirtą pagarbaus bendravimo ir tolerancijos temai. Pasvarstykite, kaip būtų tinkama pedagogiškai reaguoti į netolerancijos apraiškas mokykloje.	Aplinka
15	Mokykla turėtų kelti sau aiškiai suformuluotus tikslus, kaip skatinti LGBTI+ asmenų priėmimą.	Tikslai
16	Mokykloje turėtų būti organizuojami mokymai pedagogams. Per juos mokomasi tinkamai reaguoti į su seksualine orientacija ir lytine tapatybe susijusį diskriminacinio pobūdžio elgesį.	Ugdymas
17	Pabandykite mokymo(si) medžiagą paversti įtraukia. Kai mokote, minėkite įtraukius pavyzdžius bei teigiamai atsiliepkite apie LGBTI+ asmenis bei jų indėlį į visuomenės gyvenimą. Formalias mokymo(si) priemones papildykite savo sugalvotomis užduotimis. Į mokymo(si) pavyzdžius įtraukite ir tos pačios lyties šeimas.	Ugdymas
18	Teikite emocinę paramą LGBTI+ moksleiviams, kurie jaučiasi nesaugūs dėl savo vietos mokykloje ar bendruomenėje. Bendraukite atvirai, užtikrintai ir jautriai. Niekada nesakykite, kad seksualinė orientacija ar lytinė tapatybė „praeis“.	Parama
19	Turėkite tam tikros informacinės medžiagos, kuri būtų aktuali būtent LGBTI+ moksleiviams, pavyzdžiui, apie tai, kaip atsiskleisti, kaip reaguoti į diskriminaciją arba kaip užsiimti saugiu seksu.	Ugdymas
20	Pabandykite sustabdyti homofobines ir seksistines replikas. Neleiskite kitiems moksleiviams žeminti LGBTI+ bendruomenės narių, nepaisant to, kaip plačiai šios apraiškos yra paplitusios mokykloje ar visuomenėje.	Aplinka

Modulis Nr. 5: MOKYMŲ ĮVERTINIMAS IR REFLEKSIJA

5.1 Santrauka

Šį mokymų dalis skirta mokymų dalyvių apmąstymui ir refleksijai, ką jie išmoko ir kaip galės praktiškai pritaikyti įgytas žinias, įgūdžius ir požiūrius, siekdami efektyvios homofobinių ir transfobinių patyčių prevencijos. Vertinimas vykdomas tiek per grupines diskusijas, tiek pildant anoniminę vertinimo formą, kurioje perteikiami ne tik įspūdžiai iš mokymų, bet ir vertinamos įgytos žinios bei įgūdžiai.

5.2 Mokymosi tikslai

Baigę šį mokymų modulį, dalyviai sugebės:

- apmąstyti, kas vyko mokymų dieną, ir pasidalyti įspūdžiais siekiant susidaryti platesnį įspūdį apie mokymo(si) procesą;
- suprasti mokymo(si) proceso vertinimo svarbą;
- teikti grįžtamąjį ryšį lektorėms (-iams), taip siekiant didinti mokymų kokybę.

5.3 Mokymosi strategija (siūloma šiam moduliui)

Šiam mokymų moduliui siūloma strategija apima:

- aktyviu dalyvavimu pagrįstus metodus, pavyzdžiui, asmeninę refleksiją;
- mokymąsi iš savo patirties;
- dalijimąsi idėjomis;
- asmeninę refleksiją, naudojant piešinį ir suformuluotus klausimus asmeniniam įsipareigojimų planui sukurti.

5.4 Modulo įrankiai (preliminarūs)

Mokymo(si) įrankiai, kuriais rekomenduojama naudotis modulio metu:

- grupinė refleksija;
- vertinimo anketos pildymas.

5.5. Modulo apžvalga

Tvarakaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
20 min.	Formalusis ir apibendrinamasis vertinimas	

25 min.	Grupės refleksija	
---------	-------------------	--

5.6 Penktojo modulio užsiėmimų aprašymai

5.6.1. Užsiėmimas: Formalusis ir apibendrinantis vertinimas

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
25 min.	Klausimynų užpildymas	Padarytos priedų „Formalus vertinimas“ ir „Apibendrinantis vertinimas“ kopijos kiekvienam dalyviui; rašikliai.

Klausimynų užpildymas

Pagal prieduose „Formalus vertinimas“ ir „Apibendrinantis vertinimas“ pateiktus pavyzdžius parenkite šios grupės dalyviams formaliojo ir apibendrinamojo vertinimo klausimynus ir kiekvienam mokymų dalyviui atspausdinkite po kopiją. Tol, kol mokymų dalyviai pildo anketas, fone gali skambėti rami muzika. Skirkite 15 minučių klausimynams pildyti. Pabrėžkite, kad Jums itin svarbus grįžtamasis ryšys, nes leis patobulinti mokymus. Grįžtamąjį ryšį geriau užfiksuoti iškart po mokymų, o ne, pavyzdžiui, internetinės apklausos metu po kurio laiko. Tam yra keletas priežasčių. Visų pirma, po kurio laiko ne visi mokymų dalyviai atsakys į klausimyną. Visų antra, iškart po mokymų patirtis yra šviežiausia.

Paprašykite mokymų dalyvių nuoširdžiai įvertinti mokymus. Vertinimo procesas padalytas į dvi dalis. Formalusis vertinimas skirtas mokymų logistikai, o apibendrinamasis – mokymų turiniui įsivinti, suvokimui įvertinti.

5.6.2. Užsiėmimas: Grupės refleksija

Tikslinė grupė: Mokymuose dalyvaujantys asmenys.

Tikslai:

- užtikrinti grįžtamąjį ryšį tarp dalyvių apie mokymų kokybę ir mokymosi proceso rezultatus.

Trukmė: 25 min.

Mokymų erdvei keliami reikalavimai/reikalingos medžiagos: kėdės sustatomos ratu be jokių fizinių kliūčių (pvz., stalų). Įsitinkite, kad emocinio vertinimo dalyje dalyvauja visi mokymų dalyviai.

Pasirengimas: paruoškite minkštą žaisliuką ar kamuoliuką, t. y. objektą, kurį galima patogiai paimti į ranką.

Tvarkaraštis:

Laikas	Užsiėmimas	Medžiaga
2 min.	Supažindinimas su metodu	
23 min.	Dalijimasis asmenine patirtimi	

Supažindinimas su metodu (2 min.)

Paaiškinkite mokymų dalyviams: „*Mūsų mokymai eina į pabaigą. Drauge praleidome produktyvią dieną. Turėjome progos apmąstyti savo požiūrius, paanalizuoti save, aplinką mokyklose ir mokytis vienas iš kito. Turime žaisliuką, kurį laikydami galime išsakyti savo mintis. Jas išsakę perduokime jį kitam mokymų dalyviui, kol pasisakys visi. Kiekvieno iš Jūsų paprašysiu 1–2 sakiniais pasidalyti jausmu, mintimi, įžvalga, t. y. tuo, ką šiandien išsinešate iš šių mokymų*“. Paprašykite mokymų dalyvių pasidalyti tuo su grupe. Emocinis vertinimas / refleksija padeda išreikšti emocijas ir apmąstyti savo patirtis. Todėl užsiėmimas turėtų vykti saugioje aplinkoje, kuri leistų pasisakyti atvirai ir kur nereikėtų pasiaiškinti dėl savo emocijų ar įžvalgų.

Pasidalijimas asmenine patirtimi (23 min.).

Nesvarbu, kas pradės, bet svarbu nepraleisti nė vieno. Tad nebijokite asmeniškai kreiptis į mokymų dalyvius, kurie yra nekalbūs – tiesiogiai paprašykite jų pasidalyti įžvalgomis apie šios dienos mokymus. Mokymų vedėjas padėkoja mokymų dalyviams už atvirumą ir bendradarbiavimą bei pasidalija savo paties įžvalgomis.

Baigiamasis ratas: padėkokite visiems už intensyvų darbą per mokymus, už pasidalijimą asmeninėmis patirtimis ir požiūriais, už motyvaciją kurti saugesnę aplinką mokyklose. Priminkite, kad sureagavus į homofobines ir transfobines patyčias ar išreiškus palaikymą su tokiomis patyčiomis susiduriančiam moksleiviui bent kartą, žengiamas didelis žingsnis saugios aplinkos mokykloje kūrimo link.

5.7 Penktojo modulio priedai

5.7.1. Priedas „Formalus vertinimas“

Formalus mokymų „Nematomos patyčios mokykloje – kaip atpažinti ir įgalinti veikti?“ vertinimas

Mokymų data: ____ - ____ - ____

Prašome apibraukti vieną iš atsakymų variantų skalėje nuo vieno iki penkių: 1 – nepatenkinamai, 5 – puikiai.

	1	2	3	4	5
1. Kaip vertintumėte mokymus bendrai?					
2. Kaip vertintumėte mokymų sesijų trukmę?					
3. Kaip vertintumėte metodus, naudotus šiuos mokymuose?					
4. Ar užteko laiko klausimams ir diskusijoms?					
5. Ar mokymai buvo naudingi Jums ir Jūsų profesinei veiklai?					
6. Kaip manote, ar šie mokymai padės Jums reaguoti į įvairias kasdienes situacijas darbe?					
7. Kiek šie mokymai prisidėjo prie jūsų įgūdžių ir gebėjimų gerinimo toliau įvardintose srityse (įvertinkite nuo 1 iki 5)					
Reaguoti į visokias patyčių situacijas					
Reaguoti į homofobines ir transfobines patyčias					
Reaguoti į seksizmą ir lyčių nelygybės apraiškas					
Atpažinti heteronormatyvias nuostatas ir stereotipus					
Suprasti heteronormatyvių normų ir veiksmų poveikį moksleivių gyvenimams.					

8. Ar rekomenduotumėte šiuos mokymus kitiems? Taip / Ne

Prašome užrašyti komentarus, jei ko nors mokymuose trūko, arba apie tai, kas jums patiko labiausiai?

Labai ačiū už įvertinimui skirtą laiką.

5.7.2 Priedas „Apibendrinantis vertinimas“

5.7.2.1. Pedagogams skirto apibendrinančio vertinimo pavyzdys:

Pažymėkite, ar sutinkate su pateiktais teiginiais:

	Teiginys	Sutinku	Nesutinku
A.	Homofobinės ir transfobinės patyčios neigiamai veikia moksleivius ir mokyklos bendruomenės narius, net jei jie nėra LGBTI+.		
B.	Moksleiviams dažnai yra sakoma „Nesielk kaip mergaitė“, „Būk tikras vyras“ ir pan.		
C.	Su vyriškumu ir moteriškumu susiję socialiniai vaidmenys taip pat turi įtakos patyčių problemai mokyklose		
D.	Žmonės, kurie dalyvauja LGBTI+ eitynėse, naudojami savo teise į taikius susirinkimus, reikalaujami lygių teisių.		
E.	Homoseksualumo negalima pagydyti, nes tai ne liga.		

Parašykite, ką atsakytumėte moksleiviui, kuris pasiteirautų apie tos pačios lyties šeimoje augančius vaikus?

Kokia yra pati efektyviausia priemonė, siekiant pagerinti atmosferą mokykloje? (galite pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą)

- Švietimas ir ugdymas, kurį vykdo patys LGBTI+ žmonės
- Į mokymo(si) priemones integruotos lytiškumo temos
- Moksleivių bendruomenėje per tris pirmąsias mokslo metų savaites pasiektas sutarimas dėl pagrindinių taisyklių/susitarimų mokykloje
- Priemonės, skirtos ne tik užkirsti kelią patyčioms, bet ir spręsti jau esamas situacijas

Kaip geriausia reaguoti į homofobinį pravardžiavimą?

1. Pasakyti pravardžiuojamam moksleiviui, kad nekreiptų dėmesio.
2. Parodyti, kad labai pykstate ir esate susirūpinę.

3. Sureaguoti, parodant kad patyčias pastebėjote, ir paaiškinti, kad toks elgesys yra nepriimtinas.
4. _____

Atsakykite į pateiktus klausimus, pažymėdami „taip“ arba „ne“:

	Teiginys	Taip	Ne
A.	Planuoju pasinaudoti per šiuos mokymus įgytomis žiniomis, reaguodamas į homofobinius ir transfobinius komentarus kasdieniame gyvenime.		
B.	Planuoju su savo kolegomis pasidalyti žiniomis apie homofobines ir transfobines patyčias bei per šiuos mokymus įgytomis patirtimis.		
C.	Jaučiuosi stipriau, norėdamas atkreipti kolegų ir mokyklos administracijos dėmesį į patyčių tapatybės pagrindų problemą.		
D.	Reaguosiu į homofobines ir transfobines patyčias mokykloje.		
E.	Planuoju aptarti lytiškumo temas per savo dėstomas pamokas.		

Dėkojame už Jūsų laiką vertinant šiuos mokymus.

Jūsų grįžtamasis ryšys yra labai svarbus.

5.7.2.2. Suaugusiųjų švietėjams skirto klausimyno pavyzdys

Pažymėkite, ar sutinkate su pateiktais teiginiais:

	Teiginys	Sutinku	Nesutinku
A.	Homofobinės ir transfobinės patyčios neigiamai veikia mokyklos bendruomenės narius, net jei jie nėra LGBTI+.		
B.	Su vyriškumu ir moteriškumu susiję socialiniai vaidmenys taip pat turi įtakos patyčių problemai mokyklose.		
C.	Žmonės, kurie dalyvauja LGBTI+ eitynėse, naudojami savo teise į taikius susirinkimus, reikalaujami lygių teisių.		
D.	Homoseksualumo negalima pagydyti, nes tai ne liga.		
E.	Homofobinės ir transfobinės patyčios gali būti nukreiptos nebūtinai į konkretų žmogų klasėje ar mokykloje, o pasireikšti kaip bendro pobūdžio negatyvus komentaras apie LGBTI+ bendruomenę.		

Parašykite, ką atsakytumėte kolegai, kuris neigiamai kalbėjo apie tos pačios lyties šeimoje augančius vaikus?

Kokia yra pati efektyviausia priemonė siekiant pagerinti atmosferą mokykloje? (galite pasirinkti daugiau nei vieną atsakymo variantą)

- Švietimas ir ugdymas, kurį vykdo patys LGBTI+ žmonės
- Į mokymo(si) priemones integruotos lytiškumo temos
- Moksleivių bendruomenėje per tris pirmąsias mokslo metų savaites pasiektas sutarimas dėl pagrindinių taisyklių/susitarimų mokykloje
- Priemonės, skirtos ne tik užkirsti kelią patyčioms, bet ir spręsti jau esamas situacijas
- _____

Kaip geriausia reaguoti į homofobinį pravardžiavimą?

- Pasakyti pravardžiuojamam asmeniui, kad nekreiptų dėmesio.
- Parodyti, kad labai pykstate ir esate susirūpinę.

- Sureaguoti, parodant kad patyčias pastebėjote, ir paaiškinti, kad toks elgesys yra nepriimtinas.
- _____

Atsakykite į žemiau pateiktus klausimus, pažymėdami „taip“ arba „ne“:

	Teiginys	Taip	Ne
A.	Planuoju pasinaudoti per šiuos mokymus įgytomis žiniomis, reaguodamas į homofobinius ir transfobinius komentarus kasdieniame gyvenime.		
B.	Planuoju su savo kolegomis pasidalyti žiniomis apie homofobines ir transfobines patyčias bei per šiuos mokymus įgytomis patirtimis.		
C.	Jaučiuosi stipriau, norėdamas atkreipti kolegų ir mokyklos administracijos dėmesį į patyčių tapatybės pagrindu problemą.		
D.	Reaguosiu į homofobines ir transfobines patyčias mokykloje.		
E.	Planuoju aptarti lytiškumo temas per savo dėstomas pamokas / užsiėmimus.		

Dėkojame už Jūsų laiką vertinant šiuos mokymus.

Jūsų grįžtamasis ryšys yra labai svarbus.

www.diversitygroup.lt

Projektas Nr. 764746 buvo finansuotas gavus Europos Komisijos paramą.

Šio leidinio turinys atspindi tik jo autoriaus (-ės), kuris (-i) yra visiškai už jį atsakingas (-a), nuomonę. Europos Komisija neprisiima jokios atsakomybės už galimą jame pateikiamos informacijos panaudojimą.